

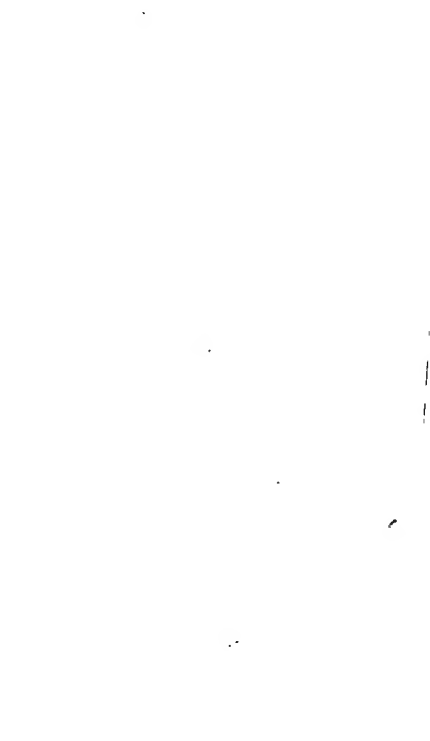
મદુગાન ના મો કાન્ડના

પ્રથમ ભાગ

૧૯૨૫

મદુગાન

૧૦ ૧ ૨૫

1911-12

આભાર-પત્ર

શ્રીમાન ચંદુભાઈ ગુલાબચંદ દેસાઈ,

મોરબી.

આપ સાત સાત વર્ષ થયાં મારાં 'સ્થાનકવાસી જૈન' પત્રના ચાલુ માહક રહી, સમાજના પત્રને પ્રોત્સાહન આપવા ઉપરાંત, અવાનવાર ધાર્મિક પુસ્તકો મંગારી જૈનધર્મ પ્રત્યેનો આપનો પ્રેમ બતાવી આપો છો, એટલું જ નહિ પણ આપ આપણી રચા. જૈન કોન્ફરન્સના પર્યાયીનું પરોક્ષ નિરીક્ષણ કરી સમાજોત્તમ માટે ધર્મશા ધર્મશા છે. મેં મેં જાણું છું, આપની વધુ મુગી સેવા જાણવાની મને જીજ્ઞાસા છે ત્યારે મેં જાણું કે, આપ આપના મૂળ વતન 'વવાણીયા'ના સેવા-માજના પેદાશ છો, દુષ્કાળ વખતે તે સેવાસમાજદ્વારા ગરીબોને અન્ન-આદિની મદદ આપી આપે ક્યોનો સારો સદુપયોગ કર્યો હશે, તથા આપના બહુના સમારકરૂપ વવાણીયામાં દાઘ 'શ્રી વિક્રમચંદ કી લાય-બ્રરી' ચાલે છે. આ ઉપરાંત કવિવર શ્રી નાનચંદ જી મ. વિરચિત 'પ્રાર્થના પદ' પુસ્તકની મોટી આદિતિમાં આપે કિંમતી સદાય આપો છે. આ બધી આપની શુભ પ્રવૃત્તિઓ જાણી, 'કોન્ફરન્સ દત્તિહાસ નામક આ પુસ્તકની કેટલીક નકલો લેવા વિશેનો માત્ર એક જ પત્ર આપને લખતાં આપે આપનાં સ્વ. પૂ. માતૃશ્રી રણીયાતમાર્જના પુણ્ય-સ્મરણાર્થે આ પુસ્તકની ૧૫૧ નકલ ખરીદી મારાં પ્રકાશનકાર્યને વેગ આપો છે તે બદલ હું આપનો આભાર માનવાની મારી આંતર લાગણી રાખી શકતો નથી. સાથે સાથે આશા રાખું છું કે, આપદ્વારા સમાજ-ધર્મ અને ધર્મ સાહિત્યની સેવા થયે ને રહે થતી રહે.

આજુ શુદ્ધ ૫ સોમવાર,

૧૯૮૭

પંચમાર્જની પેઞ, અમદાવાદ

હું છું આપનો શુભેચ્છક

જીવણલાલ સંઘવી.

આ પુસ્તકના લેખક
અને
'સ્થાનકવાસી જૈન'ના ખાસ લેખક

શ્રી વિઠ્ઠલજી વીરજીભાઈ દેમાણી-જેતપુર

કહી શકાય. તે શબ્દ ઉપર જણાવેલા 'હૃદયે' ચઢીને કરાતાં અવ-
લોકનને તત્તોતત લાગુ પડે છે એમ કહીએ તો તેમાં કંઈ ખોટું
નથી. એમ હોવાથી આ લખાણનું શિરોનામ 'વિહંગાવલોકન'
રાખવાનું પસંદ કરવામાં આવ્યું છે. અલગત, તેમાં 'ગાડર દષ્ટિ'ને
કેટલે અંશે તજ દેવામાં આવી છે અને 'ગુડ દષ્ટિ'ને અપનાવવા
માટે કેટલી દૃઢતા પ્રયત્ન સેવવામાં આવ્યો છે તે મનનપૂર્વક વાંચી
શકનાર પ્રત્યેક વ્યક્તિ સમજી શકે એવી સાદી વાત માત્ર છે. 'ગાડર'ની
ભૂમિકા પર રહેલી પ્રત્યેક વ્યક્તિએ સ્વપ્રયત્નો વડે 'ગુડ દષ્ટિ'ને
હોંઘવા સાદુ અવિરત પ્રયત્નો સેવવા જોઈએ અને એવું કરવાની
પાએશ ધરાવનાર સાધુ કે શ્રાવક, યાત્રી કે અયાત્રી, રંક કે તવંગર
રેખર પ્રગતિના રાજમાર્ગ પર ચઢી ચૂક્યો છે એમ કહેવામાં
તિશયોક્તિ જેવું કંઈ નથી.

અવલોકનના ઉક્ત બન્ને દષ્ટિચિહ્નઓને સાચી રીતે સમજી
શકનારી વ્યક્તિને સ્પષ્ટ રીતે જણાઈ આવશે કે અખિલ ભારતવર્ષીય
સ્વેતાચ્છર સ્થાનકવાસી જૈન કો-ફર-સના જુદાં જુદાં અધિવેશનોના
ભૂતકાળના ઇતિહાસમાંથી ગ્રેરણા મેળવવા ઈચ્છનારે 'ગાડર દષ્ટિ'ને
વધુમાં વધુ અંશે તિલાંજલિ આપીને બની શકે ત્યાં સુધી 'ગુડ
દષ્ટિ'એ અવલોકન કરવાની ટેવ પાડવી જોઈશે. તદ્વન 'ગાડર દષ્ટિ'ની
મદદ વડે લખાયેલા એ કો-ફર-સના ભૂતકાળના કેટલાંય અવલોકનોએ
એ અધિવેશનના 'જયસાઓ'ને દર્શાવ્યાગા બન્ધ' મેળાવડાઓ
તેમજ ફોતેદરુપ સંમેલનો તરીકે જોગખાવેલાં છે અને તે રીતે તેનાં
'ગીતડાં' પણ પુષ્કળ પ્રમાણમાં મવાયાં છે; પરંતુ 'ગુડ દષ્ટિ'એ
અવલોકન કરવાની ટેવ પાડવાની ઈચ્છાવાળા વ્યક્તિઓને એ અધિ-
વેશનોના મેળાવડાઓ કેઈ જુદા જ સ્વરૂપમાં જણાયા હોય તો તેમાં
એ અવલોકનારનો વાંક ન જણાવો જોઈએ-માત્ર તેમના દષ્ટિચિહ્નઓને
જુર છે એ વાત સમજાઈ જતી જોઈએ અને તેથી એ મતભેદને
વેરોધ કે દુરમનાવટ તરીકે લેખનાં પદોમાં વ્યાપક દષ્ટિએ એ વસ્તુને

કરવામાં આવ્યું છે. તે કોઈને રાજી રાખવા કે નારાજ કરવા અથવા
તો કોઈની ખુશામત કરવા કે કોઈની નાલેશી કરવા માટે લખાયું
નથી એ વાતની સૌ કોઈ ખાતરી રાખે. માત્ર સમાજની પ્રગતિના
અભ્યાસના એક એકાંક રૂપે જ આ લખાણને સમજવાનું છે અને
એ દૃષ્ટિએ જ જનતા સમક્ષ તેને ધરી દેવાની લેખકની ખાએશ છે,
એટલું જ નો ધ્યાનમાં રાખીને તેને વાંચવામાં આવશે તો વાચકનાં
ચિત્તમાં કોઈ પણ બનાવ કે ઘટનાને જોવાની સાચી દૃષ્ટિ યોગ્ય વખતે
ઝગી આવશે, એટલું જ નહિ પણ લેખકનો આશય પણ કંઈક અંશે
સફળ થયો ગણાશે તેમજ તેણે લીધેલી મહેનત લેખે લાગશે.

*

સાથેસાથ એક વાત ઝોર કઢી લઉં! આ લખાણને પ્રસૂત
સ્વરૂપમાં લખી રાક્ષાની તાકાત સદગત કર્મવીર વાડીલાલ મોતીલાલ
શાહની સાથેના હુંકા સહવાસને પરિણામે આ લખનારને પ્રાપ્ત થઈ છે
એમ તેનું માનવું છે. અને એ પ્રખર જૈન વિચારકનાં જીવન તેમજ
કવનના સતત અભ્યાસને પરિણામે સ્પષ્ટ રીતે જણાયું છે કે અખિલ
ભારતવર્ષીય સ્વેતાશ્રમ સ્થાનકવાસી જૈન કોન્ફરન્સનો દત્તિહાસ
એટલે એક રીતે કહીએ તો એ વાડીલાલ શાહનો તેમનાં જીવન-
કર્તવ્ય (Mission) ને વધાસક્તિ પાર પાડવાનો પ્રયત્ન. એ પીર
પુરુષને સ્થાનકવાસી જૈનોની સેવા કરવાના પોતાના અભિધાનને મૂર્ત
સ્વરૂપ આપવા ખાતર પત્રકારના તખ્તા પર 'નાચવા'નું પસંદ કર્યું
હતું અને એક સાચા પત્રકારને શોભે એવો પાક ભજવવા ખાતર,
તેણે 'ગાડર દૃષ્ટિ'ને સમૂગી તિલાંત્રિ આપીને સખત તેમ જ
સતત જહેમત દ્વારા 'ગુરુ દૃષ્ટિ'ને પણ જ મોટા પ્રમાણમાં અપ-
વાવી હતી. અને એ દૃષ્ટિએ કેટલીયે અનોખી વિચારણાઓ, મંથનો
મજ મંતવ્યો સ્થાનકવાસી જૈનો સમક્ષ ધરી દેવામાં તેમનાં જીવનનાં
વિધાં અમૂલ્ય વરસો તેણે પસાર કર્યાં હતાં. પરન્તુ અફસોસનો વિષય
એટલો જ છે કે એ ચિત્તની સાચી કલ્પ તેનાં જીવન દરમિયાન

હેડાની વાત તરીકે એટલું કહી લેવાની જરૂર છે કે આ લખાણને તૈયાર કરવામાં નીચે જણાવેલાં પુસ્તકો, રિપોર્ટો, અહેવાલો તેમજ પત્રોની ફાઇલોનો છૂટથી ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો છે એ જણાવી દેવું આવશ્યક છે. એ સઘળાં મળવા પામ્યાં ન હોત તો આ લખાણ લખવામાં કેટલીક હકીકતને અભાવે ધાર્યો આશય ફળીમૂત થવા પામત નહિ એ સ્પષ્ટ જ છે. ખરેખર, એ પુસ્તક-પુસ્તિકાઓ તેમજ પત્રોનો તથા પ્રકાશક બંધુઓનો મારે આ સ્થળે અહેવાલન જાહેર કરવો જ જોઈએ-એટલા ઝાણસવીકાર વગર આ પ્રયત્ન અધૂરો તેમજ પાંગળો જ ગણાત એમ હું માનું છું:—

૧. જૈન હિતેચ્છુ [વાડીલાલ શાહ] સને ૧૮૯૮ થી ૧૯૨૧
૨. જૈન સમાચાર [" "] સને ૧૯૦૬ થી ૧૯૧૨
૩. આવક [મોહનલાલ મહેતા] સને ૧૯૦૪ થી ૧૯૦૮
૪. જૈનોદય [નામરદાસ શાહ] સને ૧૯૧૨
૫. કોન્ફરન્સ પ્રકાશ : સને ૧૯૧૨-૧૩
૬. જૈન પ્રકાશ : છુટક અંકો
૭. જૈન જાગૃતિ [ડાહ્યાલાલ મહેતા] પુસ્તક પહેલું
૮. ઐતિહાસિક નોંધ [વા. મો. શાહ]
૯. પ્રવે. રચા. જૈન કોન્ફરન્સના વિવિધ અહેવાલો તથા વાર્ષિક રિપોર્ટો

સાથેસાથ કોન્ફરન્સ ઓફિસના હાલના સંચાલક મહાશયોનો જાહેર રીતે આભાર માનવાની આ તક મારે લેવી જોઈએ અને એટલા ખાતર કે તેમણે ઉપર જણાવેલા અહેવાલો તેમજ રિપોર્ટો ખાસ ' ઓફિસ કોપી ' ની નકલો આ લખાણના ઉપયોગ વિના સીધાં ધીરવાનું સૌજન્ય દાખવ્યું છે. ખરેખર હું તેમનો આનંદ છું.

ધર્મનું સાચું રહસ્ય ન સમજી શકે કે સમજવા પ્રયત્ન પણ ન કરે તો તેમાં આશ્ચર્યને ઓછું જ સ્થાન હોય એ સ્પષ્ટ છે. વસ્તુસ્થિતિ આવી હોય ત્યાં એ લિલ્લ લિલ્લ સંપ્રદાયો તેમજ શ્રીરક્ષાઓમાંથી ક્યા ક્યાની માન્યતાઓ ભગવાન મહાવીરનાં શાસનને વધુમાં વધુ અનુરૂપ છે એ બાબતની ચર્ચા પણ આજે તો નિરુપયોગી જણાય એ તદ્દન ભગવાન મહાવીરના અનુયાયીઓ શિયિષ્યનાની હદ છાંડી ગયા હતા તેવે સમયે અમદાવાદમાં મહાપુરુષ શ્રી લોંકાશાહે સમાજનાં હૃદયમાં ધર કરી રહેલી શિયિષ્યતા સામે 'એકો બળવો' પુકાર્યો હતો અને જનતાને સાચી સમજણનાં ચક્ષુ આપવા પ્રયત્ન કર્યો હતો. એ પરમ ઉપકારી પુરુષના ભગીરથ પ્રયત્નોને પરિણામે તેની 'દષ્ટિ'ને સ્વીકારનારા જૈનો પોતાને 'સ્થાનકવાસી' કે 'સાધુમાર્ગી' જેવાં સ્વયંક નામથી ઓગળાવવા લાગ્યા હતા. દત્તિદાસની આટલી હકીકત સામે કોઈથી આંખ આડા દાન કરી શકાય તેમ નથી. એ લોંકાશાહ કેવા કેવા પ્રયત્નો દ્વારા પોતે જગાવેલા 'એકો બળવો'ને વિજયના રૂપમાં ફેરવવામાં ફતેહમંદ થયા હતા, કેવી કેવી મુશ્કીલોના ખાડાટોકરાઓ પસાર કરીને પોતાની ટેકને તેમજ મંતવ્યને વળગી રહેવાને કેટલી હદ શુધીની મથામણ કરી હતી વગેરે વગેરે દત્તિદાસની લાંબી લાંબી વાતોને પહોંચી વળવાનું એક 'ઉડતી નોંધ' રૂપે લખાતાં આ વિદ્વાનગણોક્તિમાં બની શકે એ સંભવિત નથી. તેથી એ મહાપુરુષનાં નામનો તેમ જ તેમનાં પવિત્ર જીવનકાર્યનો માત્ર ઉપરછંસો ઉત્કેષ કરીને આગળ વધવું વધુ ઉચિત ગણાશે.

જોઈએ સાચું જ દર્શું છે કે દત્તિદાસની ચર્ચામાં પુનરાવર્તનનો સિદ્ધાંત રાજ કરે છે એટલે દત્તિદાસની વિવિધ ધટનાઓ એક યા ખીલ સ્વરૂપે અવારનવાર ફરી ફરીને જન્યા જ કરે છે. એ ન્યાયે શ્રી લોંકાશાહના અનુયાયીઓમાં પણ હાલે કરીને શિયિષ્યતાએ વાસો રો અને ધર્મદોનની વસ્તુ પર ફરી એકવાર અંધાર પડેલા પડખો

દેશખત જતાં પરિણામ એ આવ્યું કે એ રીતે સ્થપાયેલા સંઘાડાઓ. અને સંપ્રદાયોની વચ્ચે રહેલી સંગઠનની દોરી તૂટી ગઈ અને વિવિધતામાં એકબીની વચ્ચે જ રહેવા પામી નહિ. એ બાબતનો સારો સરખો ખ્યાલ આપે એવી એક કડિકા વિચારક વાડીલાલે પાંત્રીસ વર્ષ પહેલાં લખી હતી તે હવે આજે પણ તેટલી જ ઉપયોગી જણાશે એમ સમજી અહીં ઉતારી લેવી ઉચિત ગણી છે:-

“ ‘સ્થાનકવાસી’ અથવા ‘સાધુમર્ગી’ જૈનધર્મ જંદારથી. પુનરુત્થાન પામ્યો-જંદારથી જૈનધર્મનો આ બીજો અવતાર હવા માતો થયો જંદારથી તે આજ સુધીમાં કોઈ વખતે એ ધર્મ જંદારથી-લાલીમાં હતો જ નહિ; અરે એને માટે કશું જંદારથી જ નહોતું. તિઓથી જુદા પડવું અને મૂર્તિપૂજને તિલાંજલિ આપવી એટલે ‘હીઆ’ થયા એ જ ખ્યાલ આ ધર્મ સંબંધી પ્રચલિત હતો. મ એક જ ભાષા વાપરતી જુદા જુદા પ્રાંતોની રૈયત એક ‘પ્રજા’ ૧૫, (પરંતુ હિંદમાં એક પ્રજાત્વ છે જ નહિ;) તેમ એક જ રજીથી ચાલતા જુદા જુદા ગામના સંઘો અને સાધુઓ કોઈ તે આ ધર્મમાં હતા નહિ અને હાલ છે જ નહિ. જેની મરજીમાં તે ‘બીજા બધા અનાચારી છે; હું એકલો શુદ્ધ છું, માટે હું જ વિચરીશ’ એમ કહી જુદો સંઘાડો સ્થાપે અને એ પણ ‘નકવાસી’ ગણાય! ‘પ્રજાત્વમાં એક જ ભાષા જોડએ ધર્મમાં એક જ જંદારથી જોડએ. હિંદમાં જેમ ભાષા એક તેમ સ્થાનકવાસી જૈન વર્ગમાં જંદારથી પણ એક નથી. આથી ના મગ જુદા ચડે છે! ”

પ્રી ને દસ વાત એ છે કે એ વખતના સ્થાનકવાસી જૈનોની તેમજ ધાર્મિક નિધિતો ખરો ખ્યાલ આજે આપણને કે એવો કોઈ દતિદાસ આપણી પાસે મોજુદ નથી. તેથી

વિદાસિઃ નામ : ૫૪૮ ૮૯.

૧. દર્શનશ્રી છગનલાલજી રવામીનું નામ રચા. જૈનોના ઇતિહાસમાં
 કદમ્બવર્ણાક્ષરે નોંધાઈ રહ્યું છે. સમાજની અધોગતિનું સૂક્ષ્મ દર્શન થતાં
 તે સે મુનિવરનાં દિલમાં એક પ્રકારની બગતરા જાલી રહી હતી
 અને પોતાનાં ચિત્તમાં રહેલા એ બગાપાને બગબગતા શબ્દો દ્વારા
 રજુ કરવા સારુ કાંઈ યોગ્ય પાત્ર મળે તો તે બાબતની શોધ તેમની
 સંહારવાત્રામાં ઐપૂર્વક તેઓ કર્યા કરતા. અચાનક તેમને વિદ્યાર્થી
 દોડીલાલ શાહનો બેટો યદ્ય ગયો. તેને જોતાં જ એમને એ યોગ્ય
 માત્ર જણાયું. તેમની સમક્ષ એ મુનિવરે સમાજની અધોગતિપ્રેરક
 અવલોકના માટે હંમેશ મુજબનો બગાપો રજુ કર્યો અને એવા સમા-
 જના ઉદય સારુ સૌ કોઈએ પોતપોતાથી બને તેટલું કરી બતાવવું
 જોઈએ એવું સૂચન કર્યું. વિશેષ વાટાઘાટ થતાં સમાજની અધોગતિને
 રૂ કરવા માટેની મુખ્ય જગુરિયાતની વસ્તુ તરીકે સમાજસેવા નિમિત્તે
 રોકાઈ સામયિક પત્ર પ્રગટાવવાની પ્રેરણા એ વિદ્યાર્થી વાડીલાલને
 ઇ દીધી અને મૂળનો દોરો પણ ફૂટ્યો નહોતો એવા એ નવજુવાન
 . મો. શાહે પોતાના પ્રિવિયસના અભ્યાસને તિલાંતરિ આપીને
 પના પિતાશ્રીને હરતે 'જૈનદિતેન્દ્ર' પ્રગટાવવાની શરૂઆત કરી
 ા. એ પછી તો સમાજ સંગઠન સારુ રચનાકવાસી જૈનોની
 કોન્ફરન્સ સ્થપાવી જોઈએ અને એવી કોન્ફરન્સ જો અસ્તિત્વમાં
 ૧ તો સમાજનો ઉદય હાથવેંતમાં આવે એ વસ્તુને જોરશોરપૂર્વક
 ૧ સુધી તેમણે સમાજ સમક્ષ રજુ કર્યા કરી હતી.

એ રીતે કોન્ફરન્સની ઉપયોગિતા સમજાવવા સારુ એ વાડી-
 શાહે જે અનેખી વિચારણા આપીને સમાજને પ્રગતિનો પાઠ
 ૧ પ્રપલ્લ કર્યા હતા તેમાંથી ચોડીક કડિયાઓ આંદિ ઉતારી લેવામાં
 ૧ છે. તેને અવલોકવાથી સમાજને કે એના એ વિચારો હજુ
 ૧ પણ-અમમ ચાર દરમ પસાર થયા છતાં પણ જોટલા જ
 ૧ જી જણાય છે. આ રહી એ કડિયાઓ:-

તી માહિતી મેળવી પોતાનો દૃઢ નિશ્ચય બાંધીને પછી મેળાવડામાં
જ રવાના બદલે 'ધોવા મૂળા' જેવા આવનાર ગૃહસ્થ પાસેથી
પણ ઉપયોગી સલાહની ભાગ્યે જ આશા રાખી શકાય.

એવા મેળાવડાથી તમને ધણા ધણા લાભ છે. તમારા વર્ગમાં
જે શ્રીમંતો, વિદ્વાનો અને અનુભવીઓ છે તેમની લક્ષ્મી, વિદ્યા
ને દીર્ઘદૃષ્ટિને કસોટી ઉપર ચડાવવાનો તમને પ્રસંગ મળશે,
તમની તે શક્તિઓ કાટ ખાઈ જતી અટકશે અને વધારે પ્રયત્ન
શે; એક બીજા સાથે ભાષાઓ વધશે; ઉપયોગી બાબતો ચર્ચા-
થી તે નાના બાળકો અને સામાન્ય લોકોના પણ મોટે યશ તેથી
જ્યારે ત્યારે કોઈક દિવસ પણ તે સુધારા યશે. એમ તમારી સર્વ
પરફની આબાદીનાં સાધન મેળવવા 'કોન્ફરન્સ'- 'કોન્ફરન્સ' અને
એક 'કોન્ફરન્સ' જ સમર્થ યશે."૧

એ રીતે પત્રકાર વાડીલાલે સ્થાનકવાસી જૈનોની એક કોન્ફ-
રન્સ સ્થાપવા માટે આદાલત તેમજ પ્રચાર કરવા સારુ શરુઆત
કરી તે સમયે બીજાં પણ કેટલાંક 'બળો' (Forces=શક્તિઓ+
સભાઓ તેમજ મંડળીઓ) સમાજના ઉદય માટે બની શકતી સધળી
મથામણ કરી રહ્યાં હતાં. મુંબઈના સ્થાનકવાસી જૈનોએ પ્રગતિના
ગાદને પહોંચવા સારુ 'સ્થાનકવાસી જૈન ધર્મ મંડળી' સ્થાપી હતી
અને એ દ્વારા સંગઠન તેમજ ઐક્યનો પેગામ તે સ્થળના સ્થાનકવાસી
જૈનોને મળે તેવા પ્રયાસો કર્યા હતા. એ જ મુંબઈમાં પાછલાં વરસોમાં
બીજાં બે સભાઓ પણ સ્થપાઈ હતી, જેનાં નામ હતાં શ્રી રત્નચિં-
તામણી સ્થાનકવાસી જૈન મિત્રમંડળ અને 'આશાવાડી સ્થાનકવાસી
જૈન સભા.' એ બન્ને મંડળોએ વિદ્વાનો તેમજ અનુભવીઓ પાસે
વિવિધ વિષયો પર ભાષણો અપાવવા સારુ જનરેર સભાઓ ભરવાની

૧. ૧૧૧ દિનેશ્વર: ૧૯૦૩ સપ્ટેમ્બર: ૫૪ ૧૨૨-૧૨૩

૧ પાછળનાં વરસો દરમ્યાન એ નામમાં 'મંડળી' ને બદલે
'સભા' શબ્દ મોડ્યો હતો.

શ્રી. અંબાવીદાસ ડેસાણી-ભોરળી

८३

१५. १३४३ ई. की मृत्यु के बाद ही - सुदूर पूर्व में। विमानों
मार्फत - भारत सरकार द्वारा प्रेषित किया गया है।

પ્રથમ અધિવેશન, માર્ગશીર્ષ મહુઅ

રાય શેઠ ચાંદમલલ-અજમેર

પ્રખ્યાત તપસ્વીજી મહાપુરુષ આલોક્યદંજી સ્વામીમાં સ્થાનકવાસી જૈન સમાજને મળવા પામી હતી. તેમણે સમાજના પુનરુત્થાન તેમજ સંગઠન માટે ઐક્યનો પેગમ પહોંચાડાવવા સારુ સમસ્ત કાર્કિયાવાડનાં જુદાં જુદાં સ્થળોએ ‘નિરાશીત પુસ્તક લે’ડાર’ના કેટલાયે મેળાવડાઓની યોજના કરી હતી. એવા વાર્ષિક મેળાવડા વખતે જુદા જુદા સ્થળના સભ્યો ઉપરાંત સંખ્યાબંધ વિદ્વાન તેમજ ધર્મપ્રેમી સજ્જનોને આમંત્રણ આપીને તેમની હાજરીથી એ મેળાવડાઓની ઉપયોગિતામાં એક વધારો કરવાનો પ્રયાસ કરવામાં આવતો હતો. પોરબંદર મુકામે ભરાયેલા એવા એક મેળાવડાના પ્રમુખસ્થાનેથી સદ્ગન વાડીલાલ શાહે એવા મેળાવડાઓમાં વધારે સ્થાનકવાસી જૈનો હાજરી આપે એવી અપીલ કરતાં એ મેળાવડાને ‘કોન્ફરન્સનું બચ્ચું’ એ ઉપનામથી ઓળખાવ્યો હતો. તે તદ્દન સાચું હતું, કારણ કે મોરબી અધિવેશનને દુર્ગીભૂત કરવાના કાર્યમાં ઉક્ત મેળાવડાઓમાં ભાગ લેનારી વ્યક્તિઓએ પૂરેપૂરો સાથ આપ્યો હતો.

એવા એવા વિવિધ પ્રયત્નોને પરિણામે આપણી અખિલભારત-વર્ષીય સ્થાનકવાસી જૈન કોન્ફરન્સ અસ્તિત્વમાં આવી અને તેનું પહેલું અધિવેશન મોરબી મુકામે સન ૧૯૦૬ માં ભરાવા પામ્યું હતું.

પહેલું અધિવેશન : મોરબીમાં [તા. ૨૬-૨૭-૨૮ ફેબ્રુઆરી ૧૯૭૬]

અખિલ ભારતવર્ષીય સ્વેચ્છાચર ક્ષ્યાનકવાસી હોન ડોન-
રંસ બરવા માટે સમસ્ત ભારતવર્ષમાં જુદા જુદા સાધુવર્ષોએ, જુદી
જુદી સંસ્થાઓએ તેમજ અનેક વ્યક્તિઓએ અવનવું આદોષન કરીને
એક પ્રકારનું ખાસ વાતાવરણ ઉત્પન્ન કર્યું હતું. તેમાંથી પ્રેરણાનું પાન
કરીને મોરબી સંઘે પહેલું અધિવેશન બરવાની દામ બરી. મોરબી-
વાસી 'હજરોપતિ' શેઠ શ્રી અંબાવીદાસ ડાસાણીએ એ પ્રથમ
અધિવેશનને લગતું સઘળું ખર્ચ પોતાને ચિર ઉપાડી લેવાનું સ્વીકાર્યું
ત્યારે તો એ પ્રેરણાને અધિકરીતે પ્રોત્સાહન મળવા પામ્યું, અને
એ જ કારણ છે કે આજે એ અંબાવીદાસ ડાસાણીને સાચી રીતે
જ 'કોનકરંસના પિતા'નું માનભર્યું બિરુદ આપવામાં આવે છે. એ
પ્રથમ અધિવેશનને સરુઆતથી તે અંત સુધી સફળતાના કિનારા
સુધી પહોંચાડવાનું જોખમભર્યું કાર્ય શ્રી ગોકળદાસ મહેતા, શ્રી દુર્લ-
ભજી ઝવેરી તથા શ્રી મગનલાલ દશ્તરી એ ત્રણ જણની ત્રિપુટીએ કર્યું
હતું. અલબત્ત, આ ત્રણ જણા ઉપરાંત બીજા અનેક વ્યક્તિઓના
સહકાર તેમજ સેવાલાવણી એ કાર્ય સાંજોપાંચ પાર ઉતર્યું હતું એ
નોંધવું જોઈએ, પરન્તુ જેમ કાંઈ કુશળ સેનાધિપતિ અનેક પ્રકારની

અધ્યક્ષના યોજા બતાવીને વિજયને વરે છે તેવી જ રીતે ઉક્ત ત્રણ મહારાણ્યોની ત્રિપુટીએ પ્રથમ અધિવેશનને ક્ષેત્રમંદ બનાવ્યું હતું એમ કહેવામાં અતિશયોક્તિ જેવું કશું નથી.

મોરબી-અધિવેશન એ સ્થા. જૈનોનું પ્રથમ અધિવેશન હતું, તેથી નવું જ વાતાવરણ તેમજ નવી જ કાર્યદિશા ઉભી કરવા સારૂ મોરબીવાસીઓને અથાગ પરિશ્રમ સેવવો પડ્યો હતો. બહારગામના બીજા વિચારવંત સ્થા. જૈનોનો સાથ અને સહકાર મળવા પામે એટલા ખાતર એ ત્રિપુટીએ ‘કાઉન્સિલ કમિટી’ નામની એક મંડળીની યોજના કરી હતી, જેમાં સમસ્ત ભારતવર્ષમાંથી ભણેલા તેમજ ડીગ્રીધારી જૈનોનાં નામ સભ્ય તરીકે નોંધવામાં આવ્યાં હતાં. ભણેલા તેમજ ડીગ્રીધરાવનારા અને રાજ્યદરબારમાં લાગવગ ધરાવનારા જૈનોને એ રીતે સભ્ય તરીકે યોજવાનું કારણ એ હતું કે એ જમાનોજ અમલદારશાહીનો હતો. સમાજસેવાનું કે ધર્મપ્રચારનું ચાહે તેવું નાનું મોટું કાર્ય ભણેને હોય, પરંતુ તેમાં કાર્યને ક્ષેત્રમંદીપૂર્વક પાર પાડવા માટે એ અમલદારશાહીની મદદની જરૂર પડે જ એમ એ સમયે સૌ હાર્ષ માનતું હતું. એ માન્યતાને પરિણામે ધર્મની બાબતમાં એકઠા પણ ન જાણનારી અગર તો સમાજસેવા શું કહેવાય તેનો વિચાર કરવાની કુરસદ પણ ન ધરાવનારી વ્યક્તિઓને એ ‘કાઉન્સિલ કમિટી’ના સભ્યો તરીકે યોજા બનાવવામાં આવે એ સમજી શકાય તેવું છે.

અરે, એ કાઉન્સિલ કમિટીની ક્યાં વાત કરવી ! ખુદ સ્થા. જૈન મંદિરોનાં પ્રમુખપદે પણ મુડીવાદની જ સ્થાપના કરી દોષ એવું હજી આપણે આજે પણ શું નથી જોતા ? ખેર ! એ જે હો તે હો, પરંતુ એ ‘કાઉન્સિલ કમિટી’ની યોજના વખતે યોરીસી વધુ દીર્ઘદષ્ટિ વાપરીને ડીગ્રીઓ ધરાવનારી વ્યક્તિઓ ઉપરાંત બીજા-કામ કરી શકે અને સમાજસેવાનાં કાર્યને આગળ ધપાવી શકે એવી યોગ્ય વ્યક્તિઓનો સભ્ય તરીકે સંચાર કરવામાં આવ્યો હોત તો તે કમિ-

૩૭

રિની પદેલી એક વખતે ૧૮૩૦ માં મેં જાણી જાણીને
કર્તા દની તેમ જાને જાને જા મેં જાણી જાણીને ૧૮૩૦
અધિવેશનને માગતા અપા ૧૧ મેં જાણી જાણીને
એ પોતાની કરી દની તે મેં જાણી જાણીને ૧૮૩૦
જાણતાં આપણે જાણી જાણીને ૧૮૩૦ અધિવેશન નહીં
જાણતાં કરી કરીને એક દારૂમાં અપા ૧૧ મેં જાણી જાણીને
મેં જાણી દના. પરિણામ એક જાણી અપા ૧૧ મેં જાણી જાણીને
આરતજામાંથી લગભગ એ દારૂર અધિવેશન, અને મેં જાણી જાણીને
પ્રેરણાએ એ અધિવેશનમાં જાણી જાણીને ૧૮૩૦ અધિવેશન નહીં
સુચવરિયન કરવા સાર દારૂર અધિવેશન સમાજો તે
મેં જાણીમાં બીજી પ્રચારસમાજો આરતજામાં અપા ૧૧ મેં જાણી જાણીને
તેમાં રાજકોટવાળા રા. બા. બીમજીભાઈ મેં જાણી જાણીને ૧૮૩૦
વધુ સક્રિય સમાજ તેમજ સુચનો આપ્યા દના.

એ અધિવેશનનાં પ્રમુખ

× × પ્રાન્ત પ્રાન્ત કે શહેરોં મેં સગ જોની લાઇ મિલકર પંચાયત સભા મુકરર કર લેવેં તાકિ કોઈ તકરાર ધર્મ સંબંધી વા વ્યવહાર સંબંધી આપસ મેં હોવેં તો પંચાયત સભા સે ફેસલા કરા લેવેં ઔર વહ કહે સો મંજૂર કર લેવેં. '

એ સિવાય એ લાપણમાં ધાર્મિક શિક્ષણ, વ્યાવહારિક શિક્ષણ, જીવલક્ષ્યા, હાનિકારક રિવાજો વગેરે માટે ચર્ચા કરી છેલ્લો મુદ્દો કોન્ફરન્સને સંબંધિત બનાવવા માટે ખાસ સૂચનો દ્વારા ભાર મૂક્યો હતો.

હરાવોની બાબતમાં આ પહેલું જ અધિવેશન હોવાથી કંઈ ખાસ ટીકા કરવી નિરર્થક ગણાય. પરંતુ જે હરાવો પસાર કરવામાં આવ્યા હતા તેમાંથી અમુક હરાવ પર જે ત્રણ વિદ્વાનોએ લાપણો આપ્યાં હતાં તે ઉતારી લેવા જેવાં છે. તેમાંથી ધાર્મિક કેળવણીના સમર્થનમાં રતલામની જોનથાગાના એક વિદ્યાર્થી મિ. મિશ્રોમજે કહેલા લાપણો જ્ઞાનની ખૂબી તેમજ સ્ત્રીકેળવણીના લાભ બતાવી આપ્યા હતા. તે લાપણ નીચે મુજબ હતાં:—

'પ્રિયવરો! જોનથાગા અને કન્યાથાગાની જરૂરીયાત ઉપર આવ્યા પહેલાં હું વિદ્યા શું છે અને એથી શું લાભ છે તે સમજાવવા રમ લઈશ. વિદ્યા એ વિદ્ધ ધાતુ ઉપરથી નીકળેલો સબ્દ છે. વિદ્ એટલે જાણવું. વિદ્યા જાણવાથી આ લોક તેમજ પરલોક બન્ને સુધરે છે. થી વીતરાગ ભગવાને મોક્ષમાં જવાના જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર અને તપ એ ચાર સાધન બતાવ્યાં તેમાં જ્ઞાનને મુખ્ય પદ આપ્યું છે એજ જ્ઞાનની ઉત્તમતા સ્પષ્ટીત કરે છે. પ્રખ્યાત કવિ રેનિસન તો એટલે મુશી આગળ વધીને કહે છે કે 'જ્ઞાનવગર ધ્યાન નથી અને ધ્યાન વગર જ્ઞાન નથી અને જ્ઞાન તથા ધ્યાનનાં મિલન નિર્વાણની નજીક જ છે.' જ્ઞાન વગરનું જીવનું તે કાચકાંડા જીવન બરાબર છે. આ સંસારમાં જે કંઈ વસ્તી છે તેમાંનો એકે ભગ્ન જન્મ લખી વાંચી જાણવો નથી; લખી વાંચી જાણનારનો એકે ભગ્ન જાગેજ

વિની પહેલી નોક વખતે જાણીતું મ. ર. નં. ૧૭ મુકદ્દમી ૬
૧૯૧૬ની નેમ મુકદ્દમી નામે વધુ કાનૂની દલીલો ૫. ૩૮૬

અધિવેશનને માનવા આપવા મ. ર. નેમ. ૩૧. ૧૦ મે. ૧૯
ને પાસા કરી હતી તે પ્રમુખ. ૫. ૧૯ હતી. અધિવેશન તરફ
જનતાનું આગ્રહીય ગર્વ એટલા ખાતર પ્રમ. ૨૩. ૩૮ કરવા મ. ર. ૧૯
ગુલાન કારકરોને સંકેતીરમાં આપેલાં જમ્મુ સુપીની મુદ્દા
મોડાયા હતા. પરિણામ એવું સમજાવવા પામ્યું હતું કે હવે
ભારતનાં માંથી લગભગ બે દાનર પ્રતિનિધિઓ, અને સામાન્ય હવે
પ્રેરણાને બે અધિવેશનમાં જામ લીધા હતા. અસાધનનું કારણ
શુભચરિય કરવા સાર કાઉન્સિલ કમિટીની સલાહો તેમજ
મોરખીમાં બીજી પ્રચારસભાઓ અવારનવાર જરવામાં આવી હતી અને
તેમાં રાજકોટવાળા રા. બા. બીમજીભાઈ મોરારજીએ સંચાલોને વધુમાં
વધુ સક્રિય સલાહ તેમજ સૂચનો આપ્યાં હતાં.

એ અધિવેશનનાં પ્રમુખ તરીકે અજમેરવાળા રા. પ. રોડ માંત્ર-
લજની મુદ્દણી કરવામાં આવી હતી. તેઓ સાહેબે માસિક રૂ. ૧૧
ના પગારથી એક શાસ્ત્રીને રોકીને તેમનું પ્રમુખ તરીકેનું કાર્ય
તૈયાર કરાવ્યું હતું.

અલખત, તે ભાષણ વિદ્વાપૂર્ણ હતું, તેમણે જે મુખ્ય મુદ્દા
ઓની ચર્ચા તે ભાષણમાં કરી હતી તેમાં સૌથી મહત્વનો મુદ્દો સં
મારેતો હતો, જેની જરૂરિયાત આજે પણ તેટલી જ આપણે સૌ
આંકોએ છીએ. એ સંપત્તિ સ્થાપવા સાર તથા વસ્તુઓ તરફ તેમણે
નીચે મુજબ ધ્યાન ખેંચ્યું હતું:—

‘અપન’ કે ઉચિત હૈ:કિ જિન જિન વાતોં મેં મતભેદ હો વહ
છોડ બાકી સર્વ ધર્મકાર્યોં મેં કુલ સંપ્રદાય મિલ કર સુધારા કરે
ઔર સંવત્સરી જેસે મહાપર્વ મેં જો મતભેદ હૈં સો નિકાલ કર સબ
હી ગાંવોંમેં એકહી સંવત્સરી હોય એસી યોજના કરે ઔર x

૪. પ્રાન્ત પ્રાન્ત કે શહેરો મેં સગ જોતી લાઇ મિલકત પંચાયત સજા મુકરર કર લેવેં તાકિ કોઈ તકરાર ધર્મ સંબંધી વા વ્યવહાર સંબંધી આપસ મેં હોવેં તો પંચાયત સજા સે ફેસલા કરા લેવેં. '
 ઓર વહ કહે સો મંજૂર કર લેવેં. '

એ સિવાય એ લાપણ્યમાં ધાર્મિક શિક્ષણ, વ્યાવહારિક શિક્ષણ, શ્રવણ, હાનિકારક રિવાજો વગેરે માટે ચર્ચા કરી છે. સો મુદ્દો કોન્ફરન્સને સંગીન બનાવવા માટે ખાસ સૂચનો દ્વારા બાર મૂક્યો હતો.

કરાવોની બાબતમાં આ પહેલું જ અધિવેશન હોવાથી કંઈ ખાસ દીકા કરવી નિરર્થક ગણાય. પરંતુ જે કરાવો પસાર કરવામાં આવ્યા હતા તેમાંથી અમુક કરાવ પર એ ત્રણ વિદ્વાનોએ લાપણો આપ્યાં હતાં તે ઉતારી લેવા જેવાં છે. તેમાંથી ધાર્મિક કેળવણીના સમર્થનમાં રતલામની જૈનશાળાના એક વિદ્યાર્થી મિ. મિશ્રીમતે કરેલા લાપણે જ્ઞાનની ખૂબી તેમજ શ્રીકૃષ્ણજીના લાભ બતાવી આપ્યા હતા. તે લાપણ નીચે મુજબ હતું:—

‘ પ્રિયવરો! જૈનશાળા અને કન્યાશાળાની જરૂરીઆત ઉપર આવ્યા પહેલાં હું વિદ્યા શું છે અને એથી શું લાભ છે તે સમજાવવા રજા લઉં. વિદ્યા એ વિદ્ધ ધાતુ ઉપરથી નીકળેલો સબ્દ છે. વિદ્ધ એટલે જાણવું. વિદ્યા જાણવાથી આ લોક તેમજ પરલોક બન્ને સુધરે છે. શ્રી વીનરાગ જમવાને મોક્ષમાં જવાના જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર અને તપ એ ચાર સાધન બનાવ્યાં તેમાં જ્ઞાનને મુખ્ય પદ આપ્યું છે એજ જ્ઞાનની ઉત્તમતા સાબીત કરે છે. પ્રખ્યાત કવિ ટેનિસન તો એટલે મુશી આગળ વધીને કહે છે કે ‘ જ્ઞાનવગર ખ્યાન નથી અને ખ્યાન વગર જ્ઞાન નથી અને જ્ઞાન તથા ખ્યાનવાળો માનુષ્ય નિર્વાણની નજીક જ છે. ’ જ્ઞાન વગરનું જીવનું તે કાચકાના જીવનર બગવર રે. આ સંસ્કારમાં જે કંઈ વસ્તી છે તેમનો મોઢો જાગ જવું લખી વાંચી જાણવું નથી; લખી વાંચી જાણવું તેનો મોઢો જાગ જાગેજ

ધર્મશાસ્ત્ર જનજનો દરી અને મર્મશાસ્ત્ર જનજનાર પૈકી પણ પોતાનું અને પારકું કન્યાજ કરી શકે એવા નરરત્નો તો યજ્ઞ જ થોડા છે, એવી આ જનની સ્થિતિમાં બાપી રમેશ અજ્ઞાનનિમિત્તે દૂર કરવાની જરૂરી જરૂર છે તે વિચારનું મુશ્કેલ નથી. માટે ગરીબોને પુનઃકા પુર્ણ પાટીને, જૈનશાળાઓ સ્થાપીને, સ્કોલરશીપો દ્વારા અને એવા જીવન નાના પ્રકારના ઉપાયો વડે વિદ્યાવિદિનાં-દુ કહેવા માગું પુ ૧-લોકોત્તર વિદ્યાવિદિનાં કામ કરવાં જોઈએ.

સૌ જ્ઞાનમાં વિદ્યાદાન અને તેમાં પણ લોકોત્તર વિદ્યાદાન શ્રેષ્ઠ છે; કારણ કે અભયદાન કે જે લક્ષ્મીદાનથી અનંતગણું શ્રેષ્ઠ છે તે પોતે પણ એક જન્મનો ઉપકાર કરે છે, બ્યારે આ વિદ્યાદાન જન્મો-જન્મ ઉપકાર કરે છે. જુઓ અન્યમતિ લોકો વિદ્યોન્નતિ માટે કેટલી કશિશ કરી રહ્યા છે! ૩૦ લાખ રૂપિયા આપનાર મિ. નસરવાનજી તાતા જેવો, ૩ કરોડ રૂપિયા આપનાર આફ્રિકાના મિ. રહેડજ જેવો, ૬ કરોડ રૂપિયા આપનાર સ્કોટલેન્ડના મિ. એન્ડ્રુ કારનેગી જેવો કે બેંગલોરના મુનશી માધવલાલ જેવો ઉદાર કોઈ સ્થાનકવાસી જૈન નીકળી આવે તો કેટલો બધો ઉપકાર થાય! જંગાળીઓએ પ્રમત્રીય યુનિવર્સિટી સ્થાપવા ફંડ ઉભું કર્યું છે. પન્નાલાલ બાણુએ મુંબઈમાં સ્કૂલ ખોલી છે. એ બધાનું અનુકરણ કરવું એ આપણી ફરજ છે. આપણે સર્વે તન, મન ને ધનથી ધાર્મિક શિક્ષણના કામમાં લાગી જવું જોઈએ. ગામેગામે જૈનશાળા અને કન્યાશાળા ખોલવી જોઈએ. કન્યાશાળાની જરૂર સંબંધમાં હું કહેવાની રમ્મ લઈશ કે આપણી કેળવણી ધરથી શરૂ થાય છે અને ધરમાં મુખ્ય પદ સ્ત્રીનું છે. માટે સ્ત્રી કેળવણી હશે તો જ પુરુષો ઉત્તમ નીવડશે.

ખીન્ને એક દરાવ દુન્નર ઉઘોગની કેળવણીનો પ્રચાર કરવાને લગતો હતો. એ દરાવ રજુ કરતાં શ્રી મગનલાલ દક્તરીએ જુરસાદાર લાપણુ કર્યું હતું, જેનો અગત્યનો ભાગ નીચે મુજબ હતો:-

કેળવણીના સંબંધમાં આપણી જે માન્યતા છે તેથી કંઈ નવીન વિચારો જાહેર કરવા હું માગતો નથી, પણ તે જ વિચારો ખરેખરા અમલમાં મેલવામાં આવે એવો આગ્રહ કરવાને જ હું અત્રે ઉમેરો થયો છું. એક માળી જે પોતાના બાગની બરાબર સંભાળ રાખે તો જ તેના ઝાડો ઉપરનાં ફૂલોની સુગંધ આપણે ગ્રહણ કરી શકીએ. તે જ રીતે આપણાં બાળકોને ખિલવવાનાં સાધનો પૂરાં પાડવાની તજવીજ કરવામાં આપણે પજાત રહીએ તો આપણે તે ઝાડોનાં ફૂલની સુગંધ લેવાને અશક્ત નીવડીએ તે દેખીતું છે. આપણી કામના ક્ષિતિચિત્કારોએ ધર્મની સાથે કેળવણીને પણ તેટલી જ અગત્ય આપવી જોઈએ છે. જૈન ભાઈઓ કેળવણીના સંબંધમાં ઘણા પજાત રહ્યા છે તે ઘણું દિલગીર થવા જેવું છે. આ કોન્ફરન્સ પણ તે જ કેળવણીને આભારી છે x x x x x જૈન ભાઈઓ પાસે દોલત છે પણ તેનો સદુપયોગ કરવામાં આવતો નથી અને તેવો સદુપયોગ કરવાનાં સાધનો શોધવાની પણ દરદાર કરવામાં આવતી નથી. x x x x x ધર્મને નામે જે કંઈ કામો કરી શકાયાં છે તે કામો બીજી કોઈ પણ રીતે કરી શકાયાં નથી અને તે જ કારણે આપણે આ કોન્ફરન્સ ધર્મને માટે બોલાવીએ છીએ, તો પણ આપણી મુખ્ય ઈચ્છા તો એટલી જ છે કે એ ધર્મને મજબૂત બનાવનારી અને તે ઉપરની થકા મજબૂત કરનારી કેળવણીની જરૂરની પિંજાન આપ વચ્ચે કરાવવાની છે અને જો તમે ઉંચા પ્રકારની કેળવણી લેવાની અને આપણી કામ વચ્ચે તેનો પ્રચાર વધુ ને વધુ કરવાની જરૂર નહિ રચીકારો તો આપણી કોન્ફરન્સ તદ્દન નિષ્ફળ નીવડી છે એમ કહેવું જ પડશે. x x x x x દુનિયા ઉલોગની કેળવણીનો પ્રચાર કરવો એ ખાસ જરૂરનું છે, કારણ કે દેશનો અને કામનો ઉદ્ધાર કરવાનું તે એક અગત્યનું સાધન છે. આપણા દેશમાં ઉપન્ય થતો કામો માત્ર યુરોપમાં જઈને અત્રે પાડો આવે છે ત્યારે તે માટે દરમજો ભાવ આપણે ખર્ચવો પડે છે. તે જોતાં આપણા ભાઈઓને જાપાન વગેરે દેશોમાં મોકલીને ત્યાંના

દુનર ઉદ્યોગને લગતું જ્ઞાન સંપાદન કરવાની જોગવાઈ મોટાગણિયો માટે હોય છે. આપણામાં આવે તો આપણે આપણી કામનું ધ્યેય શી રીતે જાણીએ. તેઓ જે દેશમાં દુનર ઉદ્યોગની જોગવાઈ લાદે અને પાછા ફરીને આપણા સ્વધર્મો જાણીએને મુજરાનનાં ધણાં સાધનો પૂરાં પાડી શકશે અને એકંદરે એવી જનની જોગવાઈને પ્રમાણ કરવાથી આપણે આપણી કામનું વધતામાં વધતું બધું શી રીતે તેમ જાણીએ એ બીજા ઉપર દુ તમારું ખાસ ધ્યાન ખેંચવાની રજા લઉં છું. જેટલી જરૂર આપણા પુરુષવર્ગને જોગવાઈ છે તેટલી જ જરૂર આપણા સ્ત્રીવર્ગને પણ જોગવાઈ આપવાની છે. સ્ત્રીઓને જોગવાઈથી બેનસીજ રાખીને આપણે આપણો સંસાર સુખી કરવા માગીએ તો તે કેવી રીતે સુખી નીવડે ?

ઉચ્ચ જોગવાઈની ઉપયોગિતા સમજતાં એ ખુદશાં અધિવેશનમાં જ શુભારે એકત્રીય હોય રૂપિયાનું ફંડ થવા પામ્યું હતું. પરંતુ એ ફંડ થવા પછી પ્રતિનિધિઓમાં મતભેદ થયો હતો અને એ મતભેદ થવાનું મુખ્ય કારણ એ જોગવાઈ ફંડ હતું. કાંઠિયાવાડ તરફના પ્રતિનિધિઓનો અભિપ્રાય એવો હતો કે, દુનર ઉદ્યોગને લગતી જોગવાઈના પ્રમાણ માટે જ એ ફંડનો ઉપયોગ થવો જોઈએ, ન્યારે કાંઠિયાવાડ સિવાયના પ્રતિનિધિઓનો મત એનો ઉપયોગ ધાર્મિક શિક્ષણના પ્રમાણ પાછળ જ થવો માટે હતો. ઉંચે રતલામવાળા શ્રી અમરચંદ્ર પિતળીયાએ તેનો નિવેડો આપ્યો હતો.

એક વધુ ઉપયોગી કરાવ સ્થાનકવાસી જૈન કામની ડિરેક્ટરી તૈયાર કરવાની જરૂર સમજાવનારો હતા અને તે શ્રી વાડીલાલ શાહે રજુ કર્યો હતો અને સમર્થનમાં જે ભાષણ આપ્યું હતું તે હતું આજે પણ એટલું જ ઉપયોગી જણાશે એમ સમજી ઉતારી લીધું છે:-

‘આમ સર્વને આ જગાએ એકઠા મળેલા જોઈ એક સ્વધર્મી તરીકે જે આનંદ મને થવો જોઈએ તે કરતાં વધુ થાય છે તેનું કારણ એ છે કે, જે વખતે સ્થાનકવાસી, દેરાવાસી કે દિગંબરી કોઈ-

નસંતો જન્મ જ નહોતો એ વખતમાં આજથી ૬ વર્ષ ઉપર
 સ્થાનકવાસી જૈન કોન્કરન્સ માટે આખા હિંદુસ્થાનમાં 'જૈન હિતેન્દ્રુ'
 એડિસે પત્રવ્યવહાર ચલાવ્યો હતો, અને ગુજરાતી તથા હિંદી માસિક
 મારફત હીલચાલ કરી હતી; પરંતુ કોઈ મોટી મદદ વિના એ કામ
 આજ વરસો થયાં પાર પાડી ચકાવું નહોતું. xxxxxx ડિરેક્ટરી એ
 અંગ્રેજી શબ્દ છે, પણ તેનો ઉપયોગ આપણામાં નવો નથી. એને
 આપણે નોંધણુક કહી ચકીએ. આપણા લોકોમાં લગ્નાદિ પ્રસંગે થતી
 આપણેની નોંધ ચોપકામાં રખાય છે એટલું જ નહિ પણ શેર બરીર
 મીઠાઈ અમુક સ્તેહી સંબંધીને અપાય છે તે પણ નોંધવાનો રિવાજ
 થયો જગાએ છે, કે જેથી કરીને પાછળની પ્રજા અરસપરસનો
 'નાતો' બૂલી જાય નહિ. આપણે આવી નાની બાજતોની નોંધ
 રાખીએ છીએ ત્યારે મોટામાં મોટી બાબત જે આપણી ધાર્મિક અને
 વ્યાવહારિક સ્થિતિની નોંધ તેને તો વિસારી જ દીધી છે. ક્યા ક્યા
 ગામોમાં આપણી કેટલી વસ્તી છે, ક્યા ક્યા પ્રભાવકાએ કેવાં કેવાં કામે
 વડે જૈનધર્મને દીધાવ્યો છે, કેલું થીમંતો છે, કેલું વિદ્વાનો છે, આપણા
 ધાર્મિક અને વ્યાવહારિક રિવાજો શા છે, આપણા પુસ્તકમંડારો ક્યાં ક્યાં
 અને કેવી હાલતમાં છે એ સર્વની નોંધ આપણે કરતા નથી. આપણે
 મુધારાની પોંકા મૂકીએ છીએ પણ મુધારા કરવાની જરૂર બતાવી
 આપનાર દપંલું જે ડિરેક્ટરી છે તે તો પ્રજાની સમક્ષ મૂકના નથી.
 'મુધારા કરો, મુધારા કરો' એવી બૂમોથી કંઈ વળવાનું નથી, પણ
 મુધારા કરવા જેવી આપણી ધાર્મિક અને વ્યાવહારિક સ્થિતિ છે એમ
 સોંકાને બનાવી આપીને મુધારાની જરૂર સાબીત કરવી જોઈએ અને
 પછી દિતકર કેગવગી આપવી જોઈએ કે જેથી મુધારા તે આપો-
 આપ કરી, બેઠિંગો માટે દિમાયન કરવા અને વિધાયન જટને
 બારિશટર સર્પ આવવાની દિમાયન કરવા આપણામાંના કેટલાકો
 હમણાં તત્પર થયા હતા પણ આપણા પોનાના 'પર'થી આપણે
 અજાણ્યા છીએ તેની કેઈ દરકાર કરવું નથી. હું જુલું પું કે જૈન-

ધર્મની પાની દયાને સુધારવા જે લોકાદાય એ મૂળ ધર્મ મું તે લોકોને સમજાવવા માંત્રું અને મૂળ અથવા સનાતન જૈન ધર્મનો પુનરાદાર કરીને આપણા પંથ ચલાવ્યો તે લોકાદાય થાવક દના કે દીક્ષિત સાધુ દના, ક્યો સાવમાં અને ક્યાં તેમનો જન્મ થયો હતો, જેની રીતે તેમણે હુંક મુદનમાં આખા દિવમાં ધર્મને ફેલાવી દીધો હતો એનો કંઈ ઇતિહાસ હોઈ આપી શકશો ? આપણા ધરથી જ અનુભવા છીએ. આપણા મુનિવરોનાં રચેલા 'ધર્મસિદ્ધ મુનિની હુદી' ઇત્યાદિ ઉત્તમ પુસ્તકોને ધન્ય તો જાણના પણ નથી; પુસ્તકમંડાર સહ્યા કરે છે અને આપણે બીજાઓના બંડારો, વિદ્વાન સાધુઓ આદિને જોઈને હક થઈ જઈએ છીએ. આવી આપણી દશા છે. ધરની લક્ષ્મીથી અનુભવા હોઈ આપણે બીજા આગીઆઓથી અંતર્ગ જઈએ છીએ. હતાં એ દશા સુધારવાનું તો બાલુએ રહ્યું, પણ એ દશાનું બાન કરાવવાનું પણ કોઈને મન થતું નથી અને 'બસ સુધારા કરેા અને અંગ્રેજી ભણો' એ જ સૌનાં મ્હોંમાંથી નીકળ્યાં કરે છે.

ગૃહસ્થો ! આપણામાં શ્રીમતો છે-ખીજી ક્રમના કરતાં આપણી ક્રમ લક્ષ્મીમાં ઉતરતી નથી. પણ એવી એક ડિરેક્ટરી થયા વગર કેમ ખબર પડે કે કોણ શ્રીમતો ક્યાં છે ? આપણી વસ્તી આપણા સમ્માબાધ્યો દેરાવાસી જૈનો કરતાં ઓછી ધારવામાં આવતી હોય તો તે જૂલ છે. હું તમને એક દાખલો આપીશ. મુંબઈમાં આપણા મહુમ જણીતા ધર્મચોદા (Martyr) લાઈ પ્રેમચંદ અભેચંદ મારફતીઆ કે જેનાં નામ માટે હું ઘણો જ મગર છું જેના અથાગ શ્રમે જ્યારે આપણું ભવ્ય અને વિશાળ સ્થાનક થયું ત્યારે પહેલાં આપણી વસ્તી મુંબઈમાં કેટલા 'સો'ની ગણાતી : સરકારી વસ્તી-પત્રકમાં સુમારે ૮૦૦ જેટલી જ જણાવવામાં આવી હતી. જ્યારે ખરું જોતાં આકથી દશ હજાર જેટલી આપણી વસ્તી મુંબઈ શહે-રમાં જ છે. પંજાબ અને માળવા બાલુમાં આપણી સંખ્યા પુષ્કળ છે. ૬૨૭ પ્રાંતની તો 'જૈનદિતેન્દ્ર' ઓદિસે ડિરેક્ટરી પોતાના

ખર્ચે પોતે જ તૈયાર કરીને તેની હજારો પ્રતો મફત વહેંચી હોય તે ડિરેક્ટરી પરથી જાણાય છે કે ત્યાં આપણી પુષ્કળ વસ્તી ગુજરાતમાં કદાચ થોડી છે. પણ કાંડિયાવાડમાં તેમ નથી. દક્ષિણે દ્રાવિડ સુધી આપણી વસ્તી છે કે જે બીજાઓ તો શું પણ પોતે જ આજ સુધી જાણતો નહોતો. હમણાં આપણા ત્રણ ધર્મ ગુરુઓ મારફત ત્યાંનો કંઈક અનુભવ મળ્યો છે.

અન્ય ધર્મના સાધુઓ એકાદ રાજાને કે અમલદારને મળી એટલે એઓ મોટા વિદ્વાન ગણાય છે અને એતરફ વાહવાહ થઈ રહે છે. આપણા લોકો પણ તેથી અંતઃ ખાય છે. પણ જેઓ પૂજ્યશ્રી સોહનલાલજી, શ્રી શીરીલાલજી, શ્રીમતી પાર્વતીજી આર્યાજી પૂજ્યશ્રી જશજી આદિ મહાત્માઓની વિદ્વતાનો અનુભવ પામ્યા છે તેઓ સ્વધર્મની ઉત્તમતા માટે મગર થઈ પોતાની શ્રદ્ધામાં વધારે મગજૂત થયા વગર રહેતા નથી અને જે ધર્મમાં એવા પોદ્ધાઓ છે તેને વધારે પ્રકાશમાં લાવવા માટે તેમને વધારે શરાતન આવ્યા વગર રહેવું નથી. પણ એવા વિદ્વાનોનાં નામની ડિરેક્ટરી વગર સૌ અમારામાં જ છે.

આપણા દેરાવાસી લોકોએ પુસ્તક ભંડારના ઉદ્ધાર માટે પગલાં લેવા માંડ્યાં છે તે ધણું સુત્ય છે. આપણા ભંડારો ક્યાં અને કેવી હાલતમાં છે તે જ હજી આપણે જાણતા નથી તો ઉદ્ધારની વાત જ શી કરવી ! એક ડિરેક્ટરી વિના એ ઉદ્ધાર કદી થવાનો નથી.

આપણા જખતાવર દિલના શેઠ અંગાવિદાસ તથા આપણા પ્રમુખ સાહેબ જેવા ઉદાર ગૃહસ્થો પણ આપણામાં છે. મિ. મગનલાલ દુનરી જેવા વખાઓ અને અગ્રે બીરાજેલા મૈત્ર્યુએટો જેવા મૈત્ર્યુએટો પણ છે. એ સર્વ વાતોથી થોડું કરનાર ને એક ડિરેક્ટરી તૈયાર કરવામાં આવે તો તે વાંચીને આપણને આપણા ધર્મ માટે વધારે કંટાળ આવે આપણા સાંસારિક કુટુંબ દિવાળો તથા આપણી

૪

ખીજી અધિવેશન : રતલામમાં

[તા. ૨૭-૨૮-૨૯ માર્ચ ૧૯૦૮]

મોરબી અધિવેશન વખતે જ રતલામ નિવાસીઓએ ખીજી અધિવેશન મારેલું આમંત્રણ આપી દીધું હતું અને માગવામાં એવા મોટા મેળાવડાઓ ભરવાનું તદ્દન નવું હોવાથી, મુસ્લેલીઓ દૂર કરવા સારુ 'જૈન સમાચાર'ની સલાહને ધ્યાનમાં લઈને રતલામ નિવાસીઓએ મોરબીવાળા શ્રી દુર્લભજી ઝવેરી, લીંબડીવાળા શ્રી બેચરદાસ તક્તસાણીયા, દેવાસવાળા શ્રી કેસરીચંદજી ભંડારી, નીમચવાળા શ્રી નયમજી ચૌરડીયા વગેરે અનુભવી દાર્પકરોની મદદ માગી હતી અને ઉક્ત સમાજસેવકોએ દર્પપૂર્વક એ આમંત્રણનો સ્વીકાર કર્યો હતો. તાત્પર્ય એટલું જ કે એ ખીજી અધિવેશનની સફળતાનો સપજો યશ ઉક્ત ચારેય સમાજસેવકોની સાથે, સૌથી વિશેષ પ્રમાણમાં શ્રી અમરચંદજી પિતંગીયાને ભાગે જાય છે. વળી અધિવેશનના પ્રસંગ પર રતલામ મુજામે જુદા જુદા લગભગ ૧૨૫ મુનિવરો અને આપાંજીઓ એકઠાં થયાં હતાં. એમની હાજરીથી પવ્વ ધર્મપ્રેમની પ્રેરણાનો ડાઘ જનસમાજને મળવા પામ્યો હતો.

સ્વાગત પ્રમુખ શ્રી મંબીરમજી કટારીયાએ સ્વાગતનું ભાષણ આપ્યું હતું. જે કેન્ડે, મુદસર તથા જુસ્સાવાળું હતું. તેમાં સૌથી વિશેષ ધ્યાન ખેંચે એવો એક મુદ્દો હતો, જેની ઉપયોગિતા હતી

દાનતો એ ડિરેક્ટરી મારફત જાણીને આપણે જાણ થઈએ અને એ દાનતો પૂરી પાડવા કમર કસના થઈએ.

ડિરેક્ટરીના એ સર્વ લાભો ઉપરાંત એક વિશેષ લાભ છે; જેનો પ્રત્યક્ષ પુરાવો હું આપી શકીશ. કો-ફર્ન્સ માટે જુદા જુદા પ્રાંતોના આગેવાનોને આમંત્રણ આપવાના કામ માટે જ્યારે મોરબીથી યુવાનોને પંજાબ તથા માજવા તરફ મોકલવાના હતા ત્યારે ‘જૈન-હિતેચ્છુ’ એક્સિસે પોતાની પાસે જે પાંચ હજાર સ્થાનકવાસી જૈનોનું લીસ્ટ છે તેમાંથી પોતાના સ્નેહીઓનાં નામ ચુંટી કઢાડીને તેમના ઉપર જાણામણપત્રો લખી વાળ્યા હતા કે, આમંત્રણ માટે નીકળેલા યુવાનોને ધણા જ મદદગાર થઈ પડ્યા હતા. એવી જ રીતે જો એક સમગ્ર સંઘની ડિરેક્ટરી બદલાર પડી હોય તો જુદા જુદા પ્રાંતોના સ્વધર્મીઓ એક બીજા ઉપર પત્રવ્યવહાર ધણી સહેલાઈથી ચલાવી શકે અને ધણા નિકટના સંજઘમાં આવી શકે. આ જોતાં ડિરેક્ટરી કેટલેક અંશે તાર અને રેલ્વે જેટલી સેવા બજાવી શકે. માટે હું આશા રાખું છું કે મારા તરફથી રજુ થતા આ ઠરાવને અનુમોદન આપી પસાર કરશો. ’

ઉવટે એક એ અગત્યની વાત નોંધી લેવાની જરૂર છે! પહેલા અધિવેશનના શુભ દિવસે એકંદર ૩૪ મુનિરાજોની તથા ૨૩ આ-ર્થાજીઓની હાજરી મોરબીમાં હતી અને તેથી જનતાને પ્રેરણાતું પાન થવામાં ખાસ પ્રોત્સાહન મળ્યું હતું. બીજી નોંધવા જેવી અગત્યની વાત એ છે કે શ્રી વા. મો. શાહે પ્રથમ અધિવેશનને રોજ જ ‘જૈન સમાચાર’ નામનાં સાપ્તાહિકનો પહેલો અંક પ્રગટ કર્યો હતો અને મોરબીમાં ‘જૈન સમાચાર’ એક્સિસમાં સેંકડો જૈનોને મુલાકાત આપી સમાજસુધારણા માટેનો સંદેશો આપવાનો એ વા. મો. શાહે પ્રયત્ન કર્યો હતો.

બીજું અધિવેશન : રતલામમાં

[તા. ૨૭-૨૮-૨૯ માર્ચ ૧૯૦૮]

મોરબી અધિવેશન વખતે જ રતલામ નિવાસીઓએ બીજું અધિવેશન માટેનું આમંત્રણ આપી દીધું હતું અને માગવામાં એવા મોટા મેળાવડાઓ ભરવાનું તદ્દન નવું હોવાથી, ચુસ્કેલીએ દૂર કરવા સારું 'જૈન સમાચાર'ની સલાહને ધ્યાનમાં લઈને રતલામ નિવાસી-ઓએ મોરબીવાળા શ્રી દુર્લભજી ઝવેરી, લીંબડીવાળા શ્રી બેચરદાસ તાલસાણીયા, દેવાસવાળા શ્રી કેસરીચંદજી ભંડારી, નીમચવાળા શ્રી નયમજી ચારડીયા વગેરે અનુમતી કાર્યકરોની મદદ માગી હતી અને ઉક્ત સમાજસેવકોએ હર્ષપૂર્વક એ આમંત્રણનો સ્વીકાર કર્યો હતો. તા. ૧૫ એપ્રિલે જ કે એ બીજું અધિવેશનની સફળતાનો સપ્તમે ૧૪ ઉક્ત ચારેય સમાજસેવકોની સાથે, સૌથી વિશેષ પ્રમાણમાં શ્રી અમરચંદજી પિતંગીયાને ભાગે ગય છે. વળી અધિ-વેશનના પ્રસંગ પર રતલામ મુકામે જુદા જુદા લગભગ ૧૨૫ મુનિવરો અને આવાંજીઓ એકઠા થયાં હતાં. એમની હાજરીથી પશુ ધર્મપ્રેમની પ્રિયતાનો ડોઝ જનસમાજને મળવા પામ્યો હતો.

સ્વાગત પ્રમુખ શ્રી ચંબીરમજી કટારીઆએ સ્વાગતનું બાવળ આપ્યું હતું, જે હંક, મુદસર તથા જુસ્સાવાળું હતું. તેમાં સૌથી વિશેષ ધ્યાન ખેંચે એવો એક મુદ્દો હતો, જેની ઉપયોગિતા હતી

આને પણ જેનો ને તેની જ દોષથી અહીં ઉતારી લેવામાં આવે છે:—

‘કોન્ફરન્સ એ અંગ્રેજી શબ્દ છે, જેનો બાવાર્થ ન સમજવાથી કેટલાક બાઈબિલોને શંકા થાય છે, પરંતુ કોન્ફરન્સનો અર્થ સમજતા સંઘની પરિષદ અથવા મદાસભા છે. દેશના દરેક સદેર અને ગામના સંઘ તરફથી મોકલાયલા વિદ્વાન, જુદિમાન અને ધનવાન પ્રતિનિધિઓના એકત્ર મંડળને કોન્ફરન્સ કહે છે. સર્વ એકતા ધર્મ ને આપણા સમાજની ધાર્મિક અને સાંસારિક સ્થિતિ સુધારવાનો પ્રયત્ન કરવો એ કોન્ફરન્સનો મુખ્ય ઉદ્દેશ છે. કોમના સામાન્ય દિન માટે દેશદેશાંતરના સ્વધર્મી બાઈબિલોના સમાગમ થવાથી જાતૃભાવમાં વૃદ્ધિ થાય છે, એ ઉપરથી આપણે કહી શકીએ છીએ કે કોન્ફરન્સ ભરવાથી ધણા લાભ પ્રાપ્ત થાય છે.’

બીજા અધિવેશનના પ્રમુખપદનો કળશ અમદાવાદવાળા શ્રીયુત શેઠ કેવળચંદ્ર ત્રિજીવનદાસ પર દોળવામાં આવ્યો હતો. પ્રમુખ તરીકેનું બાપણુ તેમણે વા. મો. શાહ પાસે લખાવરાખ્યું હોય એમ જણાય છે. તે બાપણુ વિદ્વાતા ભરેલું તો છે એટલું જ નહિ પણ સમાજની આજની જરૂરીઆતોનો ઉલ્લેખ કરતું હોય એવું અલ્પતન તે જણાય છે. તેમાંથી ઉપયોગી કડિકાઓને નીચે ઉતારી લેવામાં આવી છે:—

‘ગૃહસ્થો ! આપણે જૈન છીએ. કામ-ક્રોધ-મોહ-માન-માયા-લોભ-સ્વાર્થાધના અને કાચરતા ઉપર જેઓએ સંપૂર્ણ જપ મેળવ્યો છે તે પુરુષોના આપણે ભક્ત છીએ, અને ‘ભક્ત’ શા. માટે ? માત્ર તેમના જેવા વિજયી થવાના આશયથી જ. આ બધાખ્યા જે એકવાર સર્વના સમજવામાં બરાબર આવે તો જૈનો અને જૈનધર્મ સંબંધી જે ગેરસમજ આટલી બધી ફેલાયેલી છે તે આપો આપ દૂર થાય. જૈન ક્રોધ જ્ઞાતિ નથી, જૈન ક્રોધ વાડા નથી, જૈન ક્રોધ દેશ નથી; જૈન સઘળા જ્ઞાતિમાં છે, સઘળા વાડામાં છે, સઘળા દેશમાં છે. જ્યાં ત્યાં નિષ્કામવૃત્તિ, ક્ષમા, નિર્મોહતા, નિરલિપ્તતા, સરજતા, નિર્લો-

પતા, પરોપકારવૃત્તિ, આયુક્ત દયા અને સ્વાત્માસંશ્રય છે ત્યાં જૈન છે. જૈન થવા માટે વલ્લુક થવું જોઈએ એમ કંઈ નથી, પણ સરળ અને પરોપકારી, નીતિવાન અને દયાના સાગર એવા દરેક પુરુષને 'જૈન' કહી શકાય. આ પ્રમાણે જૈનધર્મનો આશય કંઈ વાડા બાંધવાનો નહિ પણ સકળ વિશ્વનો ઉદ્ધાર કરવાનો છે; અને એ ઉદ્ધાર કરવામાં જોએ સામેલ થાય તેમને જ વ્યાજ્ઞી રીતે 'જૈન' કહી શકાય. જૈન થવા ઇચ્છનારે કંઈ લેવા માટે જૈન થવાનું નથી. 'લેવા' નું જૈન સિવાયનાઓને માટે છે : જૈને તો આપવાનું છે- પ્રાણી માત્રની ઉત્ક્રાન્તિ (Evolution) માટે-પ્રાણી માત્રની ગતિ માટે અને ઉદ્ધાર માટે, પોતાનાં સુખ અને સગવડનો ભોગ આપવો હોય તેમણે જ જૈન થવાનું છે. પચાર કે બદલો લેનાર નોકર તરીકે નહિ, પણ જગતના ઉદ્ધારના કામમાં વેણડીયર થવાની જોને ઇચ્છા હોય તેમણે જૈન થવાનું છે. દયાના ભંડાર અને તત્ત્વજ્ઞાનના સાગર રૂપ શ્રી મહાવીર પિતાએ જગતના ઉદ્ધારનું સોંપેલું 'મિશન', બદલાની આશા વગર, બળવવા જોએને ઇચ્છા હોય તેમણે જ 'જૈન' કહેવાવવા આમળ પડવાનું છે. શુદ્ધરથો ! જૈનની ઉપર કરેલી બાબ્યા જો લક્ષમાં લેવામાં આવે તો 'જૈન' તરીકે ઓગળાતા મનુષ્યોમાં અંદરે અંદર અને બીજાઓ સાથે ચાલતો કલેશ પલાયન કરી જશે. કલેશ રૂઢાની સાથે અને શા માટે ? ઉંચા અને નીચા, નાના અને મોટા તમામ મનુષ્યો અરે મનુષ્યો જ નહિ પણ દીડી અને કંચવા જેવા નાના દેખાતા છવ ઉપર પણ પ્રેમ અને દયા રાખવાનું જગતને સિખવવા માટે જ જૈન 'જનનારાઓ' શુ કહી એકાદ બાજુમાં મનમેદ થયાં હતાં ત્યારે એ બનવા જોઈ છે !.....જે આપણે જિભડે લે સોપેલા ધર્મનો વારનો સારવવો જ દેવ-જે આપણે જૈન ધર્મને જીવવાનું કરે જો હોય-જે આપણે આપણા આપણું અને તે સાથે

આને પણ જેવી ને તેવી જ દોષથી અહીં ઉતારી લેવામાં આવે છે:—

‘કોન્ફરન્સ એ અંગ્રેજી શબ્દ છે, જેનો ભાવાર્થ ન સમજવાથી કેટલાક ભાઈઓને શંકા થાય છે, પરંતુ કોન્ફરન્સનો અર્થ સમજ સંધની પરિષદ અથવા મદાસમા છે. દેશના દરેક સહેર અને ગામના સંધ તરફથી મોકલાયલા વિદ્વાન, જુદિમાન અને ધનવાન પ્રતિનિધિઓના એકત્ર મંડળને કોન્ફરન્સ કહે છે. સર્વ એકઠા થઈ ને આપણા સમાજની ધાર્મિક અને સાંસારિક સ્થિતિ સુધારવાનો પ્રયત્ન કરવો એ કોન્ફરન્સનો મુખ્ય ઉદ્દેશ છે. કામના સામાન્ય દિન માટે દેસદેશાંતરના સ્વધર્મી ભાઈઓનો સમાગમ થવાથી જાનુભાવમાં વૃદ્ધિ થાય છે, એ ઉપરથી આપણે કહી શકીએ છીએ કે કોન્ફરન્સ ભરવાથી ધણા લાભ પ્રાપ્ત થાય છે.’

ખીજા અધિવેશનના પ્રમુખપદનો કળસ અમદાવાદવાળા શ્રીયુત શેઠ કેવળચંદ ત્રિજીવનદાસ પર દોષવામાં આવ્યો હતો. પ્રમુખ તરીકે તેણે ભાષણ તેમણે વા. મો. શાહ પાસે લખાવરાખ્યું હોય એમ જણાય છે. તે ભાષણ વિદ્વાતા ભરેલું તો છે એટલું જ નહિ પણ સમાજની આજની જરૂરીઆતોનો ઉલ્લેખ કરતું હોય એવું અઘતન તે જણાય છે. તેમાંથી ઉપયોગી કડિકાઓને નીચે ઉતારી લેવામાં આવી છે:—

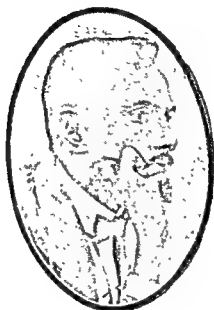
‘ગૃહસ્થો ! આપણે જૈન છીએ. કામ-કોષ-મોહ-માન-માયા-લોભ-સ્વાર્થાધતા અને કાવરતા ઉપર જેઓએ સંપૂર્ણ જય મેળવ્યો છે તે પુરુષોના આપણે ભક્ત છીએ, અને ‘ભક્ત’ શા. માટે ? માત્ર તેમના જેવા વિજયી થવાના આશયથી જ. આ વ્યાખ્યા જો એકવાર સર્વના સમજવામાં જરાબર આવે તો જૈનો અને જૈનધર્મ સંબંધી જે ગેરસમજ આટલી બધી ફેલાયેલી છે તે આપો આપ દૂર થાય. જૈન કોષ જ્ઞાતિ નથી, જૈન કોષ વાડા નથી, જૈન કોષ દેશ નથી; જૈન સવળા સત્તિમાં છે, સવળા વાડામાં છે, સવળા દેશમાં છે. જ્યાં ન્યાં નિષ્કામચિત્તિ, ક્ષમા, નિર્મોહતા, નિર્ગુભિમાનતા, સરળતા, નિર્વો-

પતા, પરોપકારવૃત્તિ, આયુક્ત દયા અને સ્વાત્માસંશ્રય છે ત્યાં જૈન છે. જૈન થવા માટે વધુકે યત્ન જોઈએ એમ કંઈ નથી, પણ સરજ અને પરોપકારી, નીતિવાન અને દયાના સાગર એવા દરેક પુરુષને 'જૈન' કહી શકાય. આ પ્રમાણે જૈનધર્મનો આશય કંઈ વાડા બાંધવાનો નહિ પણ સકળ વિશ્વનો ઉદ્ધાર કરવાનો છે; અને એ ઉદ્ધાર કરવામાં જોએ સામેલ થાય તેમને જ બ્યાજખી રીતે 'જૈન' કહી શકાય. જૈન થવા ઇચ્છનારે કંઈ લેવા માટે જૈન થવાનું નથી. 'લેવા' નું જૈન સિવાયનાઓને માટે છે : જૈને તો આપવાનું છે- બ્રાહ્મભોગ જેટલે દરજ્જે પરોપકાર કરવાનો છે. બ્રાહ્મી માત્રના સુખ માટે-બ્રાહ્મી માત્રની ઉત્કાંક્ષિ (Evolution) માટે-બ્રાહ્મી માત્રની સગવડનો ભોગ ભવડ માટે અને ઉદ્ધાર માટે, પોતાનાં સુખ અને સગવડનો ભોગ આપવો હોય તેમણે જ જૈન થવાનું છે. પગાર કે બદલો લેનાર કર તરીકે નહિ, પણ જગતના ઉદ્ધારના કામમાં વોલંટીયર થવાની ને ઇચ્છા હોય તેમણે જૈન થવાનું છે. દયાના ભંડાર અને તત્ત્વજ્ઞાનના સાગર રૂપ શ્રી મહાવીર પિતાએ જગતના ઉદ્ધારનું સોંપેલું 'મિશન', બદલાની આશા વગર, બળવરા જોએને ઇચ્છા હોય તેમણે જ 'જૈન' કહેવાવવા આમજ પડવાનું છે. શુદ્ધરથો ! જૈનની ઉપર કંઈથી બ્યાખ્યા ને લક્ષમાં લેવામાં આવરી તો 'જૈન' તરીકે ઓગળાતા મનુષ્યોમાં અંદરે અંદર અને બીજાઓ સાથે ચાલતો કલેશ પલાયન કરી જશે. કલેશ ? કોની સાથે અને શા માટે ? ઉચ્ચ અને નીચા, નાના અને મોટા તમામ મનુષ્યો અને મનુષ્યો જ નહિ પણ દીડી અને કચરા જેવા નાના દેખાતા પણ ઉપર પણ પ્રેમ અને દયા રાખવાનું જગતને સિખવવા માટે જ જૈન 'બનનારાઓ' સું કહી એકાદ બ્યાજખાં મનમેદ થયાં બહાર નીકળી આવે બનવા જોઈ છે !.....ને આપણે જિનદેવે સોંપેલા પાર થાય એ બનવા જોઈ છે !.....ને આપણે જૈન ધર્મને જન-બ્યાજ કરવા જ દોષ-ને આપણે આપણા આત્માનું અને તે સાથે

સર્વ આત્માઓનું કમ્પાળ કરવું જ દોષ તો ધરમાં, સંધમાં, દેશમાં :
 વિષમાં એકસંધ અને પ્રેમનો પ્રચાર પદેલાં જ કરવો નોંધ્યો.
 મુધારામાં પદેલા નંજરનો મુધારો ઉદયની અર્ધ ચારીઓમાં સર્વ
 ગોદી આપી, નોંધે કોઈ પણ દોષ તો તે આ જ્ઞાનુભાવ અને એક્ય
 તપારામાં જ સમાવણી માન્યો.

પરંતુ શુદ્ધરથો! ત્યારે હું આપ સમક્ષ સાંવૈંત્રિક પ્રેમન
 દ્વિમાયત કરું છું ત્યારે સામુદાયિક પ્રેમ અને એક્યનાતે ઉડાવી મારવ
 દુષ્કર્મનો નથી જ. આપણે સકલ વિશ્વ ઉપર ભાર્ગવ્યારો ફેલાવીએ તે
 પદેલાં આપણા જુદાજુદા સંઘાડા, પછી જુદા જુદા ગરુડો, અને
 પછી જુદા જુદા ધર્મો મુખી આપણાં હૃદય લંબાવવાં નોંધ્યો.

બિકાનેર અધિવેશનના પ્રમુખ
સદ્ગત વા. મો. શાહ

જેલે

હાન્ડર-સને જન્મવાનાં, પોષવાનાં, સમૃદ્ધ કરવાનાં, ખરે
રખને સાથ દેવાનાં કાર્યને તનતોડ મહેનત કરીને,
રક્તપ્રવાહી લેન સમાજને આગળ વધારવાના
ખમતવાળી મર્યાદા મેળવી દયા અને એ સ્વ-
ચ્છેદન દર્શાવતા મર્જ કરવા સાર
જાન્યાર, પ્રાણી દર્શા દયા.

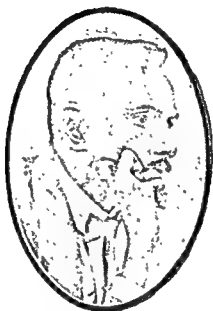
સર્વ આત્માઓનું કમ્પાણ કરવું જ દોષ તો ધરમાં, સંધમાં, દેશમાં અને વિશ્વમાં એકસંધ અને પ્રેમનો પ્રચાર પહેલાં જ દરેકે જોઈએ. એ સુધારામાં પહેલાં નજરનો સુધારો ઉદયની સર્વ આવીઓમાં સર્વથી મોટી ચાલી, જે કોઈ પણ દોષ તો તે આ આનૃત્તાવ અને એકવચ્ચ વધારામાં જ સમાવણી માનવે.

પરંતુ ગૃહસ્થો! ત્યારે હું આપ સમક્ષ સાંસ્કૃતિક પ્રેમની દિમાપત કહું છું ત્યારે સામુદાયિક પ્રેમ અને એકવચ્ચને ઉડાવી મારવા ઇચ્છતો નથી જ. આપણે સકલ વિશ્વ ઉપર 'ભાઈચારે' ફેલાવીએ તે પહેલાં આપણા જુદાજુદા સંઘાડા, પછી જુદા જુદા ગમ્મો, અને પછી જુદા જુદા ધર્મો સુધી આપણાં હૃદય લંબાવવાં જોઈએ.

*

ગૃહસ્થો! 'જૈનની જે વ્યાખ્યા હું પાછળ જણાવી ગયો છું તે તરફ એકવાર ફરીથી હું આપનું લક્ષ્ય ખેંચું છું. જે વ્યાખ્યામાં દરેક જૈનને માથે નિષ્કપટપણું, નિરભિમાનીપણું, નિર્ભોજતા, નિઃસ્વાર્થતા, શીલ વગેરે ગુણો કે જે હરકોઈ માણસને માટે ઉત્તમ પ્રકારનાં આભુષણની ગરજ સારે છે, તે ફરજિયાત રાખવામાં આવ્યા છે; અર્થાત્ વ્યવહાર સુદ્ધિ દરેક જૈનને માથે ફરજિયાત છે. જૈનપણું ગુણમાં છે-જ્ઞાતિ કે જન્મમાં નથી તે બરાબર યાદ રાખવાનું છે. તેમજ જૈનપણું કોઈ અમુક ક્રિયામાં પણ જોંધાઈ રહેલું માનવાનું નથી. જૈનશાસ્ત્રોએ જૈનોને માટે ૩૫ માર્ગાનુસારીના ગુણો ફરજિયાત કરાવ્યા છે. એક વખત એવો હતો કે અદાલતોમાં મુકદ્દમા વખતે ફત્તેહ માટે કોઈ પણ પુરાવાના અભાવે પણ જૈનની સાક્ષી પૂરતી ગણાતી હતી. જૈનોનું સર્વવર્તન, જૈનોની વ્યવહારસુદ્ધિ, જૈનોનું સત્ય, જૈનોનું ચારિત્ર (character) એટલું બધું ઉચ્ચ હતું અને એ સર્વવર્તન જ જૈન ધર્મને સર્વોત્કૃષ્ટ બનાવ્યો છે. આજે આપણું સર્વવર્તન શિથિલ જણાય છે. xxxxxx મને કહેવા ઘો, મદાશયો, કે

બિકાનેર અધિવેશનના પ્રમુખ
સદ્ગત વા. મો. શાહ

જે

કાન્ડર-સને જન્માવવાનાં, પોગવાનાં, સમૃદ્ધ કરવાનાં, ખડ
વખતે સાથ દેવાનાં કાર્યને તનતોડ મહેનત કરીને,
સ્થાપકવાળી ટીમ સમાજને આગળ વધારવાના
મગન. સી બાબાં મેઝાં દર્શાં અને એ અવ-
કાશને કોઈકામ મૂર્ત કરવા મર
તે નવર પ્ર ને કરી દવા.

દિમાવન કરતો નથી; માત્ર જૈન ધર્મની શીશ્યુરીને ખિલાવવા વિચાર વિશ્વમાં ફેલાવવા માટે જ જૈન ટ્રેનિંગ કોલેજની દૃઢ દિશા છે. 'હું.'

છેવટે તેમણે કોન્ફરન્સની ઉપયોગિતા સમજાવતાં કહ્યું હતું 'આવા મેળાવડાથી ખીજા કંઈ લાભ થાય કે ન થાય તો પણ આપણે તો ખુશ્ખુ જ છે કે લોકમત કેળવવાનું અને જાગૃત કરવાનું સૌથી વધારે અમત્યતા ધરાવતું કાર્ય આવા મેળાવડાથી ઘણી જ સારી રીતે પાર પડે છે. વ્યક્તિમાં રહેલા જગતનું પ્રદેશન થઈ જ્યારે તે એક થાય છે ત્યારે જ એક પ્રજા પોતે શું કરવાને શક્તિમાન છે તે સમજી શકે છે. આપણા દયાધર્મનો ઝુંડો આજે આખા જગતને ફરકી રહ્યો નથી તે, આપણી અંદર રહેલા જગતને એકત્ર રૂપે બહાર પાડવાની પ્રયાત્ન આમીને જ આભારી છે.' અને ઉપગ્રહાર્થ કેળવાયલા તેમજ શ્રીમંત જૈનોની જવાબદારીનો ઉલ્લેખ કર્યો હતો.

આ ખીજા અધિવેશનમાં સૌથી અમત્યનો હરાવ 'જૈન ટ્રેનિંગ કોલેજને લગતો હતો અને તેને અંગે ફંડ થવાની વાત નીકળતાં જ મોરબી અધિવેશનમાં બનેલા બનાવની પુનરાવૃત્તિ થવા પામી હતી કાર્ણ પણ પ્રકારનું ફંડ મંડપમાં કરવાનું નથી એવું વચન રતજી નિવાસીઓએ જાહેર કર્યું હતું અને તે વચનને તેઓ વળગી રહેવા માગતા હતા, પરંતુ સજાજેક્ટ કમિટિનો વિચાર કેળવણી નિમિત્તે ફંડ કરવાનો હતો. એ મતભેદને દૂર કરવા માટે શ્રી વા. મો. શાહે અધ્યાગ પરિશ્રમ કરીને છેવટે ફંડ કરવા દેવાની સમજુતીને બન્ને પક્ષ સ્વીકારે એવું કર્યું હતું. પરિણામે એ વા. મો. શાહે ઉંચા પ્રકારના ધાર્મિક શિક્ષણ પર એક વિસ્તારભર્યું વિવેચન કર્યું હતું, જેમાંની ઉપયોગી કંડિકાઓ નીચે ઉતારી લીધી છે:-

'આજે આ વિષય પર નહિ બોલવાનો મારો વિચાર હતો, પણ ચોતરફથી ફરમાસ થવાને પરિણામે હું આ વિષય પર બોલવા

કોનો થયો હું. હું વ્યવહારિક કેળવણી અને બોર્ડિંગની સર્વ રીતે
પરેષા કરું છું અને જેના પ્રતાપે જ અત્યારે આપની સમક્ષ બોલવાની
શક્તિ મારામાં આવી છે તે વ્યવહારિક કેળવણીને પાછળ પાડવાનો
વિચાર મારા અંતઃકરણમાં આવવો એ સંભવિત નથી. પણ અહીં
એકે શંકા થવાનો સંભવ છે કે જ્યારે ધાર્મિક શિક્ષણની હિમાયત
કરનાર હું વ્યવહારિક શિક્ષણની અગત્ય સ્વીકારું છું અને વ્યવહારિક
શિક્ષણની હિમાયત કરનાર મારા મિત્રો ધાર્મિક શિક્ષણની અગત્ય
સ્વીકારે છે ત્યારે હવે વિવાદ જેવું શું છે ? એનો જવાબ એ છે કે
બોર્ડિંગમાં અગ્રેજી ભણનારાઓને અમુક વખત ધાર્મિક શિક્ષણ
આપવાની નોંધવાઈ કરી આપીએ એટલાથી જ ધાર્મિક શિક્ષણ
અંતર્ધી આપણે આપણી દરજ્જા બળતી ગણાય એવું મારાથી માન્ય
રાખી શકાતું નથી. તેમજ અત્યારે જૈનશાળાઓમાં ગોખવાતા
સામાયિક, પ્રતિક્રમણમાં પણ હું ધાર્મિક શિક્ષણની પૂર્ણાવુતિ માનતો
નથી. મારા માનવા પ્રમાણે તો એ માત્ર ધાર્મિક શિક્ષણના કક્ષા
આરાખતી જેવું છે. અને ખરેખર ધાર્મિક શિક્ષણ તો બધું તેની
પાછળ બાકી જ રહી જાય છે.

અસહના વખતમાં આખી ઉંમર અભ્યાસ કરતાં ફક્ત ૪-૫
સૂત્રો શિખી શકના, અને એવાં સૂત્રો ભણનાર બહુ-સૂત્રી કહેવાતા.
ચાર સૂત્રો ભણનારા 'જ્ઞાન સિંધુ' કહેવાતા; એમાં સૂત્રોના ભણ-
નારાઓ કેવળ સૂત્રો જ જોખી જતા હોત તો ચારને બદલે ચોવીસ
સૂત્રો જોખી જ્યાં જ્યાં તેમને મુશ્કેલ પડત નહિ; પણ જેમ કાલેજોમાં
તે તે મુખ્ય વિષય સાથે અને આપણી પ્રાથમિક શાળાઓમાં ચોથી,
પાંચમી, કે સાતમી ચોપડીઓ સાથે ન્યાયશાસ્ત્ર, વ્યાકરણ, ભૂગોળ,
ઈતિહાસ, ભૂમિતિ વગેરે વિષયો શિખવાય છે તેમ તેઓ સૂત્રો સાથે
એવા અનેક વિષયો શિખના, અને તેના પ્રતાપે જ તેવી અનેક વિદ્યાઓ
તે શાળામાં ખોલી નીકળેલી આપણે જોઈએ છીએ. આને જ હું
ધાર્મિક કેળવણી કહું છું. પણ અજ્ઞાન થતા જેવું તો એ છે કે, વ્યવ-

દારિક શિક્ષણના દિમાયનીઓ વ્યવહારશિદ્ધિ માટે ઉંચું વ્યવહારિક શિક્ષણ ડોક્ટરી, સાયન્સ, એન્જિનિયરિંગ વગેરે માટે તે તે વિવત્તી કોલેજોની દિમાયન કરે છે અને તેમાં અભ્યાસ કરનારાઓની અનુકૂળતા માટે બોર્ડિંગો ખોલવા માગે છે ત્યારે ધાર્મિક શિક્ષણને ધણું ટુંકી દૈનિકી અંદર-પ્રાથમિક સ્વરૂપમાં જ પૂરું કરી નાંખીને તેઓ ધાર્મિક શિક્ષણના દિમાયતીઓનાં મ્હોં અંધ કરી દેવા માગે છે. તેમની માન્યતા એવી હોય છે જોઈએ કે વ્યવહારિક ઉંચા શિક્ષણ માટે જેમ કોલેજો અને યુનિવર્સિટીઓની જરૂર છે તેવું ધર્મના શિક્ષણ માટે કંઈ હોઈ શકે નહિ, અથવા તેમ કરવું જરૂરનું કે બનવાનું જ નથી. ગમે તેમ હો, પણ ધાર્મિક ઉંચી કેળવણી આપનારો પાઠશાળાઓ અત્યારે આપણામાં નથી તે ખોટી પૂરી પાડવાની અગત્ય તેઓ સ્વીકારતા નથી. તેમની માન્યતા તો એટલી જ છે કે જેમ મંદિરમાં જોઈએ તેઓની બોર્ડિંગમાં આશ્રય લેતા વિદ્યાર્થીઓ પાસે ફરજિયાત મૂર્તિપૂજા કરાવવામાં આવે છે તેમ અહીં સામાયિક-પ્રતિક્રમણ ફરજિયાત કરાવવું અને એના શિક્ષણ માટે એકાદ શિક્ષક પૂરો પાડવો.

પણ મૃદુરો! સું આવી રીતે સરીર પર લાદવામાં આવતો ફરજનો ભાર અંતઃકરણને ધાર્મિક બનાવી શકશે ? અને મને કહેવા દેશો કે યુનિવર્સિટીમાં શિખતા વિદ્યાર્થીઓને, ધાર્મિક શિક્ષણ કહી શકાય એવું શિક્ષણ આપનાર કોઈ પડિતો તમે ધરાવો છો ? પ્રાથમિક જીનશાળાઓ અને યુનિમહારાજોને સંસ્કૃત વગેરેના શિક્ષણ માટે લાયક શિક્ષકો આપણને મળી શકે છે કે કેમ તેનો આપ સર્વેને અનુભવ છે. એવા સાધારણ શિક્ષણ માટે પણ આપણને કેવળ પૈસાના લોભને ખાતર નોકરી કરનારા અને જીનધર્મ નહિ પાળનારા એવા માણસો રાખવાની જરૂર છે તો પછી કોલેજોમાં શિખતા વિદ્યાર્થીઓ કે જેમની શુદ્ધિ-શક્તિ ખિલેલી હોય છે તેમને ધર્મ વિષય પર શ્રદ્ધા રી શકે, તેમના અંતઃકરણમાં જીન ફિલોસોફી તરફ પૂન્યભાવ

ઉપગમવી શકે અને તેમના જીવન નીતિમાન જ નહિ પણ ધાર્મિક
 બનાવી શકે એવા શિક્ષકો તમે ક્યાંથી મેળવી શકશો ? મને લાગે
 છે કે બવડારની દિમાયતે નીકળેલા મારા મિત્રો સૂત્રો વગેરે જોઈ
 ધર્મનું ઉચું તત્વજ્ઞાન સાધુઓ માટે અનામત રાખી મૂકવાનું આ
 આપણા બવડારમાં પડેલાઓને તો પોતે જૈનધર્મી છે એવું બતાવવા
 માટે સામાયિક-પ્રતિક્રમણ વગેરે કરીને વેગળે રહેવું જોઈએ એમ
 માનતા હોવા જોઈએ. પણ માનવંત ગૃહસ્થો ! મને કહેવા દેશો કે
 દરિદ્રાઈના આ જમાનામાં જો તમે જૈનધર્મને જીવતો રહેલો જોવા
 ઈચ્છતા હો તો ધર્મયુદ્ધમાં ટક્કર ચીલી શકે તેવા સમર્થ યોદ્ધાઓ
 તમે ઉત્પન્ન કરો. ઉપરચોટિયા જ્ઞાનવાળા નહિ, પણ તત્વજ્ઞાનમાં
 કુશળ વિદ્વાનો ધરાવતો હશે તે જ ધર્મ આ જમાનામાં ઉભો રહી
 શકશે. તમે કાશીની દિંકુ કોલેજ અને આર્ય-સમાજના ગુરુકુળો
 જુઓ. અઢાર વર્ષ સતત વિદ્યાભ્યાસ કરીને અને ૨૫ વર્ષની ઉંમર
 થતાં સુધી અખંડ ભક્તચર્ચા પાળીને અનેક પ્રકારની વિદ્યાઓમાં
 પારંગત થઈ નીકળેલા વિદ્વાનો ધર્મ ઉપર કેવી અસર ઉપગમવી શકશે
 તેનો જોઓ. ખ્યાલ કરે છે તેઓ એમ સ્વીકાર્યા વગર રહેશે નહિ કે
 ઉંચા ધાર્મિક શિક્ષણની અગત્ય છે.
 અને એ અગત્ય આપણે જ સ્વીકારીએ છીએ એમ નથી.
 બવડાર એ જ સર્વસ્વ સમજનાર યુરોપની પ્રજા પણ હવે એ અગત્ય
 સ્વીકારવા લાગી છે. મહાન ગ્લેસ્ટન પણ કહેતો હતો કે 'મારા દુઃખ
 અને જાળગતા વખતમાં મને આયતજ્ઞ જે દિવાસો આપતું તેવો
 દિવાસો બીજા કયાથી મળતો નહિ ! એક વખત જરૂરના છેક
 છેક ઉપર પહોંચી ગયેલી પ્રસિદ્ધ બાર્થ એની બીએ-ટને વિરિધ
 અનુભવો મળ્યા પછી આખરે લાગ્યું કે ધાર્મિક જ્ઞાન વગર જનન
 તો પણ મુખી થઈ શકે નહિ પ્રસિદ્ધ રાજદ્વાની પુરૂર અને વિદ્વાન
 યુરોપિય લોડ' એકને 'The wisest & the meanest
 mankind' અર્થાત્ 'મનુષ્ય જનમાં સર્વથી ઘણામાં ઘણો

મધુની અસર કરી શકતા નથી; જ્યારે અમારા મુનિવરો પ્રત્યક્ષ વક્રત્વશક્તિ અને બહોળા વાંચનસિવાય પણ માત્ર વિક્ષેપતાં હૃદયને લીધે હમરો મનુષ્યોને સીધે રસ્તે લાવી શકે છે: એક લોકાચારે રહેવે કે ટેલીઆફની સગવડ વગર આખા દેશમાં જૈનધર્મના સ્વરૂપનો ઉદ્ધાર કર્યો હતો.

જૈનધર્મના મોટા પડિતોના અભાવે જ આપણે ધર્મ બીજા-ઓની દૃષ્ટિએ તિરસ્કારપાત્ર થઈ પડ્યો છે. હોપકી-સ કહે છે કે એ ધર્મને જગતમાં જીવવાનો જ અધિકાર નથી. પણ ગાયકવાડ સરકારના સે-સસ રિપોર્ટમાં આપણા ધર્મ માટે ઘણા જ હથકા શબ્દોમાં દીકા કરી છે કે જે શબ્દ અત્રે કહી જતાવતાં પણ મને આંચકી આવે છે. આ સમગ્ર જો આપણે અટકાવવું જ હોય, અને દુનિયામાં જૈનધર્મને ઉભો રાખવો જ હોય તો માત્ર બોર્ડિંગમાં એકાદ કલાક સુધી ધર્મજ્ઞાન આપવાની હિમાયતમાં જ ધર્મચિંતણ પૂરું કરી નહિ નાખતાં જૈન પંડિતો-ચિંતકો-લેખકો અને ઉપદેશકો તૈયાર કરનારી એક જૈન પાઠશાળા (જેને હું જૈન ટ્રેનિંગ કોલેજ કહું છું તે) સ્થાપનાં મુદ્દત વિચલ્ય કરવો જોઈતો નથી. એવા પુરૂષો જ વ્યવહાર ધાર્મિક જ્ઞાન આપવાની યોગ્યતા ધરાવી શકે.

વ્યવહારિક કેળવણીના હિમાયતીઓ એ કેળવણીથી જ આપણી ઉન્નતિ થશે એમ કહીને તેની હિમાયત કરે છે, અને તે વાત ખરી પણ છે, પરન્તુ તેઓ ખૂબી ગમ્ય છે કે મને તેટલા પ્રયાસે પણ આપણે આખા લોકસમૂદને ઉચ્ચ અંગ્રેજી કેળવણી લેનારો કરી રાખીશું નહિ અને લોકવર્ગને મોટા ભાગ તો હમેશાં-અંગ્રેજી પરભાષા અને તે દ્વારા મગની ઉચ્ચ કેળવણીથી બેનસીમ જ રહેશે ત્યારે એવા મોટા સમૂદને અધારામાં અથડાતો મૂકીને આપણે કદી પણ આપણી ઉન્નતિ સંધી રાખીશું નહિ!

આવા વ્યવહારિક વિચારના લોકો: જાન...

દરકાઈ દેશમાં, ધર્મના ઉપાધ્યાયો અને આચાર્યો મોટી સત્તા ધરાવતા
 હોય છે. લોકોને તેમના તરફ અસાધારણ પૂજ્યભુદ્ધિ હોય છે અને
 તેમના વિચાર-વર્તનોનું લોકો હમેશાં અનુકરણ કરે છે. તેની પૂજ્ય-
 ભુદ્ધિ તેમને કેળવાયેલા લોકો તરફ કદી હોતી નથી. તેથી લોકવર્ગની
 મોટી સંખ્યા ઉપર કાજૂ ધરાવતા ધર્મના ઉપદેશકો, ઉપાધ્યાયો અને
 આચાર્યોને ઉંચા સંસ્કારવાળા કરવા એ દરેક ધર્મને માટે જરૂરનું છે.
 એવા સંસ્કાર પામેલા ધર્મના દિમાવતીઓ આખા લોકવર્ગને ઉત્તમ
 બનાવી શકશે. ધર્મ ગમે તેવા ઉચ્ચ સિદ્ધાંતો ધરાવનારો હોય પણ
 જો તે ધર્મ કુશળ વિદ્વાનો વગરનો થઈ પડે અને સાધારણ
 લોકસમૂહના હાથમાં મૂકાઈને તે પરસ્પર વિરુદ્ધ દિશામાં ખેંચાય તો
 થોડા જ કાળમાં તે ઉચ્ચ સિદ્ધાંતોનું બળ પણ કુટી જાય છે અને
 તે ધર્મ તે તે ધર્મના પૂજ્ય ગણનારાઓના વિચારો અને વર્તનોને
 અનુરૂપ સ્વરૂપ ધારણ કરતો જાય છે. દરેક પ્રાચીન ધર્મો આવા
 સ્થિત્યંતરને પામ્યા છે અને આપણા દેશના પ્રાચીન ધર્મો પણ આ
 પ્રમાણે લાંબા કાળથી લોકસમૂહને હાથે ખેંચાઈ તણાઈ વિરૂપતા
 પામ્યા છે. તેને લીધે જ તેમનાં કેટલાંક અંગો ખેડોળ થઈ ગયાં છે,
 કેટલાંક અંગ તૂટી ગયાં છે અને કેટલાંકમાં મનસ્વી ફેરફારો થઈ ગયા
 છે. તેને લીધે જ એક જૂદા વડિલની પેઠે ધર્મ અત્યારે તે જુવાનોને
 ભાવતો જણાતો નથી. આપણા દેશના કેટલાંક કેળવાયેલાઓ એમ
 સમજે છે કે આવો કદંગો ધર્મ જ દેશની ઉન્નતિ થવામાં અડચણ
 રૂપ છે ને તેથી જોગ બને તેમ તેનું જાણ તોડી પાડવું જોઈએ એમ
 તેઓ માને છે. લોકસમૂહ તેમના એ વિચારોને ધિક્કારે છે તેથી એ
 જુના વિચારના લોકોને રાજી રાખવા તેઓ ધર્મની વાત છંડતા નથી
 અને જ્યાં ના છૂટે એ સલાહ હાથ ધરવો પડતો હોય ત્યાં તેને
 હુંકામાં જ પતાવી દેવામાં આવે છે. આમાં તેમનો દોષ નથી. તેમના
 અંતઃકરણને ધાર્મિક ઉચ્ચ સિદ્ધાંતોએ આકર્ષ્યું નથી ને તેથી જ તેઓ
 ધર્મને દેશની અવનતિના અવરૂપ માને છે. પણ જો તેમને ધર્મનું

શુદ્ધ સ્વરૂપ સમજવાય અને ધર્મ એકલાં મનુષ્યોને જ નહિ પણ પ્રાણી અને વસ્તુ માત્રને ઉન્નત કરનાર તથા એક બીજા વચ્ચેના વાસ્તવિક સંબંધો સમજાવનાર છે એવી તેમને ખાતરી કરી આપવામાં આવે તો એ લાગણીવાળાં અંતઃકરણો તરત જ વળી જાય. આ સર્વ જ્ઞેતાં આપણો ધર્મ શુદ્ધ સ્વરૂપમાં અને વ્યાવહારિક સિદ્ધાંતોને અનુકૂળ થઈ પડે તેવા રૂપમાં સામાન્ય લોકસમૂહ આગળ રજૂ કરી શકે તેવા પંડિતો, શિક્ષકો અને ઉપદેશકો તૈયાર કરવાને હિંમત ધાર્મિક શિક્ષણ આપવું જોઈએ.

ગૃહસ્થો ! જૈન ટ્રેનિંગ કોલેજની અગત્ય સંબંધી જોટલું બોલીએ તેટલું થોડું છે, પણ વખત થોડો હોવાથી માત્ર, એ સંસ્થા માટે પુરતું ફંડ કરવા આપને અપીલ કરીને જ હું મારું બાવળું પુરું કરું છું. આપણા મુનિવરો આજકાલ સમય વિચારીને ઉપદેશ કરવા લાગ્યા છે તે તે જોઈ મને આનંદ થાય છે. આજ સવારે જ એ હજાર મનુષ્યની પ્રજ્ઞા વચ્ચે મુનિરાજ કોન્ફરન્સ સંબંધમાં ઉપદેશ કરતા હતા અને તેમાં હમું હતું કે મન-પચ્ચખાણુ તો પોતાના જ કન્યાણુ માટે છે, જ્યારે દાનથી તો મહાન પરમાર્થ થાય છે, માટે કોન્ફરન્સને આગ્રહ કરી હોય તો દાન અને દયાનું મિશન ફેલાવો. વિદ્વાન મુનિશ્રીના આ શબ્દોમાં જ મારી જૈન ટ્રેનિંગ કોલેજની દિમાયત સર્વાંશી સમાવલી છે. આત્મસંત્રય અને સાર્વત્રિક પ્રેમનો પાક ફુલિયાને ચિખરી તેને સુખી કરવી હોય તો આમાં કામ માટે દાન કરવા તૈયાર થવું જોઈએ છે.

આ ઉપરાંત વ્યવહારિક કેળવણી ઉપર શ્રી મગનલાલ દક્ષતરીએ અસરકારક બાવળું હતું. તે ત્રિયાણ દાનિકારક ત્રિયાજોની બહી, અનાથોને આશ્રય, જીવદયા વગેરે વિષયો પરના દરજ્જો પર લાંબાં સમય બાવળો દર્શાવતાં જેમાં જીવદયા પરનું પંડિત લાલનનું ફંડે બાવળું ખાન બેચે તેનું હતું. પહેલા અધિવેશન વખતે મોરશી બહા-

રના અને મુખ્યત્વે કરીને કાર્ડિયાવાડ બદ્દાર કાર્યકરોની સલાહ તેમજ સેવાની બહુ ગણના કરવામાં આવી નહોતી, પરંતુ રતલામ સંધે તે બદ્દારથી કાર્યકરોને આમંત્રીને સહકારપૂર્વક કામ કરવાની યોજના કરી હતી અને અધિવેશનના નાવને ફત્તેહમંદીપૂર્વક કિનારે પહોંચાડ્યું હતું. અધિવેશનના કાર્યને આગળ ધપાવવા સારૂ વાડીલાલ શાહે તેમનાં પત્નિદ્વારા તથા બીજી રીતે જે અથાગ પરિશ્રમ સેવ્યો હતો તેની કદર બૂઝવા રૂપે ૨૦મો ઠરાવ પસાર કરવામાં આવ્યો હતો કે 'જૈન સમાચાર'ના અધિપતિ મિ. વાડીલાલ મોતીલાલ શાહે કોન્ફરન્સની ઉમ્મતિ માટે લીધેલા પરિશ્રમ માટે તેમનો ઉપકાર માનવામાં આવે છે.' રતલામ-અધિવેશન સાથે વળી પહેલી જૈન મહિલા પરિષદ ભરાઈ હતી તે નોંધવા જેવું ખરૂં.

પહેલા અધિવેશન વખતે પૂરતી ધમાસને અંજો તેમજ બદ્દારના કાર્યકર્તાઓની સલાહ ન લેવાને પરિણામે મુખ્ય તેમજ ઉપયોગી વસ્તુનો નિર્દેશ થઈ શક્યો નહોતો કે કોન્ફરન્સના અધિવેશન બાદ કોન્ફરન્સ ઓફિસ ક્યાં રાખવી અને કોની દેખરેખ નીચે રાખવી : એ વાતની યોજાવટ કરતો કોઈ ઠરાવ પસાર કરવામાં આવ્યો નહોતો અને તેથી પાછળથી ખાનગી રાહ એ ઓફિસ મોરબીમાં જ રાખવાનું ઠરાવવામાં આવવાથી જનતામાં ખાનગી રીતે તેમ જ જાહેરમાં અપ્રુદ પ્રમાણમાં ઉદ્ઘાપોહ થવા પામ્યો હતો. તેવી બૂલ રતલામ-અધિવેશને થવા દીધી નહોતી અને ઓફિસનું મથક એક વરસને માટે અજમેર કરાવીને જનરલ સેક્રેટરીઓની પણ નિમત્થું કરનારો એક ખાસ ઠરાવ પસાર કર્યો હતો.

ત્રીજું અધિવેશન : અજમેરમાં

[તા. ૧૦-૧૧-૧૨ માર્ચ ૧૯૫૯]

રેતલામ અધિવેશન પછી બીજે જ વરસે સતારાવાલા શ્રી બાલમુકુંદજીના પ્રમુખપદે અજમેરમાં ત્રીજું અધિવેશન ભરાયું હતું. આ અધિવેશનમાં કેઈ ખાસ નોંધવા જેવું વિશિષ્ટ કાર્ય થયું નહોતું. દરેક વેળે પણ દર અધિવેશનમાં થાય છે તેવા જ થવા પામ્યા હતા. પ્રમુખ મહાશયના ભાષણમાં પણ કેઈ નવીનતા નહોતી. સંપ, વ્યવહારશુદ્ધિ, ધાર્મિક તેમજ વ્યવહારિક શિક્ષણ, સ્ત્રી શિક્ષણ, હુમર ઉદ્યોગની ફેગવણી, કિરેક્ટરી, હાનિકારક રિવાજો, કો-ફર-સને સંગીન બનાવવાની ક્ષમ્તા : ક્ષત્વાદિ મુદ્દાઓ પર તેમણે વિવેચન કર્યું હતું. આ બધા મુદ્દાઓ એવા છે કે તે પર દર અધિવેશનમાં પ્રમુખ મહાશય તેમજ પ્રતિનિધિ વર્ગ નરકથી જુદી જુદી દૃષ્ટિએ વિવેચન કરવામાં આવે છે અને આ અધિવેશન વખતે તેમાં કેઈ વિશેષતા નહોતી. ખાસ ધ્યાન ખેંચે એવા દરેક ધાર્મિક ફેગવણી પરનો હતો. અને તે રજુ કરનાં શ્રી વાલીયાલ મોતીલાલ શાહે ખૂબ લંબાણ કર્યું ભાષણ કર્યું હતું. એ ભાષણમાં મુખ્ય મુદ્દો સમાજનો ઉદય કેવી રીતે થાય અને ઉદય થવા માટે ક્યા ક્યા રસ્તા અસ્તિત્વ ધરાવે છે તેનું આગેદુજ ધ્યાન તેમજ રજુ કર્યું હતું અને સાચાં 'ધર્મ-રાત્ર' પર જે ઉદય થયે તે ચિરસ્થાયી ઉદય નીવડે એમ પ્રતિપાદન કર્યું.

રના અને મુખ્યત્વે કરીને કાકિયાવાડ બદાર કાર્યકરોની સલાહ તેમજ સેવાની બહુ ગણના કરવામાં આવી નહોતી, પરંતુ રતલામ સંઘે તે બદારથી કાર્યકરોને આમંત્રીને સહકારપૂર્વક કામ કરવાની યોગ્યતા કરી હતી અને અધિવેશનના નાવને ફત્તેહમંદીપૂર્વક કિનારે પહોંચાડ્યું હતું. અધિવેશનના કાર્યને આગળ ધપાવવા સારૂ વાડીલાલ શાહે તેમનાં પત્રદારા તથા બીજી રીતે જે અથામ પરિશ્રમ સેવ્યો હતા તેની કદર બૂઝવા રૂપે ૨૦ મેઠા કરાવ પસાર કરવામાં આવ્યો હતો કે 'જૈન સમાચાર'ના અધિપતિ મિ. વાડીલાલ મોતીલાલ શાહે કોન્ફરન્સની ઉન્નતિ માટે લીધેલા પરિશ્રમ માટે તેમનો ઉપકાર માનવામાં આવે છે.' રતલામ-અધિવેશન સાથે વળી પહેલી જૈન મહિલા પરિષદ બરાબ હતી તે નોંધવા જેવું બન્યું.

પહેલા અધિવેશન વખતે પૂરતી ધંધાલને અંજે તેમજ બદારના કાર્યકર્તાઓની સલાહ ન લેવાને પરિણામે મુખ્ય તેમજ ઉપયોગી વસ્તુનો નિર્દેશ થઈ શક્યો નહોતો કે કોન્ફરન્સના અધિવેશન બાદ કોન્ફરન્સ ઓફિસ ક્યાં રાખવી અને કોની દેખરેખ નીચે રાખવી : એ વાતની ચોખ્ખવટ કરતો કોઈ કરાવ પસાર કરવામાં આવ્યો નહોતો અને તેથી પાછળથી ખાનગી રાહે એ ઓફિસ મોરબીમાં જ રાખવાનું કરાવવામાં આવવાથી જનતામાં ખાનગી રીતે તેમ જ જાહેરમાં અખુદ પ્રમાણમાં ઉઠાપોહ થવા પાડ્યો હતો. તેવી બૂધ રતલામ-અધિવેશને થવા દીધી નહોતી અને ઓફિસનું મથક એક વરસને માટે અજમેર કરાવીને જનરલ સેક્રેટરીઓની પણ નિમણૂક કરનારો એક ખાસ કરાવ પસાર કર્યો હતો.

ખૂણેખાંચકે પડતી દોલતનો યોગ્ય વ્યય નહિ થવો; પ. નિવૃત્તિધર્મનો આશય; ૬. સ્ત્રીઓની અધમ સ્થિતિ.' આજે પણ એ મુદ્દાઓ વિચારવા જેવા અવસ્ય જણાય છે.

આ અધિવેશનમાં સૌથી વિશેષ ધ્યાન ખેંચે એવી વસ્તુ નામ-- દાર ગાયકવાડ સરકાર મહુમ્મ સયાશુરણે લખેલો પત્ર હતો. તે આખો પત્ર ઉતારી લેવા જેવો લાગવાથી તેનું સામાંતર આ નીચે શબ્દશઃ આપવાનું ઉચિત માન્યુ છે.

લક્ષ્મી વિલાસ પેલેસ, વડોદરા
તા. ૭-૩-૧૯૦૬

વહાલા શેઠ ચાંદમસજી,

માર્ય માસની અધવચમાં તમારા શહેરમાં મળનારી ત્રીજી. મેતામ્બર રથાનકવાસી કોન્ફરન્સમાં હાજરી આપવા માટે આમંત્રણ. આપવા સાથે તમારા પુત્રના મુખીપણા નીચે તમારા સંધ તરફથી આવેલાં ડેપ્યુટેશનને આવકાર આપતાં મને અતિ ધણો હર્ષ થયો હતો. મને અગત્યના કામનું દગાણ ન હોત તો તમારી સાથે વિચાર કરવા માટે તથા જે સુધારાની હિતચાત્ર તમારી કોન્ફરન્સ અક્ષાવી રહી હો તે હિતચાત્ર નરફે હું જે અંગત રસ ધરાવી રહ્યો છું તે રસને એકવાર ફરીને સામીત કરી આપવાની આ તકનો મેં ખુશીથી લાભ લીધો હોત. ઈ. સ. ૧૯૦૪માં વડોદરા ખાતે મળેલી ત્રીજી મેતામ્બર કોન્ફરન્સને હું હાંપૂર્વક વાદ કરું છું અને બોળે જ વરસે મારા રાજ્યમાં પાડાયેલાં અને મળેલાં બીજાં અધિવેશનમાં આવેલાં મહાજ મેં રસપૂર્વક સાંભળ્યું હતું.

નંદુરસોનું સમ્યખિદ્

તમારી કોન્ફરન્સ જેવી કોન્ફરન્સો જે તદ્દન સાંપ્રત્યષિક અને વિવિદાધી ન હાય તો ધણે લાભ ફરી રોકે તેમ છે. આથી

હતું. સાથેસાથ 'આત્મિક અવનતિ' તથા 'નૈતિક અવનતિ' સમજાવ્યું આપી હતી. વળી જૈનધર્મની વિશિષ્ટતા બતાવનાં તેમ કહ્યું હતું કે 'આજકલ જે ઝમાના આ પહોંચ્યા છે કે દુનિયામે' વૈધર્મ' ખડા રહ સકેગા કે જો 'સાયન્સ' કે સામને રહ સકે. જૈન ધર્મ' મેં ભાષા કે પુરૂગવકા વર્ણન છે વૈ વૈ અજ રોનોચાઈ ટેલીગ્રાફ ત્યાદિ સે સાબીત હોતા છે.' તે ઉપરાંત જૈનધર્મની શીશુશિક્ષા પ્રચાર કરવાની હિમાયત કરતાં તેમણે સ્પષ્ટ કર્યું હતું કે 'જૈનધર્મ' મેં ૮ પ્રકાર કે 'પ્રભાવક' કહે છે, જિસમેં એક 'વિદ્યા પ્રભાવક' કહે છે; અબ મેં 'વિદ્યા' કા અર્થ 'સાયન્સ' કરતા હું. જો આદમી સાયન્સ-ઈશ્તમકે જરીયેસે જૈન ધર્મકી સમ્માઈ જગત કે બતા રહે વૈ સબસે અગ્રા 'પ્રભાવક' છે. આજ ઝૈસે 'વિદ્યા પ્રભાવક' કમ હો જાને સે, જૈન સાસ્ત્રમેં રહી હુધ ખૂબીયે' સમજાને વાસે કમ હો જાને સે, ઓર અધમકા વ કિયામુસ્તા કે પ્રતાપસે હમારે સંધકી અવદશા હો રહી છે. જે બાલદશા રૂપ હોપકીન્સન જૈસે પાશ્ચાત્ય વિદ્વાનોને હમારે મઝબબકી બહોત સી લખુતા કી છે. અબ જે સમય આ પહોંચ્યા છે કે સર્વ તરાફ સે મનુષ્ય કા ઉદય કરનેવાસે જૈન ધર્મકી ફિસ્તુશીકા પ્રચાર અપન લોગ મેં કરનેકા કુચ પ્રયત્ન કરના, જિસસે હમારા બ્યવહાર શુદ્ધ હો, હમારી નીતિ શુદ્ધ હો, હમારા ગૃહસ્થાસાર સુખી હો, હમારી આત્મા મોક્ષકી અધિકારીણી હો.'

તે ઉપરાંત વ્યવહારિક કેળવણી પર શ્રી મગનજીવ દફતરીએ કેટલાક આંકડાઓ તેમજ હકીકત રજુ કરનારં જુરસાદાર ભાષણ કર્યું હતું અને અંગ્રેજી લખુતરનું પ્રમાણ જૈનોમાં ખૂબ ફેલાવા પામે એવી હિમાયત કરી હતી. જૈનસમાજની અધોગતિનાં છ કારણો તેમને રજુ કર્યાં હતાં તે અહીં ઉનારી લેવા જેવાં છે:- ૧. લોકોનું અજ્ઞાન; ૨. આપારની અને દુષ્ટર ઉદ્યોગની કેળવણીનું ઓછાપણ; ૩. એકનો એક વેપાર કર્યા કરવાનો જમ; ૪. મોટી થાપણનું કમીપણ અને

ખૂણેખાંચે પડતી દોલતનો યોગ્ય વ્યય નહિ થયો; ૫. નિરૂપિતમંત્રે
આશય; ૬. સ્ત્રીઓની અધમ સ્થિતિ.' આજે પણ એ મુદ્દાઓ
વિચારવા જેવા અવશ્ય જણાય છે.

આ અધિવેશનમાં સૌથી વિશેષ ધ્યાન ખેંચે એવી વસ્તુ નામ-
દાર ગાયકવાડ સરકાર મહુર્મ સયાજીગવે લખેલો પત્ર હતો. તે આખો
પત્ર ઉતારી લેવા જેવો લાગવાથી તેનું ભાષાંતર આ નીચે શબ્દશઃ
આપવાનું ઉચિત માન્યું છે.

લક્ષ્મી વિદ્યાસ પેટેસ, વડોદરા
તા. ૭-૩-૧૯૦૯

વહાલા શેઠ ચાંદમણજી,

માર્ય માસની અધવચમાં તમારા શહેરમાં મળનારી ત્રીજી
સ્વેનામ્મર સ્થાનકવાસી કોન્ફરન્સમાં હાજરી આપવા માટે આમંત્રણ.
આપવા સાથે તમારા પુત્રના મુખીપણા નીચે તમારા મંથ તરફથી.
ખાવેલાં ઉપયુક્તનને આવકાર આપતાં મને અતિ ધણો હર્ષ થયો
તો. મને અગત્યના કામનું દયાણ ન હોત તો તમારી સાથે વિચાર
વા માટે તથા જે સુધારાની લીઝચાલ તમારી કોન્ફરન્સ ચલાવી
ઓ છે તે લીઝચાલ તરફ હું જે અગત્ય રસ ધરાવી રહ્યો છું તે
રસને એકવાર ફરીને સાબીત કરી આપવાની આ તકનો મેં ખુશીથી
લાભ લીધો હોત. ઈ. સ. ૧૯૦૪માં વડોદરા ખાતે મળેલી ત્રીજી
સ્વેનામ્મર કોન્ફરન્સને હું હર્ષપૂર્વક વાદ કરું છું અને બોલે જ વરસે
મારા રાજ્યમાં પાટણ ખાતે મળેલાં બીજાં અધિવેશનમાં આવેલું
કામદાર મેં રસપૂર્વક સાંભળ્યું હતું.

કોન્ફરન્સોનું લક્ષ્યબિંદુ

તમારી કોન્ફરન્સ જેનો કોન્ફરન્સો જે તફન સંપ્રત્યષ્ટિ અને
અતિવિશેષી ન દાવ તો ધણો લાભ કરી શકે તેમ છે. આવી

સવળી કોન્કરસોનું લક્ષ્યજિંદુ, જે પંથ અથવા તે સંપ્રદાયને લઈ
તે કોન્કરસ હોય તે પંથ અથવા સંપ્રદાયમાં જડ કરી જેસેલા સ-
માજિક કુરિવાજોને નાબુદ કરવાનું અને સમસ્ત પ્રગતિ એકત્ર કર-
માટે તે કામને તૈયાર કરવાનું હોતું જોઈએ. આવો આદર્શ મા-
ખ્યાલમાં રાખીને હું એનું પણ ઇચ્છી શકું છું કે હિંદુઓમાં આ
પ્રકારની વધારે કોન્કરસો થવી જોઈએ—આવી કોન્કરસો અત્યંત
નાતંત્રતામાં વહેંચાઈ ચૂકેલી તથા દિંમન વગરની જનતાને અધ-
સ્થિતિમાંથી ઉઠી સ્થિતિએ લાવવા સારું વખત અને શક્તિનો ઉ-
પોગ કરે છે.

સંસાર સુધારાની જરૂર

તમારી કોન્કરસમાં પહેલા અધિવેશનનું કામકાજ મેં વાંચ્યું
છું અને મને એ જોઈને આનંદ થયો છે કે કુંકા પરન્તુ વિસ્તાર-
વાળા કાર્યક્રમમાં તમેએ ધણા જ બાળબી રીતે સંસારસુધારાના
તેમજ કેળવણીના પ્રશ્નને મોખરે રાખ્યા છે. બાળવિવાહ, કન્યાવિક્રય,
અનેક સ્ત્રીઓને પરણવાનો રિવાજ : એ બધા રિવાજો કાંઈ પણ
સમાજને પૂરતા કક્ષક રૂપ છે. મારી સમજણ મુજબ જૈનધર્મના
મૂળતત્ત્વોની વિરુદ્ધ દયાતી ધરાવતી પેટા કોમોને નાબુદ કરવાથી એ
નામોશીમરેલા રિવાજોને દૂર કરી શકાય અથવા ઓછા બોજ રૂપ
કરી શકાય. માત્ર ઠરાવો પસાર કરવાથી કાંઈ વધારે ફાયદો થાય નહિ
તમારામાંના પ્રત્યેક વિચારશીલ મનુષ્યે તેના ખાનગી તેમજ કૌટું-
બિક વ્યવહારમાં આવા રિવાજોની સામે સખન ઝુબેસ અલાવવી જોઈએ.

જ્ઞાનિ બંધાવવાના પાયામાં રહેલું નુકસાન

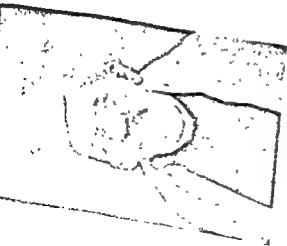
પણ મુખ્ય બી જ્ઞાનિના બંધાવવાની છે. આજે ચાલી રહેલી
જ્ઞાનિઓએ લાખને જદસે જેરલામ વિશેષ પ્રમાણમાં કરેલ છે. જે
જ્ઞાનિની સાથે સંકળાવેલા પ્રત્યેક મનુષ્યની જિંદગીની દૃષ્ટિમર્યાદા એ

ચાતિનાં બધુએ સંકુચિત બનાવી દીધી છે. કેળવણી માટેની સૌથી વધારે
 સંગીન પદ્ધતિ બીજી કોમો સાથેના છુટા વ્યવહારમાં ચાતિબંધને અટકાવી
 દીધેલ છે. રાષ્ટ્રીય જીવનને તેમજ જૈન પર એ સમાવેલી છે, પણ એ છુટા
 અવધારને ચાતિબંધારણની ધણીજ ગુરુચાનકારક અસર થવા પામી છે.
 ચાતિબંધારણમાં કેટલાક સારા મુદ્દાઓ પણ હશે, પરંતુ હાલને તબક્કે
 તે એ બંધારણે સામાજિક મુદ્દાઓ તરફ દુરમનની ગરજ સારી
 છે અને અજાણતા વડે એને ઉત્તેજન આપ્યું છે. ચાતિઓની દયા-
 ણીને બહાલી મળે એવું કંઈ તમારું ચાતિઓમાં નથી. જૈન કોમમાં
 રહેલી ચાતિઓનો ઇતિહાસ જાણી આપે છે કે, સૈકાઓ સુધી
 તમેએ ચાતિબંધારણને દાખલ કરવા સામે લડત ચલાવી હતી. અને
 બીજા સંપ્રદાયો કે કોમો સાથેના વ્યવહારને તમેએ ધણીજ થોડાં
 વર્ષો પરજ બંધ કર્યો હતો. સૈકાઓ સુધી જુદી જુદી જાતના અને
 બીજા ધર્માવાળા મનુષ્યોને તમારો સામાજિક રિવાજમાં દાખલ કર્યા
 હતાં અને તમારી તથા તેમની સાથે સંપૂર્ણ વ્યવહાર જળવળ્યો હતો. થોડા
 દરજીમાં પૂરનો તકાવન હોવા છતાં પણ, તેમને તમારા મંડળમાં
 દાખલ કર્યા પછી તેમની સાથે સંપૂર્ણ વ્યવહાર જળવળ્યો હતો. થોડા
 જમાનાની વાત પર જૈનો બીજી કોમ સાથે રોડી-વ્યવહાર
 તેમજ બેડી-વ્યવહાર રાખતા હતા, પરંતુ હાલ એ વ્યવહાર બંધ
 કરવાનું જે વક્ષ છે તે વક્ષ પ્રત્યે દયા ઉપજે છે. તથા સૈકામાં
 કોમોની તેમજ ચાતિઓની સંખ્યા પુષ્કળ પ્રમાણમાં વધવા પામી
 છે, પરંતુ કોઈ કોમ બીજી કોમમાં જોડાઈ મળી હોય એવો એક પણ
 દાખલો જાગ્યે જ મળે છે. તેથી એ વધુ વિભાગ પડ્યા અટકાવવા
 તેથી અને હાલના વિભાગને એક કરવાના પ્રયત્નો ચર કરી દેવા
 તેથી જાતિ એ તો મુખ્યત્વે કરીને મિત્ર મિત્ર મનુષ્યોને જુદાં
 કરવાનાં દૃષ્ટિએ જોવા જોઈએ. માણસો વચ્ચે શરીર, નીતિ અને
 જીવનની દૃષ્ટિએ ધરો જોઈએ. માણસો વચ્ચે શરીર, નીતિ અને
 જીવનની દૃષ્ટિએ ધરો જોઈએ. માણસો વચ્ચે શરીર, નીતિ અને

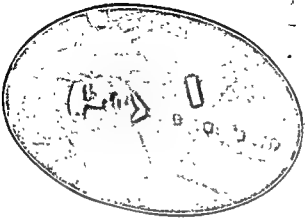
નાંખવાની ખરેખર કંઈ જરૂર નથી. બીજા મનુષ્યોના અનુદ્ધે તેમજ દાખલા ઉપરથી આપણને ખાતરી થવી જોઈએ કે કૃત્રિમ તફાવત દાખલા માટે સત્તા પર રહેલા આગેવાનોના પ્રવાણે વગર જ લોકોને પોતાનું કુદરતી સ્થાન શોધી લેવાને કૃત્રિમ તફાવત તો સુધારાના મહા પ્રવાહની આડે બંધ બાંધવાદ ગરજ સારું છે. જેવી રીતે તમારા સમાજે મૂર્તિપૂજનની વહેમી શ્રદ્ધા સામે બંધ પોકાર્યું હતું તેવી જ રીતે તમારી પોતાની કામને લાગે જાય છે ત્યાંસુધો તો જ્ઞાતિને લગતા અર્થવગરના તફાવતોને તમે નાજુ કરી શકો. પણ ખરા. જો તે કામ થાય તો તમારી કાન્દુરસની હયાતીને બ્યાજખી કરાવવા સારું કાંઈ વધુ સરસ પુરાવાની જરૂર નહોતો નથી. તમારી કામને માટે મહાન સેવા બજાવવા ઉપરાંત તમે એ કામ કરીને બીજી કામને સારું એક વ્યવહાર દાખલો પૂરો પાડી શકશો. પરંતુ એક વાત યાદ રાખી લેવાની જરૂર છે ! માત્ર તપતિ-બંધારણને નાબુદ કર્યું એટલે ગંગા નાલા એમ સમજવાનું નથી. જ્ઞાતિને લગતા સંકુચિત આદર્શને સ્થાને પ્રગતીય કલ્યાણ માટેની વધુ વિશાળ સહાનુભૂતિ તેમજ હિત વિચારોને સ્થાપવા જોઈએ જેવી રીતે તમે તમારી કામના રીતરિવાજ જળવાવવાને આતુર છો તેવી જ રીતે તમારે રાષ્ટ્રીય એક્યને ઉત્તેજન આપવાને સારું પ્રયાસ સેવવા જોઈએ.

કેળવણી

કેટલાક નુકસાનકારક સામાજિક રિવાજોની તમે બારીક તપાસ કરશો તો જોઈ શકશો કે એમાંના ધર્મખરા રિવાજો નૈતિક, સામાજિક અને શારીરિક નિયમોની અજાનનાનું જ પરિણામ હોય છે. જનસમાજમાં તે નિયમોના જ્ઞાનનો પ્રચાર કરો એટલે મને ખાતરી છે કે સામાજિક શરીર પર આજે નુકસાનકારક રિવાજો બંધાઈ ચૂક્યા છે તે આપોઆપ અદરશ થશે. તેમ થતાં, બેરકાર ઓળાઓ

મહાન શ્રી સુરજમલ લલ્લુભાઈ અંબેડી
પાસળપુર

શ્રીમાન શ્રી અમૃતલાલ રાયચંદ અંબેડી
પાસળપુર

આગળ ખાલી કરાવો પસાર કરવાની જરૂર રહેશે નહિ તે
તમારે જનતાની કેળવણી માટે દરેક પ્રયાસ કરવો જોઈએ. ભારત
વર્ષમાંના સામાજિક દુષ્ટોને નાબૂદ કરવાની સૌથી વધુ અસરકારક
દવા એ કેળવણી છે.

આચરણાચો

ઉલ્લા અધિવેશનના કરાવોમાં એ જોઈને મને હર્ષ થયો છે
કે દરેક શહેર અને ગામડાનાં બાળકોને કેળવવા માટે થતી સગવડ
કરી આપવાની દરેક સ્થાનિક સંઘને માથે ફરજ રહેલી છે એમ તમે
સ્વીકાર્યું છે. એ કાર્યની દેખરેખ રાખવા સાડ સપ્તાર્ધવાગા સ્વમાવના
તેમજ દિલસોજ નિરીક્ષકોને રાખવાથી તમે જોઈ શકશો કે-એ
ફરજ કેટલી હદ સુધી બરાબર બજવાય છે. આ સંબંધમાં તમારે
ફરજમેય સ્વપ્રમુખથી થવું જોઈએ. જરૂર પડે તો તમારે તમારી
પોતાની યાગાઓ ખોલવાને તેમજ તમારી જરૂરીયાતોને સૌથી સરસ
ીને પહોંચી વળી શકે તેવું ચિંતણું આપવાને તૈયાર રહેવું જોઈએ.

નેરસારતા

હું ખાત્રીપૂર્વક કહું છું કે છેલ્લી વરતીગણતરીના આંકડાઓનો
અભાસ કર્યો દરેક તમારા જેવી અવકાશ તેમજ આપારપ્રધાન કામ માટે
ને આંકડાઓ અકસોસજનક સ્થિતિ સૂચવવા નથી ! સમસ્ત ભારત-
વના જોનોમાં માત્ર એકે ૮૮ ટકા જેટલા પુરૂષો ભણેલા છે અને
મુખર્ષ ઈલાકામાં સેંકડે ૫૨ ટકા જેટલા પુરૂષો ભણેલા છે. સ્ત્રીવર્ગમાં
માત્ર ૧.૮ ટકા જેટલી સ્ત્રીઓ કેળવણી પામેલી છે. જ્યારે મુખર્ષ
ઈલાકામાં તે પ્રમાણ સેંકડે ૨ ટકા જેટલું છે. જે કામમાં સેંકડે
૫ ટકા પુરૂષો અને ૯૮ ટકા સ્ત્રીઓ અમથ્ય તેમજ નિરક્ષર હોય
તે જોમ સુધારણાની જાગૃતમાં ઉઠે છેવો કરી શકે નહિ તમારી
સમિતિઓને કામે લગાડવા સર તેમજ સંગીન પરિણામો પ્રાપ્ત કરવા
પર તમારી સમક્ષ વિદ્યાગ દેવ પ્રુદ્ધ છે.

સ્કૅલરશિપ ફંડ

આ સંબંધમાં તમે ઉચ્ચ કેળવણી સાડ તેમજ ખાસ કરી ઉંચા વ્યાપારી શિક્ષણને માટે તેમજ 'વ્યવહાર શાસ્ત્ર' (Applied Science)ના અભ્યાસ માટે સ્કૅલરશિપ આપવા સાડ ફંડની યોગ્ય તમે કરી શકો છો. તમારી કામ વ્યાપારપ્રધાન છે અને આ વિષયોનાં બાબતમાં સંગીન કેળવણી તમારી કામના પુવાનોને મળવી જોઈએ. એવી કેળવણીથી તમારી કામને ધણો જ સંગીન લાભ થશે.

ઐતિહાસિક શોધખોળ

પરંતુ મને એ જોઈને અફસોસ થયો છે કે તમારી કામના ઇતિહાસને તેમજ ધર્મશાસ્ત્રોને લગતી શોધખોળનાં કાર્યને માટે તમારાં કાર્યક્રમમાં સ્થાન મળેલું નથી. તમારા ધર્મસિદ્ધાંતો તેમજ ઇતિહાસ થોડાંએક પૌરસ્ત્ય વિદ્વાનો સિવાય બીજા જોતેતરનાં ભાગ્યે જ જાણીતા છે. સૈકાઓ સુધી અન્ય ધર્મોએ એવું મનાવ્યું આવ્યા હતા કે જૈનધર્મ એ બૌદ્ધધર્મની એક શાખા માત્ર છે. અને એ માન્યતાને લઈને જૈનધર્મના સિદ્ધાંતોના અભ્યાસ તરફ ખેડરકારી બતાવવામાં આવતી હતી. અને આ ગેરસમજીતી કાણે ફેલાઈ કરી? તમારી કામના માણસોએ અસખત નહિ જ, પરંતુ એ જર્મન પંડિતે દુનિયાને જાહેર કર્યું હતું કે જૈનધર્મ એ બૌદ્ધધર્મથી તદ્દન જુદો છે. વળી એ જ પંડિત સાબીત કરી શક્યો હતા કે તમારા ત્રેવીસમા તીર્થંકર ધર્મમાં જન્માવેલા કલ્પિત પુરુષ ન હતા. પરંતુ ઇ. સ. પૂર્વે ૭૦૦ વરસ પર તેઓ દયાની બોગવતા હતા. આથી હું એમ કહેવા માગતો નથી કે તમારી કામમાં વિદ્વાનો નથી. એથી ઉઘટું હું તો આરી રીને જાણું છું કે તમારા ધર્મની પ્રીતિપૂર્વક મન તરવા તેમજ ન્યાયશાસ્ત્રની આંદીધુટીઓના જાગૃકાર તમારી કામમાં મોટીમંજવામાં છે. x x x અંધારાનો જમાનો ચાલ્યો ગયો છે અને અમુક મનુષ્યની સનાના જેવે આજની દુનિયા કોઈ વરતુને-પણી

જલેને ગમે તેટલી ગ્રાચીન તે વસ્તુ હોય તો પણ-માની લેવાની નથી. તમારો ધર્મ વેદધર્મથી પણ ગ્રાચીન છે એ તમારે વિદ્વાનો પાસે મનાવરાવવું હોય તો તે તમારે વિજ્ઞાનના સંગીન પુરાવા તેમજ શુદ્ધિયાતુર્ય વડે સાબીત કરી જતાવવું પડશે.

ધર્મશાસ્ત્રો

સૌથી પહેલાં તો તમારાં ધર્મશાસ્ત્રો કયે સ્થળે છે અને તેનાં નામ શું છે તે શોધી કાઢવું જોઈએ. તેમાંના પ્રજાખરાં પાટલુ અને જેસક્ષમેરના પુસ્તક લંડોરમાં દટાયલાં પડ્યાં છે. સૈકાઓ સુધી તે સધળાં સંભાળ લેવાયા વખરનાં પડ્યાં છે અને ઉધર્મ તથા કીડીઓ સાથે ખોરાક પુરો પાડે છે. મને લાય છે કે તેમાંનાં કેટલાંક તો અત્યાર પહેલાં નાશ પામ્યાં હશે. તમારા ધર્મના હિત ખાતર અને તેને ટકાવી રાખવા સાથે એ જરૂરનું તેમજ લાભપ્રદ છે કે તે સધળાં પુસ્તકોને એક સ્થળે એકઠા કરવાં જોઈએ. જો તે પુસ્તકોનો કાલુ રાખનારાઓ હિંદુ ધર્મને ઉમદા હેતુની ખાતર તે પુસ્તક આપવા તૈયાર નથી એવો પુસ્તકમંત્રહ સક્ય અને તેવાં પુસ્તકોને યોગ્ય રીતે સંભાળવાં જોઈએ. પાંતર કરાવવાં જોઈએ અને ઓપાવવાં જોઈએ. સાચીઓની મદદ લેવી જોઈએ. જુવાનીઓએ મદદ લેવી જોઈએ. દરેક જોઈએ અને લેવું.

અરે તેમજ દિગ્ગજરે વચ્ચે કેવો મતભેદ ઉભો થયો, દક્ષિણ ભારતમાં તે કેવી રીતે ફેલાયો, રાજદરબારમાં તેણે કેવી રીતે અંકુશ પ્રકારની લાગવગ પ્રાપ્ત કરી હતી અને તેની અવનતિનાં કારણો છે—આ બધાંને લગતી અકોડાબદ્ધ હકીકત મેળવવાની હવે બાકી છે. આજે તમારા ધર્મ સંબંધી એક પછુ એતું પુસ્તક છે નહિ જેમાંથી તમારા ધર્મના બધા સિદ્ધાંતો વાંચીને સમજી શકાય. તમારે એ બાબતને લગતું મોટું પુસ્તક અંગ્રેજીમાં તેમજ દેશી બાષાઓમાં લખાવરાવતું જોઈએ, કે જેથી અન્વધર્મીઓ તે વડે તમારા ધર્મ જનજીવનું સાધી શકે. તમારે અનેક પ્રકારની બાબતો સંબંધી શોધ યોગ્ય કરવાની રહે છે: જેમ કે જૈનોમાં યાત્રિજીવનની શરૂઆત અને તેનો વિકાસ, જૈનધર્મ પર હિંદુધર્મની અસર, તમારી કોમને મનુષ્યોના રીતરિવાજ તેમજ રહેણીકરણી, બ્રાહ્મણ ધર્મ અને બીજા ધર્મો ઉપર જૈનધર્મની અસર, જૈનધર્મ પાળતી જુદી જુદી કોમને વચ્ચેનો ભેદભાવ, એવી કોમોની ઉત્પત્તિ અને તમારા સંપ્રદાય પાસે તેની અસર ઇત્યાદિ ઇત્યાદિ. મને ખાતરી છે કે આવી શોધયોગ્ય પરિણામે તમારી કોમને ફાયદોજ થશે. તમારા સંપ્રદાયના જુદાં વિચારના મનુષ્યોને બિવિધમાં સાચી સમજણ આપવા સાથે તેમની આગળ આ શોધયોગ્ય પરિણામે સત્તાવાર વિગતો રજૂ કરી શક્યો. આથી તમારી કોમને લગતું સુધારકાર્ય વધારે સરલ તેમજ સરળ બનવા પામશે અને આખા સમાજમાં જે ગેરસમજ તેમજ અધ્યાન ફેલાયલાં છે તે નાશ પડે.

રાષ્ટ્રીય આદર્શ પર ભાર

રાષ્ટ્રમાંનાં જ એ જ જણાવ્યું છે તે મુજબ સુધારણા માર્ગ તેમજ પ્રગતિને લગતા તમારા સર્વજ્ઞ પ્રયામો વખતે એક સજીવ જ્ઞ રાષ્ટ્રીય આદર્શને વિચારવા જોઈએ નહિ. દરદરેય યાદ રાખવું કે જે મોટા સમાજને વિદી પ્રગતના રૂપમાં ધકકવાનો છે તે સર્વ

જના જ તમે એક અંગ છો. 'ભારતવર્ષે' કુસંપથી તેમજ દેવથી
મર્ત્ય સહન કર્યું છે. તમારા ધર્મની અંદર તેમજ અહાર ઐક્યનેજ
તમારો મુદ્રામંત્ર બનાવવો જોઈએ.

અખિલ ભારતવર્ષીય જૈન કોન્ફરન્સ :

હું જાણું છું કે જૈન ધર્મના જુદા જુદા સંપ્રદાયોને લગતી
જુદી જુદી કોન્ફરન્સો ભરવાને બદલે અખિલ ભારતવર્ષીય જૈન
કોન્ફરન્સ ભરવાનો એક પ્રયત્ન કરવામાં આવ્યો હતો. તમે તેવા
પહેલા પ્રયાસમાં નિષ્ફળ નિવડ્યા હો તો પણ તમે તેવો પ્રયત્ન કરી
વાર કરી શકો છો અને મને વિશ્વાસ છે કે સારી સમજુતી ફેલાતાં
એક દિવસે તમે ફત્તેહમંદ થશો. એવું દેખાય છે કે તમારા સંપ્રદાયની
ઉગતી પ્રગતિ એવા ઐક્યને સ્થાપવાને તૈયાર છે અને સુરત મુકામે
એવી અખિલ ભારતવર્ષીય જૈન કોન્ફરન્સ ભરીને તેઓએ શરૂઆત
પણ કરી લીધી છે. તેઓએ ઐક્યના એ દહાને ગમડતો મૂક્યો છે
અને હવે તમારે તમારી મદદથી તેને વેગવાજો બનાવવાની જરૂર છે.
એમાં કોઈ ખાસ મોટી મુશ્કેલી નડે તેમ નથી. તથા કોન્ફરન્સોનાં
અધિવેશનમાં પસાર થયેલા કારાવોની સરખામણી કરતાં જણાય છે
કે તમેનો કાર્યક્રમ એક સરખો જણાય છે.

જીવંત્યા મારેતું વસણ :

હું મારું કહેવાનું પૂરું કરું તે પહેલાં એક બે એવી વસ્તુ છે કે
જેને મારે કંઈ કહેવાને મને તમે રમ આપશો. તમે જાણો છો કે
'રમ'ા ધર્મો અમુક બાજુમાં તો જુદા જુદા હેઠળ પર ઉભા રહેલા
જાય છે ખરા. નાનાં પ્રાણીઓનાં જીવનને ધ્યાનમાં લેવા જતાં
મારે તમારા મનુષ્યપ્રાણીઓનાં જીવનના સચાલને વિચારી દેવો જોઈએ
હું જાણું છું કે તમારા સંપ્રદાયના પગલ રહેલા તેમ જ
ધર્મમાં સજાના સદ્ધર્મોએ બનતી બધી મદદ આપવાની જરૂર
પણ તમે સમજી શકો છો કે, નાનાં જીવો કરતાં માનવજાતના

મોટા વિસ્તારને તમારી સહાનુભૂતિ પર વધુ દાવો : છે. જીવદશાને દરેક કૃત્ય અલગત સારું છે, પણ આવાં કૃત્યો ગરીબોના સંબંધમાં તેમજ માનવ-ન્યાયથી બાતલ થયેલા જીવોની બાબતમાં કરવામાં આવે છે ત્યારે તેનું પુણ્ય અનેકગણું વધી જાય છે.

સંસાર સુધારાને લગતા એટલા બધા પ્રશ્નોનો નિવેડો લાવવાનો છે કે આપણું સતત ધ્યાન તે તરફ અપાવું જોઈએ. નિર્માણ તેમજ નિર્વાર્ણ સંતાન પેદા કરે એવી બાળલગ્નને લગતી એક બદી સમાજમાં પ્રચલિત છે. સમાજની કેટલીયે વ્યક્તિઓને બીનજરૂરી શારીરિક દુઃખો થવાનું એક કારણ એ બાળલગ્નની દુષ્ટ પ્રથા છે. આપણા દેશમાં નાના બાળકોનું મરણ પ્રમાણ સરખાવા જોટલી હદ સુધી વધી જવા પામ્યું છે. તેથી નસો તેમજ સુપાણીઓને ફળવીને એ બદીને નાશુદ્ધ કરવા પ્રયાસો સેવવા જોઈએ. વળી એ મરણપ્રમાણ ધટાડવા સાથે આરોગ્યને અનુકૂળ થાય તેવી ટેવો, આરોગ્યપ્રદ ખોરાક, રમત તેમજ હવા ઉભસવાળાં ઘરો અને વધુ સારાં કપડાં-એ સધાગાંની જરૂર લોકોના મન પર ઠસાવવી જોઈએ. તે ઉપરાંત ધણાં દુઃખો ઉત્પન્ન કરનારાં કુરુખ્યાત વૈધવ્યના પ્રશ્નો પણ નિવેડો લાવવાની જરૂર છે. એ કહેવાતી સામાજિક બદી પાશ્ચાત્ય દેશમાં છે તેટલીતીજ આ દેશમાં નથી, છતાં પણ તે એક એવો પ્રશ્ન છે કે સધાગા વિચાર-શીલ મનુષ્યો એ પ્રથા તરફ આંખ આડા કાન કરી રહે નહિ. આ બદીને નાશુદ્ધ કરવાના હવાજા મુચવવાની હું કાશિય કરીય નહિ, પણ એવી મુચના તો અવસ્ય કરીય કે જે સમાજ પોતાની ઉત્તરિ માટેની આગેશ ધરાવતી દેાય તેમજ જનનમાં પ્રતિકાવાળો મોજો મેળવવા ઈચ્છતી દેાય તે સમાજે આ સવાલને ધ્યાન બદાર રહેતો રેવો જોઈએ નહિ એવો મોજો જાગતી રાખવાનું હાવું સમાજમાં રેવાત રહેલી દુષ્ટતાઓ માટે દિમનપૂર્વક ટકર ઝીંખા સિતલ જાતી રહે નહિ.

૧. સ્વતંત્ર વિચારો બહાર કરો

કેટલેક પ્રસંગે મેં જોયું છે કે કેટલીક કોન્ફરન્સોમાં છૂટથી વિવાદ કે ચર્ચા કરવા દેવામાં આવતી નથી. માત્ર પસંદ કરાયેલા વક્તાઓ પાસે તૈયાર કરેલાં ભાષણો કરાવવામાં આવે છે. આ દોવાથી શ્રોતાઓને આગળ વિવિધ વિચારો ભાગ્યે જ રજૂ થાય છે. કદાચ તમે ધારતા હશો કે મોટા મેળાવડાઓમાં છૂટથી ચર્ચા સંભાવવી એ સગવડભર્યું નથી, પરંતુ વિષય વિચારણી સમિતિમાં પ્રગતિવાદી, પ્રગતિવિરોધી તેમજ મધ્યમસરના સભાગાં દૃષ્ટિબિંદુઓ છૂટથી ચર્ચા થવા દેવાનો પૂરતો અવકાશ રહેવો જોઈએ. જો આમ કરવામાં કંઈ અડચણ નડતી હોય તો જેમ બને તેમ થોડા વિરોધ દાખ કરવા જોઈએ. પરંતુ મને તેવા ભયંકર ભાગતા 'જહાલ' વિચારને પણ દાખી દેવા ન જોઈએ; અને ખાસ કરીને છુવાની-આઓના તેમજ પ્રગતિવાદીઓના વિચારોને દાખી દેવાને કંઈપણ પ્રત્યાસ કરવો જોઈએ નહિ.

છૂટથી ચર્ચા કરો

વિચારોની છૂટથી ચર્ચા કરવાની તેમજ વિચારોની આપમે રવાની બાબતને હું ધણી જ અમત્ય આપું છું. કોઈપણ કોમની મનિર્ન માપ તે કોમમાં પ્રચલિત વિચારો પરથી નીકળે છે. હિંદુ-મુસ્લિમ ભેદના મન એક જ ચીજે ચાલે છે અને ત્યાંના રીતરિવાજો કંઈ અવેક્ષા છે એટલે એવા દેશમાં અવનવા વિચારો દર્શાવવાની પૂરી સમજૂતી કરી આપવાની ખાસ જરૂર છે. અને તમારી કોન્ફરન્સમાં નાં નિધારણ મુજબ વિવિધ વિષયોની ચર્ચા માટે વક્તાઓને વખત આપી સકાય તેમ ન હોય તો મારું સૂચન એ છે કે, જુદા જુદા વિષયો પર જુદા જુદા ભાષણો સંભાવવાં, તે સંભાવ્યો વચ્ચે એમ માની લેવું અને પછી સમાજના હરે તેને નાની નાની પુસ્તિકાઓ રૂપે પ્રકટ કરવાં; અથવા તો

જુદા જુદા સામાજિક વિષયો પર નિર્બંધ લખાવી તે નિર્મધોનું પ્રકાશન કોન્ફરન્સે કરાવવું. તમારી માત્ર સત્તાને જ તમારો ભોમીયો બનાવતા નહિ, પરંતુ તમારી સદસ્યવિવેકબુદ્ધિને જ એ ભોમીયો બનવા દેજો.

ઉપસંહાર

હેવટે તમારી કોન્ફરન્સમાં હાજરી આપવા માટે તમો તરફથી મળેલા માયાળુ આમંત્રણ માટે હું તમારો અહેશાનમંદ છું અને હામકાળનું દયાણુ નડ્યું ન હોત તો હું હર્ષપૂર્વક ત્યાં હાજરી આપવા મારા પત્રમાં કરાયેલી કેટલીક ટીકાઓ ધણાજ ખુલા દિલથી કરાવતી તમોને જણાવ તો તે ખાતર મને માફી આપશો. જે કોન્ફરન્સ પ્રત્યે મારી હૃદયપૂર્વકની દિલસોજી છે તે કોન્ફરન્સના અધિવેશનમાં હાજરી આપવા સાફ મને આમંત્રણ આપવામાં આવે ત્યારે ત્યાં હોવું હું લાગે તો પણ મને દેખાતું હોય તે 'સત્ય' તો મારે સ્પષ્ટ રીતે કહેતું જ નોંધ્યું. મને હિંદનાં દિલને માટે હાઝ છે અને જ્યાં એ દિલને લગતી બાબત હોય ત્યાં છૂટછાટ મૂકીને પોતાના વિચારોને જુદાં સ્વરૂપમાં રજુ કરવાનું હું મુનાસબ ધારતો નથી.

કોન્ફરન્સને હું દરેક ક્ષેત્રે ધમ્મી,

તમારો વિશ્વાસુ

(સતી) સયાજીરાવ ગાયકવાડ

આ પત્ર મોકલના મદમદઅલીએ લખ્યો ત્રીસ દોમ મનાવડે, દારજી કે એ સમયે તેઓ ગાયકવાડ સરકારના 'ખાનગી સચીવ'ના દોડા પર દના. એ પત્રમાં જણાવાયેલા વિચારોની ઉપયોગિતા હજી આજે પણ તેટલી જ છે અને ખરેખરી જરૂરની વસ્તુ તો એ દર્દી કે દરેક અધિવેશન વખતે આ પત્રની દબરો નક્કો મુજરાતી તેમજ દિલી જતા-આતર રૂપે પ્રચલ કરીને જનતામાં તેનો પ્રચાર કરવાની

કામ્યવસ્થા થવી નોઈતી હતી. હજુ પણ એ સૂચનનો અમલ ભવિષ્યના
અધિવેશન વખતે થાય તો પણ કંઈ મોડું થયું નહિ ગણાય.

ત્રીજા અધિવેશન વખતે પૂજ્યશ્રી લાલજી મહારાજ તેમની
શિષ્યમંડળી સહિત અજમેરમાં હાજર રહ્યા હતા અને ખીજા સાધુ
પ્રાખીએ મળીને એકંદરે ૧૦૦ જેટલી સંખ્યાની હાજરી થવા પામી
તી. એ વસ્તુ પણ નોંધપાત્ર ગણાય. આ અધિવેશનની ફત્તેહમંદીનો
પ્રધાર શ્રી બહેચરદાસ દસસાણીઆ, મૌન સેવક શ્રી. દુર્લભજી
શેરી, જુના અને નવા વિચારના આગેવાનો વચ્ચે એકત્ર કરાવવા
ના શ્રી ગોપાલદાસ મહેતા, શ્રી. અમરચંદજી પિતળીયા, રામશેઠ
મહજબા પુત્રો વગેરે વગેરે પર હતો.

ચોથું અધિવેશન : જલધરમાં

[તા. ૨૭-૨૮-૨૯ માર્ચ ૧૯૧૦.]

પૂંજનમાં આવેલાં જલધર મુકામે ચોથું અધિવેશન ભરતે ત્યારે પહેલા ત્રણ અધિવેશનમાં દેખાયેલા ઉત્સાહમાં ઓટ આવેલી જણાતી હતી. સદંતર નિરુત્સાહનું જ વાતાવરણ દેખાયું હતું. પ્રથમ વર્ગની હાજરી, પહેલા ત્રણ અધિવેશનના મુકાબલામાં ધણી જ ઓછી હતી અને ૧૦ થી ૧૨ કરતાં વધુ સ્ત્રીઓએ હાજરી આપી નહોતી. સંત સમુદાયમાં ત્રીસેક મુનિવરો તેમજ બાલ ધર્મચારિણી વિદ્યાર્થી સહી પાર્વતીજી વગેરે આર્યાજીઓનાં પધારવાથી જનસમાજમાં હર્ષભરતી થઈ હતી. કોન્ફરન્સ ખતમ થયા પછી બીજો દિવસે મુનિવરો રત્નચંદ્રજી મદારાજ પાંચ જલધર આવી પહોંચ્યા હતા, પરંતુ તેમનું મન આવી નિરુત્સાહભરી કાર્પવાદીથી સંતુષ્ટ ન હોવાથી પુસ્તકમેજન પર કાર્પમાં જ મગ રહેતા હતા.

સ્વામીપ્રમુખ તેમજ પ્રમુખ એમ બન્નેનાં ભાષણોમાં જોઈ શકાય તેવા નવોનતા તેમજ ચમક નહોતી. એના એ જ વિષયો પાંચ પિટપેશજી કરાવવું જણાવું હતું. કોઈ નવું માર્ગમુચન થયું જ નહોતું.

કરોબમાં સૌથી અગ્રવનો કરાવ ભાષાને લખનાર હતા. તેમણે કહ્યું કે 'કોન્ફરન્સનું કામકાજ દિલો ભાષા અને દેવનાગરી લિપિમાં જ કરાવવામાં આવે.' બીજા ઉપરોક્ત કરોબો પર્યંતક સિદ્ધજી તેમજ અધ્યક્ષિકા જેતજીને લખતા હતા. એ પર્યંતક સિદ્ધજીને લખતા હતા.

પર બોધતાં દેવાસવાળા મિ. કેસરીચંદ્ર ભંડારીએ જૈન દેનિ
 કોલેજની ઉપયોગિતા સમજવતાં કહ્યું હતું કે 'આજકાલ જૈનધર્મ
 સંપ્રદાયો જેરસમજાયાવતી જોવામાં આવે છે કે તે બૌદ્ધધર્મની
 સાખા છે; કોઈ કહે છે કે તે ૧૫૦૦ વર્ષથી જ નીકળ્યો છે, વગેરે
 વગેરે જુઠાણાંઓ આપણે મૂંઝે મોઢે સહન કરી રહ્યા છીએ. આપણા
 ભણેલા ભાષ્યો-આપણા ગ્રંથોએટોએ આપણને આવા કલંકોમાંથી
 મુક્ત કરવાને કશું કર્યું નથી. ગ્રંથોએટોએ કોન્ફરન્સનાં કામમાં સામેલ
 રહેવું જોઈએ છે, પણ તેમ થતું જોવામાં આવે છે! સુપ્રસિદ્ધ
 હર્મન જોકોબીએ જૈન સંતોનાં ભાષાંતર કરીને જૈનધર્મ વેદધર્મથી
 પણ જુનો છે એમ સાબીત કરી આપ્યું છે. એવી જ રીતે સાહિત્યમાં
 હડા ઉતરીને જૈન ધર્મની સેવા બજાવવાનું કામ જૈન ગ્રંથોએટોનું
 છે, અને સાયન્સના પાયા પર રચાયેલા જૈનધર્મની પ્રખ્યાતી કરવી
 એ પણ એમનું કામ છે. સૃષ્ટિની ઉત્પત્તિ વગેરે સાયન્સની બાબતોનું
 સ્પષ્ટીકરણ જૈનધર્મમાં ધણું સારી રીતે કરાયેલું છે; માટે તે ધર્મની
 જેમ વધારે શોધખોળ થાય તેમ દુનિયાને વધારે લાભ થાય તેમ છે.
 આવાં અનેક કામો માટે નવા તેમજ જુના વિચારોને ઝોક કરવા સાર
 જૈન દેનિઝ કોલેજ સ્થપાઈ છે. તેને ધારેલા પગથીએ મૂકવા માટે
 પુષ્કળ દાનની જરૂર છે. પૈસાદારો પૈસા આપવા તૈયાર છે; પણ પૈસા
 મેનાર પુરુષો ભાગ્યે જ જોવામાં આવે છે. ગ્રંથોએટો અને અન્ય
 જોવાએલા ભાષ્યો શ્રીમતોને મળે, રીતસર સમજૂતી આપે અને
 તેમની લાગણી જોએ તો નાણાંની તગી પડે તેમ નથી; પણ
 જોનારની સેવા બજાવનારાઓની જ ખોટ છે.' તે ઉપરાંત દરેક
 અધિવેશનમાં બનતું હતું તે મુગ્ધ આ સમયે પણ વ્યવહારિક ચિદ્ધણ
 પર એક દરાવ પસાર કર્યો હતો. એ દરાવ રજુ કરવાનું દિવાન
 મેસનદાસજીએ સમજાવેલું હતું. એ દરાવ રજુ કરવાનું દિવાન
 નાં નેડિંગના લખાઈ આવેલા રિપોર્ટ પર સંતોષ જાહેર કરનારા
 નો ઉત્તરવાદી તેમણે તે દરાવ પેઠ કર્યો નહિ. એટલું જ નહિ

પણ અનુભવેન રૂપે એક ચબ્દ વડીક બોલવાનું ઉચિત ધાર્યું નહીં
વ્યવહારિક શિક્ષણ જેવા પોતાને પ્રિય વિષય પર બોલવાનું મળતાં એ
વાડીલાલ શાહે નીચે મુજબ જણાવ્યું હતું:—

‘જે ભૂમિ જુસ્સાદાર વક્તાઓ માટે પ્રસિદ્ધ છે તેવી પંજાબી
ભૂમિ પર મારા જેવા એક ગુજરાતીએ હિંદીમાં લાવણું કરવા ઉઠ્યું
એ વિચારવા જેવી વાત છે; તો પણ જે વિષય પર હું બોલવા માંડ્યું
છું તે વિષયનું ગૌરવ જ મને બોલવાની તાકાદ આપશે એવી શ્રદ્ધાથી
શરૂ કરું છું.

આ માંચડા ઉપરથી તમારી સમક્ષ જુદી જુદી બાબતોના સુખ-
જુદી જુદી બાબતોના પ્રચાર અને જુદી જુદી બાબતોની જરૂરીયાતો
પર ભાર મૂકવામાં આવશે. જે વક્તા જે વિષય લેશે તેને જ સર્વોચ્ચ
અગત્યનો જતાવશે. અક્ષયજી અસર કરવાની એ રીત છે ખરી; પણ
મારા સમજવા પ્રમાણે તો સધળા મુધારા, સધળી આબાદી અને
સધળા ઉદ્યોગનું મૂળ ‘શિક્ષણ’માં રહેલું છે. કોન્ડર’સના સધળા કાર્ય-
કાળનું માખણ ‘શિક્ષણ’ છે. એ માખણ મેળવવા માટે જ આ સર્વનું
વતોબું થાય છે. શિક્ષણનો પ્રચાર થવાથી વહેમી રિવાજો અને કાલ્પ-
જાયો પડછાવાની માફક અદસ્ય થશે. પણ શિક્ષણની જરૂરીયાત
સ્વીકારી એટલે જગ જીત્યા એમ સમજવાનું નથી. કેટલું શિક્ષણ
આપજીને સૌથી વધારે લાભ આપશે એ વિચારવાનું છે અને તે શિક્ષણ
પ્રચાર માટે ઓછામાં ઓછાં ખર્ચાં વધુમાં વધુ લાભ તે
પ્રાપ્ત કરે એ એ મુદ્દા અવસ્ય વિચારવાના છે. બી. એ. અને
એમ. એ. લગતી અવસ્ય જુદી વધે છે, પણ નાણાં મંપાદન કરવામાં
તે રંગ અને કોમની મેલા જગતવામાં એ જ્ઞાન એટલું કારગત થઈ
નથી કે જેટલું બાહ્યર દુકાનનું શિક્ષણ થઈ શકે છે. આપણી જગત
અમલદારી જ બાહ્યરી નથી પ્રસિદ્ધ છે. માટે બાહ્યરી ઉપર
શિક્ષણ તેમ માટે આપણા ગુરુઓને યુરોપ, અમેરિકા અને જાપાન

તરફ મોકલવાની ઘણી જરૂર છે. આ વ્યાપ્તમાં પહેલ કરનાર
વેતાઓ મૂર્તિપૂજક જૈનોને હું આ પ્રસંગે ધન્યવાદ આપ્યા સિવાય
કી શકતો નથી. તેઓએ એક વિદ્યાર્થીને વ્યાપારી શિક્ષણ માટે
મદદ આપીને યોગ્ય વખત પર ઈલાક મોકલ્યો છે. દુખરની તાલીમ
માટે પણ નેટલું ખર્ચ કરીશું તેટલું ઉગી નીકળશે. તે તાલીમ
આપણને પૈસાદાર બનાવવામાં નેટલી ઉપયોગી થશે તેટલી જ
આપણા ધર્મશાસ્ત્રોમાં રહેલાં ગૂઢ તત્ત્વોને સાયન્ટિફિકલ સમજાવવામાં
પણ મદદગાર થશે.

વ્યાપાર અને દુખરને લગતા અભ્યાસ માટે મુંબઈ વગેરે જે જે
હેંદની અંદરનાં શહેરોમાં કંઈ સાધન હોય ત્યાં ત્યાં બોર્ડિંગ હાઉસો
મોકલવાની જરૂર ઉપર હું ભાર દઈને બોલવા માગું છું. મારો આશય
મિત્તવા સિવાય ચડા તકા બોલનારાઓ ભલે ગમે તેમ કહે, પણ
હું દમિય બોર્ડિંગની તરફેણમાં છું. પરંતુ, તે બોર્ડિંગ આવ્યા
શિક્ષણ માટે જ; નહિ કે હાલ જે ધોરણે અને જેઓને માટે ચાલે
છે તે બી. એ. નો અભ્યાસ મુંબઈમાં ચાલે છે તેમ શું ગુજરાત,
કોલિયાચાં, પંજાબ વગેરે પ્રાંતોમાં નથી ચાલતો? તો મદદની
'જરૂરવાળા' ત્યાંના વિદ્યાર્થીઓએ દેશમાં યોગ્ય ખર્ચે ભણવાનું છોડી
મોટા ખર્ચે મુંબઈમાં શા માટે ભણવું નોંદરે? એલ. એમ. એન્ડ એસ.
બી. એસ. સી. વગેરે પરીક્ષાને લગતું શિક્ષણ માત્ર મુંબઈમાં જ
મળે છે તો એવું શિક્ષણ લેનાર વિદ્યાર્થીઓ માટે ભલે બોર્ડિંગ હો.
અને તે પણ મકાન પૂરતી જ હોવાથી છેક જ ઓછા ખર્ચે ચાલવી
નોંદરે. મૂલે તો આપણામાં કંઈ પૈસા આપવું નથી એવી ખૂમ
ચાલુ છે તો પછી વધારે ખર્ચ કરવાને જલ્દે છેક જ કરકસરથી
ખર્ચ કરીને વધતી રકમ સોલરસિપો વગેરેમાં ખર્ચવી તે જ વિશ્વાસ
ઉપર કરવાનો ખરો રસ્તો છે. શીમતો પૈસા નથી આપતા એમ
જો પાડવા પડેલાં જગવાએણાઓએ જાતની આપવું નોંદરે કે, જે
જગવાની રકમ માટે અને પૈસા માનીએ છીએ તે જગવખી અમને

મળેલી હોવાથી અમે આટલો આત્મભોગ આપી શકીએ છીએ
 વેડીને પણ આટલી સખાવત કરી શકીએ છીએ, સંધના
 ઘેરેઘેર બીજા માગવામાં મહિના—એ મહિનાનો વખત અર્પ
 શકીએ છીએ, બોર્ડિંગ વગેરેના આગેવાન બની વર્ષમાં એ ત્રણ
 તે ખાતાની મુલાકાતો લઈ તથા ગામોગામ ખત્રો લખી તે
 તરતું કરી શકીએ છીએ. એમ બતાવી આપવામાં આવ
 મદદની કાંઈ ખોટ નહિ પડે.

નામદાર ગાયકવાડ સરકારે ગઈ સાલ પોતાના અમુલ્ય પત્રમાં
 છુને સલાહ આપી હતી કે 'In this connection you can
 ganize Funds for scholarships for higher ed
 tion, especially for the advanced study
 commerce and some of the applied sciences.
 This will do a material good to your people.
 આ સલાહનું મત્ત્વ થઈ શકે તેમ નથી. તેમાં જણાવ્યા મુજબ
 આપણે મહિને પચાસ રૂપિયા એટલે કે ઇન્ટરના વિદ્યાર્થીને
 મહાન પૂરે પાડવાના કામમાં ખર્ચવાને બદલે એટલી જ રકમ સ
 અને આપણી નાલીમ લેનારને રોજગરશિપ આપવામાં ખર્ચાએ
 આપણે થોડામાં થોડા ખર્ચે વધારેમાં વધારે ફાયદો પ્રાપ્ત
 શકીશું. જનસારિક કેળવણીની દિમાખત કરી એટલે એમ નહિ
 પડતી જગ્યાએ પાંચમો રૂપિયા એમ નેવા શિશુમાં વાપરી નાખ
 નહિ, આપણે કેળવણીનો પ્રકાર અને ખર્ચનો રસ્તો બંને મુદ્દા વિચ
 જ ખર્ચ કરવું જોઈએ, અને તેમ કરીએ તો સાબો શીખા
 કામમાં મળવા મુલકેવ થાવ નહિ એમ દૃ આગોવાઈક હતી શકું
 જે કાંઈ ખોટ છે ને પેસાની નથી, પણ પેસાનો સારો ઉપયોગ
 કરવાની છે અર્થાત વિચારકો (Thinkers)ની અને સંસ્થાકો
 (Organizers)ની છે. એક જનન આપણા દાખમાં કેવું

રીતે પાંચ પચાસ હજાર રૂપિયા આવી ગયા તેથી કંઈ આપણું કા-
 પૂરું થયું સમજવાનું નથી. પાંચ લાખ માણસોને કેળવવા છે; મા-
 લાખો-કરોડો રૂપિયાની આપણને ગરજ છે. એટલા માટે રૂપિયાની
 નદિ પણ લોકોની ભલી લાગણીની જો આપણે દરકાર કરીશું તો
 પિયા નિરંતર મળ્યા જ રહેશે. જે જાતની કેળવણી માટે આપણે
 ભંતોની મદદ માગીએ છીએ તે જાતની કેળવણી લેનારાઓએ
 મળતાવી આપવાની તક લેવી જોઈએ કે અમુક કામ તેઓ કોઈ
 પણ જાતનો જુલો લીધા સિવાય કરી શકે છે. એક માણસ હજાર
 ને ભારે પડી શકે. એક માણસ આખા દેશને તારી શકે. પણ તે
 ક્યારે ? તેનો આશય પવિત્ર હોય, તેનામાં સંપૂર્ણ દૃઢતા હોય અને
 કારેલાં કામ માટે પોતાનો વખત, સરીરબળ અને સાધનોનો બોગ
 આપવામાં લેશ પણ પાછી પાની ન કરે ત્યારે જ કંઈ ઉન્નતિ થઈ
 શકે. અને કેળવણી ભારે જ લીધી કહેવાય ત્યારે તેને પરિણામે
 પાવા બુલેા આવે.

જાપાનનું રાજ્ય ૧૮૭૨ સુધી ખુલામાં પડ્યું હતું. તે વર્ષમાં
 એરો દરેક પિતાવચામાં આવ્યો કે જાપાનના કોઈપણ માણસે
 અલિપ્ત રહેવું નહિ. રાજ્યની અને સગવડો અને મદદોને લઈને માત્ર
 ૩૦ વર્ષમાં તો ૬૬ લાખ જેટલા પુરુષો અને ૭૮ લાખ જેટલી સ્ત્રીઓમાં
 એકલુ દેશનું આપણને રાજ્યની મદદ થોડી મળે છે; તો જાપાની મદદ
 મોટી પૂરી કરવી જોઈએ છે. કોમીકામની અલગ રહેલો કરી છુટા
 મું એ અને ઉચિત લાગતું નથી. કોમોએ માત્ર એટલું જ કરવાનું
 નો માવજી રહેલો અને કોલેજોમાં લખના વિદ્યાર્થીઓને રોકાવડિપો
 નો આપણે લોકોમાં ઉમંગવાળા (Over-enthusiasts)
 હોય. જે કામ પહેલી દૃષ્ટિએ ઠીક લાગ્યું તેમાં જ આંખો મીચીને
 પેના ઉમંગ માંડીને છોડે, પણ લાજના દા નોરા થોમના નથી
 કાવચના મમલુખમાં જ ખર્ચ કરવું જોઈએ અને બીજા જરૂરીઆને
 નથી પણ આપણું જોઈએ.

વ્યવહારિક શિક્ષણને લગતા વા. મો. શાહના ઉપરના વિદ્યુ કેમ જાણે આજના જમાના માટે ઉચ્ચારાયા હોય એ અઘતન છે, કારણકે તેવા વિચારોનો અમલ હજુ ત્રણ ત્રણ પાંચી પણ આપણે કરી શક્યા નથી.

સ્ત્રી-શિક્ષા સંબંધી પણ એક ઠરાવ પસાર કરવામાં આવ્યો હતો અને તેના અનુમોદનમાં જલધરના 'દન્યા મહાવિદ્યાલય'માં ધોરણમાં અભ્યાસ કરતી દેવી લગભગ વતીએ સ્ત્રી કેળવણીની અભિવ્યક્તિ ઉપર શુદ્ધ હિંદી ભાષામાં અત્યંત જાદાર ભાષણ આપ્યું હતું. તેમાંની એક ઉપયોગી કાંડકા નીચે લખી દીધી છે:-

‘જાતિના ઉદ્ધાર માટે જૈનધર્મની આ કોન્ફરન્સ મને જે ભેદ દે મારી પ્રસન્નતા જાહેર કરું છું. સ્ત્રીઓ પુરુષની અર્ચના કરીને તેને જ્ઞાન આપ્યા વગર કોઈપણ દેશની ઉત્તતિ થતી સાંભળી નથી. આ માટે ઉડતા પોદારથી આકાશ માણુ જોડે છે અને જમીન ખગમને જાણે હજુ કોઈ એમ વિચારના નથી કે સ્ત્રીઓને શિક્ષણ આપવા ઉભવિ ક્યાં છે? તમે ઉમે ઉડ્યો તો તમારી સ્ત્રીઓ તમારા પતે જાંથી તમને નીચેથી ખેંચી રાખશે. સુખી રાત્ર રોગમરણ કે જેમ પોતાના મોં પરથી માખી પણ ઉડાડી શકેના નથી તેમ પોતાને સુખરૂપ માનો, પણ તને દરદી જો તોથી તમારી જીવન થઈ શકશે? સ્ત્રી શિક્ષા મહાભારતના પદોમાંના સમયથી આવી પો છે, કર્મ નથી નથી. પુત્રને વિદ્યાદાન દેવા માટે તમે કંઈવા ખર્ચો જો અને પુત્રને જીવન કેળવણીથી મળી તેના વિદ્યાર્થી જો એ મોને કાંઈનું જીવન વાલી અંગના આપે મનમાંથી જીવનથી સ્ત્રી-કેળવણી માટે મળવા ઠરાવ તમે ન કર્યોથી કે નહીં અર્થે ખર્ચો જ્યાં નાખ્યાં જરૂર છે. ઉત્તર’

હયા ચિખરે બેઠેલા આપ અવિવારૂપી નદીમાં તથાતી પુત્રીઓને નહિ
 ઉગારો તો કેવા કંઠાર હૃદયના કહેવાશે ? અીયોની વાદલાસ્ત તેજ
 હોય છે, બુદ્ધિ તેજ હોય છે, બીન કેળવાયલી અીઓ કલેશમાં
 જીવન ગાળે છે અને 'તમારી જિંદગી ખરાબ કરે છે. માટે તેને
 કેળવશું આપો અને તમારી સાથે સભામાં તમારી પુત્રીઓ અને
 પત્નીઓ આવે તેમ કરો.'

આ અધિવેશનમાં હેટ્લું કાર્ય વા. મો. સાહની કદરચનાસીતું
 હતું. પંજાબના સમસ્ત શ્રે. સાધુમાર્ગો જૈન સંઘ તરફથી મિ.
 પરમાનંદજી સ્વીડર બી. એ. બી. એલ. તરફથી જાહેર કરવામાં
 આવ્યું હતું કે 'આખા પંજાબની પ્રાંતિક કોન્ફરન્સ મિ. વાડીલાલ
 મોનીલાલ સાહનો ઉપકાર માને છે. ધર્મ સંબંધી તેમણે કરેલી જાગૃ-
 નિથી આખો સમાજ બહુ ખુશી છે. 'જૈનસમાચાર'ના લેખથી અમને
 બહુ ફાયદો થયો છે અને તેના પ્રવાસથીજ પ્રાંતિક કોન્ફરન્સ ભરવા
 અને તૈયાર થયા હતા.' આ શબ્દોથી ખુશી થઈને પ્રમુખ મહોદયે
 મિ. વાડીલાલને પોતાની પાસે બોલાવી બહુ સારા શબ્દોમાં મુખા-
 રાજદી આપી એક અંદક આપ્યો હતો. પ્રમુખના માન ખાતર તે
 વખતે તો તે અંદક તેઓએ સ્વીકારી લીધો હતો, પરંતુ થોડીવાર
 રહીને તે અંદક પાછો સુખ કરતાં તેમણે મુશ્કાવું હતું કે 'મારી
 જીવણી કરે માટે પ્રમુખ સાહેબનો તથા પંજાબ સંઘનો ખગ અંગત-
 કરજુપૂર્વક આભાર માનું છું, પરંતુ હેટ્લું કેટલુંક થયાં મેં માનપત્રો
 અને ચીઠીની રમતોથી ઉકળ દૂર રહેવાનો નિશ્ચય કરેલો છે. માણ-
 સને પેનાનું મન જ માન આપે છે તે સૌ માનથી વધારે કિંમતનું
 છે. જાહેર મનન માન ધનની વખતે માન લેનારને વણી મુરોલીમાં
 મૂકનારું શું પડે છે.' પત્રકારોએ આ વચ્ચે સારી રીતે સમજ

[તા. ૧૨-૧૩-૧૪ એપ્રિલ ૧૯૧૩]

સિકંદ્રાબાદ અધિવેશનની પ્રેરણા થી વાડીલાલ શાહે કરી અને તેટલા ખાતર કોન્કર-સ તરફથી પ્રગટ થયેલા અહેવાલમાં તે સ્વાગતપ્રમુખનાં ભાષણમાં તે મતસભ્યની એક નોંધ પણ લખવા આવી હતી. સને ૧૯૧૨ના નવેમ્બર માસમાં થી શાહ દિલ્લા ગયા હતા અને અધિવેશન બરવા બાબત થી લાંબા મુખપર સભ્યની માથે મસજન કરીને સિકંદ્રાબાદ મુકામે અધિવેશન બરાબ નક્કી કર્યું હતું. અધિવેશનને લગતાં સર્વાર્થ ખર્ચનો ભાર સભ્યને પોતાને માથે લીધો હતો અને કાર્યવાહીનો સર્વાર્થ ભાર કોન્કર એક્ટિવિસ્ટે સ્વીકાર્યો એમ યાજ્ઞાજીએ તથા વા. મો. શાહે નોંધ કર્યું હતું. એટલું નક્કી થયા પછી ને બાબતના ખર્ચે કોન્કર એક્ટિવિસ્ટે આપવામાં આવ્યા હતા. કો. એક્ટિવિસ્ટે મુકામ લખવા ને મામ કુદી ત્યાં રહી હતો. મુનિમદારાગમેમાં તપસવી મદારકર્તા કોન્કર એક્ટિવિસ્ટ તથા બાબતવાદી મુનિશી અમોલખજીએ અધિવેશન પહેલાં ને બાબતને દારૂખાતરી પાંચ દના બદારમામન. અને તેમને કુલ ૧ કરી ૧૫૦૦૦ રૂપિયા નેમર પ્રતિનિધિની મંત્રણા કરી હતી. દર્-રૂપિયા નેમર પ્રતિનિધિની મંત્રણા કરી હતી. સિકંદ્રાબાદ અધિવેશનની પ્રેરણા થી વાડીલાલ શાહે કરી અને તેટલા ખાતર કોન્કર-સ તરફથી પ્રગટ થયેલા અહેવાલમાં તે સ્વાગતપ્રમુખનાં ભાષણમાં તે મતસભ્યની એક નોંધ પણ લખવા આવી હતી. સને ૧૯૧૨ના નવેમ્બર માસમાં થી શાહ દિલ્લા ગયા હતા અને અધિવેશન બરવા બાબત થી લાંબા મુખપર સભ્યની માથે મસજન કરીને સિકંદ્રાબાદ મુકામે અધિવેશન બરાબ નક્કી કર્યું હતું. અધિવેશનને લગતાં સર્વાર્થ ખર્ચનો ભાર સભ્યને પોતાને માથે લીધો હતો અને કાર્યવાહીનો સર્વાર્થ ભાર કોન્કર એક્ટિવિસ્ટે સ્વીકાર્યો એમ યાજ્ઞાજીએ તથા વા. મો. શાહે નોંધ કર્યું હતું. એટલું નક્કી થયા પછી ને બાબતના ખર્ચે કોન્કર એક્ટિવિસ્ટે આપવામાં આવ્યા હતા. કો. એક્ટિવિસ્ટે મુકામ લખવા ને મામ કુદી ત્યાં રહી હતો. મુનિમદારાગમેમાં તપસવી મદારકર્તા કોન્કર એક્ટિવિસ્ટ તથા બાબતવાદી મુનિશી અમોલખજીએ અધિવેશન પહેલાં ને બાબતને દારૂખાતરી પાંચ દના બદારમામન. અને તેમને કુલ ૧ કરી ૧૫૦૦૦ રૂપિયા નેમર પ્રતિનિધિની મંત્રણા કરી હતી. દર્-રૂપિયા નેમર પ્રતિનિધિની મંત્રણા કરી હતી. સિકંદ્રાબાદ અધિવેશનની પ્રેરણા થી વાડીલાલ શાહે કરી અને તેટલા ખાતર કોન્કર-સ તરફથી પ્રગટ થયેલા અહેવાલમાં તે સ્વાગતપ્રમુખનાં ભાષણમાં તે મતસભ્યની એક નોંધ પણ લખવા આવી હતી. સને ૧૯૧૨ના નવેમ્બર માસમાં થી શાહ દિલ્લા ગયા હતા અને અધિવેશન બરવા બાબત થી લાંબા મુખપર સભ્યની માથે મસજન કરીને સિકંદ્રાબાદ મુકામે અધિવેશન બરાબ નક્કી કર્યું હતું. અધિવેશનને લગતાં સર્વાર્થ ખર્ચનો ભાર સભ્યને પોતાને માથે લીધો હતો અને કાર્યવાહીનો સર્વાર્થ ભાર કોન્કર એક્ટિવિસ્ટે સ્વીકાર્યો એમ યાજ્ઞાજીએ તથા વા. મો. શાહે નોંધ કર્યું હતું. એટલું નક્કી થયા પછી ને બાબતના ખર્ચે કોન્કર એક્ટિવિસ્ટે આપવામાં આવ્યા હતા. કો. એક્ટિવિસ્ટે મુકામ લખવા ને મામ કુદી ત્યાં રહી હતો. મુનિમદારાગમેમાં તપસવી મદારકર્તા કોન્કર એક્ટિવિસ્ટ તથા બાબતવાદી મુનિશી અમોલખજીએ અધિવેશન પહેલાં ને બાબતને દારૂખાતરી પાંચ દના બદારમામન. અને તેમને કુલ ૧ કરી ૧૫૦૦૦ રૂપિયા નેમર પ્રતિનિધિની મંત્રણા કરી હતી. દર્-રૂપિયા નેમર પ્રતિનિધિની મંત્રણા કરી હતી.

આ અધિવેશનનાં પ્રમુખપદ માટેની ચુંટણી માટે ધર્માલય ધર્મ હતી. જેવે પ્રમુખની પસંદગી માટે વા. મો. શાહને અરજ કરવામાં આવી હતી અને કોન્ફરન્સ ઓફિસે મુચ્ચવેલાં ત્રણ નામોમાંથી એકની પ્રમુખ તરીકે હા પડાવવાની ઓફિસને તારથી ખબર આપ્યા ત્યારે ઓફિસે તે નિમણુંક રદ કરી પેલા સદ્ગુહસ્થોનું તેમજ વા. મો. શાહનું અપમાન કર્યું હતું. જેવે જગ્યામવાળા શ્રીયુત લાજમનદાસ-જીની પ્રમુખ તરીકે નિમણુંક કરી હતી. આ અધિવેશનમાં સુપ્રસિદ્ધ મેનામ્મર મૂર્તિપૂજક જૈનમધુ પંડિત લાલને હાજરી આપી હતી, એટલું જ નહિ પણ એ ચાર ભાષણો પણ તેમણે આપ્યાં હતાં. સ્વાગત-પ્રમુખ તરીકે લાલા સુખદેવ સંકાયજી હતા. પ્રમુખ મહાશયનું ભાષણ સમયોચિત હતું. ધાર્મિક જ્ઞાનની શ્રદ્ધિ થતા સાર જૈન સૂત્રોની પ્રતોનાં મંત્રોધનની તેઓએ હિમાયત કરી હતી; ધાર્મિક તેમજ વ્યવહારિક શિક્ષણ મંત્રથી વિસ્તારપૂર્વક વિવેચન કરીને તેની ઉપયોગિતા સમજાવી હતી; ઐશ્વ્ય પર ભાર મૂક્યો હતો; હાનિકારક રિવાજો તરફ અનુશિલિતો કર્યો હતો; નિરાશ્રિતો તરફ અનુકંપા દર્શાવીને જીવન-યાત્રાના આરોગ્યનું સાક્ષ્ય સમજાવ્યું હતું.

અહીં એક વાત સમજી લેવા જેવી હતી. રતલામની 'જૈન ફોર્મ કોલેજ'માંથી વિદ્યાર્થીઓને નસાકસા જાગનમાં ચોતરફથી ઉદ્ધાર પેદા થયો હતો. કોલેજના સનાધીશોએ તેમજ અનેક સંઘાડના મુનિઓએ એ જાગનમાં 'જૈન સમાચાર'માં લખાણો લખ્યાં હતાં, જેને પરિપૂર્ણ પૂજ્ય શ્રી જગદ્ગુરુવાચજી મહારાજના અનુરાગીઓએ 'જૈનસમાચાર'ને તેમજ તેના અધિપતિ વાલીવાચ રાહને દુરમન દેખતા હતા. અલગમ આ અધિવેશન વખતે તો 'જૈનસમાચાર' યોગ-નિદામાં દેશર્થ મળ્યું હતું, પરંતુ જગદ્ગુરુવાચજી મહારાજના અકતોએ તે સરદાર ફરીથી ઉપાડીને વિદ્યાર્થીઓનાં વર્તનની જાગનમાં મહારા-જનાની નિર્દોષ સાચી જાણ કરવાનું ધાર્યું હતું અને કોન્ફરન્સ

મહારાજશ્રીને નિર્દોષ જાહેર કરવા તેમજ સદરહુ લખાણો
દોષિત જાહેર કરવા એ મતલબની હિતચાલ મહારાજશ્રીને
ઉપાડી હતી. આવી વસ્તુસ્થિતિ હોવાથી સખ્ખેકટ કમિટિ
તમાં જ લખાણ કરતાં જણાવ્યું હતું કે:—

ગૃહસ્થો ! દક્ષિણના ભાર્ષગ્યો કાન્દર-સ જેવાં કા
અગ્નિપ્રથા હોવાથી અને આ વખતે મોટે ભાગે દક્ષિણના રથ
ની જ હાજરી હોવાથી, કાન્દર-સ શું છે-શા આશયથી રથ
-આજ સુધીમાં તેણે કેટલી પ્રગતિ કરી છે અને હવે એને
બનાવવા માટે શું કરવું જરૂરનું છે એ સંબંધમાં થોડીક પ્ર
સૂચનાઓ આ કમિટિને આપવી જરૂરની છે કે જેથી વ્યવસ્થા
ક્યાનો જરા તમો ભાદ્યોને મળે. આપણા લોકો ધનવાન છે,
શિક્ષિત નાદિ હોવાથી શું કરવું જરૂરનું છે અને જેવી રીતે કરવું જ
છે તેનો ખ્યાલ તેમને ઓછો આવે છે. જ્યાં સુધી દાનિદારક રિ
પ્રચલિત રહે ત્યાં સુધી અમુક પ્રકારની સમાજ-સુધારાના પગલુ અ
બને છે. એટલા ખાતર જે કંઈ કરવા જેવું છે તે વિધાના પ્ર
વારને રાફ કરાવતાં વિધોનેશ્વર કંઈને મજાનુ બનાવવાનું જોઈ
આ જગ્યાએ એક ઓર સૂચના કરવાનું હું ઉચિત સમજું છું કે મુનિ
શ્રી જગજીવનરાજ મહારાજના સંબંધમાં દક્ષિણમાં જે અઠનિ
ફેવાઈ રહી છે તે અસાંનિના ક્ષણને, વિધાપ્રસાર તેમજ ઇ
દારના ઉત્તમોત્તમ તેમજ મહાપવિત્ર કામમાં લાવવો તે કીક ના
મુનિઓની જાગૃતિમાં કન્ઝાઈ આપવો કે કંઈક ઠગવ કરવો તે કોઈ
અની મના અને ગિરિનિ બનાવનું કામ છે. વળી આજે એક મુનિ
ભાવો કેન્ક મરણ રહ્યું કરશે તો કાલે જીવિત માધુઓ પગલુ
કરે. મરે કાન્દર-સનાં ગ્રંથનુ નરક દટિ રાખીને હું તમે હમે
અગ્નિ કી જુ કે અગ્નિ અને લાવવો જ્યાં કાન્દર, મહારથ
અને મરણને મને. આપણે મરે હમણાં હું એક ક્યાજ અ
કે તે મરણ. ને કાન્દર ને છે કે વસ્તુસ્થિતિ અને કામનું ને

વિચારીને હું કહેવા તત્પર છું કે મહારાજની બાગતમાં જે દાંઈ
અનેક મુનિઓ તરફથી, કોલેજના હોદ્દાઓ તરફથી તેમજ બીજાઓ
તરફથી લખવામાં આવ્યું છે તે સર્વનો દોષ-જો તે દોષ હોય તો-
મારે શિર લઈ છું અને હું મારી જ ખુશીથી વિદ્વાન મહારાજ
શ્રીને ક્ષમાવવા જવા તૈયાર છું. મહારાજ સાહેબ વિદ્વાન છે એમ
તો હું અનેક વખત મારા પેપરમાં જણાવી ગયો છું. તો મને શ્રદ્ધા
છે કે જે પેપરમાં તેમના સંબંધી (કોલેજના વિદ્યાર્થીઓને નસાડવા
સંબંધમાં) જુદી જુદી વ્યક્તિઓએ લેખો પ્રસિદ્ધ કરાવ્યા છે તે પેપર
આજે બંધ છે, અને તે તે પેપરનો માલીક પોતે મહારાજશ્રીને ક્ષમા-
વવા અને સર્વના દોષ પોતાને શિર લઈ જલ્દલામાં શાન્તિ તથા
હાર્દ-સ માતા માટે પ્રાર્થના દાન માગે છે; અલગત એમ કરવામાં
તેની લાગણીઓ કેટલી ચીઝાય છે તે તે પોતે જ જાણે છે. પરંતુ
હાર્દ-સનું દિન વિચારતાં, તે આ પગલું ભરવા પોતાની રાજ્યખુશીથી
તૈયાર થાય છે, એવી સમજથી કે તમે સદ્ગૃહસ્થો સામે સંતોષ
જણાવી હમણાં જ થયેલી રૂ. ૬૦૦૦ની શાસ્ત્રોદ્ધારક ફંડની રકમને
આગળ વધારવા કૃપા કરશો. '

વાઘીલાલ શાહના એવા અશુધાર્થા શબ્દોની સજ્જેક્ટસ કમીટી
પર ખાસ અસર થઈ હતી અને તેઓએ તેમના માથે સધળો દોષ
મૂકવા જેવો ચુન્દો કરવા નાખુશી બતાવી હતી અને વા. મો. શાહના
વિવેક માટે તારીફ કરીને એક ખાસ કમીટી નીમીને મહારાજશ્રીની
નિર્દોષતા જાહેર કરવાનું કામ તેને સુપ્રત કરવામાં આવ્યું અને ખરે-
ખર આ અધિવેશનમાં એ કમીટીએ એવી મનઃમનો કરાવ પસાર
કરાવ્યા હતા કે 'હંદોર કે જાગ્યન મેં ચર્યાચર જો લેખ કોલેજ
સોફ્ટરી મિ. કેશરીચંદ્ર બંડારી વ કોલેજ કે પ્રિન્સિપલ મિ. પ્રિત-
મલાલજી જ્યોતી કે જો લેખ પ્રસિદ્ધ દુવે દે ઉનકા પદનેસે વ દુસરે
દરજ નાજરને મેં વ લખીયન મુનનેસે વિદ્યાર્થીઓકા ભજને
જ નવમ મારોય મહારાજ સદેન શ્રી મોનીલાલજી વ જવાહરલાલજી

મહારાજ પર સાબીત નહી હોતા હૈ ઈસ લિયે યહ કમિટિ શ્રી મહારાજ સાહેબ કે નિર્દોષ દહરાતી હૈ. ’

પડિત લાલને ધાર્મિક શિક્ષણુ તેમજ વ્યવહારિક કેળવણી પ. સારે પ્રકાર પાડયો હતો અને શ્રી વનેચંદ રાજપાણી પુત્રી બહેનવલે ‘શિક્ષણુ’ પર ઉત્તેજક શબ્દોમાં લાપણુ આપ્યું હતું. આ ઉપરાંત ધ્યાન ખેંચે તેવો એક ઠરાવ પસાર થયો હતો અને તે કોન્ફરન્સો દ્વડ બનાવવાને લગતો હતો. તે ઠરાવ શ્રી વા. મો. શાહે રજુ કર્યું હિંદી ભાષામાં લંબાણુપૂર્વક વિવેચન કરીને કોન્ફરન્સ તરફ અત્યંત તેમજ વિદ્વાનો તરફથી જુદા જુદા આક્ષેપો કરાતા હતા તેના ખુલ્લે આપ્યા હતા તથા એક વર્ગને જુદિપૂર્વક દિતાદિત વિચારવાની અને બીજા વર્ગને શ્રદ્ધા તથા આત્મભોગ આપવાનું શિખવાની અરજ કરી હતી. જેવટે મહારાજ શ્રી જવાહરલાલજીની બાબતમાં સૌને પ. કરતાં પાંચ વધારે સતોષ અપાર્ઘિગયાની યાદ આપીને તેમજે જુદા હતું કે ‘ ઉનાગામાં સખન તાપ પડી જેમ મેધરાગની પધરામજીંદી અવસ્ય થાય છે તેમ કજવાના ઉજાટ પડી સખાવનના વરક વડે સંધમાં રીંગળના થરા હો ! ’ પડિત લાલને પાંચ અમરામાં ભાષામાં એ આપીતનું સમર્થન કર્યું હતું. પરિણામે આશરે રૂ. ૩૨૦૦ નું કડ થવા પામ્યું હતું.

એ ગીને રિકંડાબાદ અધિવેશનની સમાપ્તિ થતાં પ્રમુખ મહેતા શ્રી મોક્ષદાસ રાજપાણ તથા શ્રી લક્ષ્મીભાઈ નારાયણરાની સંચાલે શ્રી વાઘીલાલ માનીલાલ શાહે મહારાજ શ્રી જવાહરલાલજીનાં ૧૦૦ નાં પુના મુકામે જતને નેઓથીને મનોવ આપ્યો હતો. અને એ પ્રમુખે આપણા મમ.જની એક કરૂણ કથની પર પડી પડી હતે.

નિરુત્સાહી વાતાવરણનો દશકો

[ઇ. સ. ૧૯૧૩ થી ઇ. સ. ૧૯૨૩]

કોન્ટ્રાસ્ટની સ્થાપનાની શરૂઆતનાં વરસો દરમિયાન સ્થાન-
સ્થાસી જોનોમાં ઉત્સાહનો ઉલરો આવ્યો હતો. તે ઉલરો વખત
જતાં ઓસરતો ગયો. પહેલાં ત્રણ અધિવેશન વખતે એ ઉલરામાં
ઑટ આવેલી દેખાતી નહોતી, પરંતુ જલધર-અધિવેશન તેમજ
સિકંદ્રાબાદ અધિવેશન સમયે એ ઉત્સાહના ઉલરામાં સારી સરખી
ઑટ આવેલી જનસમાજે જોઈ હતી. અને પછીના વચગાળાના એક
દશકમાં એ ઑટમાં ખૂબ જ વધારો થવા પામ્યો, તે એટલે મુધી
કે સમસ્ત ભારતવર્ષના સ્થાનસ્થાસી જોનો તેમની એક મહાસભાને
૧૫ જાન્યુઆરી ૧૯૨૪ ની સાંજમાં મથકાપુર અધિવેશન ભરાયું ત્યાં
મુધી રહેવા પામી. એ તેર વર્ષના ગાળામાં અમુક અમુક સમયને
અંતરે સ્તરસ કમીટી કે એક્ઝિક્યુટિવ કમીટીની બેઠક ભરવામાં આવતી
હતી, જે વખતે ગણવા યોગ્ય એટલે આંગળીને વેઢે ગણી શકાય
એટલા સમયોની દાનતરી રહેતી હતી અને વાતાવરણને વધારે નિરુ-
ત્સાહી બનાવતી હતી.

અલગત, એ બાર-તેર વર્ષના ગાળા દરમ્યાન મેનેજિંગ ડી
ટીની અપવાદ રૂપ એક બે મિટિંગ લરવામાં આવી હતી. અને એ
એક મિટિંગ અમદાવાદ મુકામે સને ૧૯૧૭ ના એપ્રિલ માસ
તા. ૭ થી ૧૦ સુધીના ત્રણ દિવસમાં લરવામાં આવી હતી. એ
બેઠકમાં કેટલાક ઉપયોગી કરાવે કરવામાં આવ્યા હતા, જેમાં
સૌથી વિશેષ ધ્યાન એએ તેવો કોન્ફરન્સને સંગીન બનાવવા માં
કોન્ફરન્સ ઓફિસની સુવ્યવસ્થાને લગતો હતો. તે કરાવ પર સુધ
રાની દરખાસ્ત શ્રીયુત વાડીલાલ મોતીલાલ શાહે નીચે કુળ
મૂકી હતી:—

“કોન્ફરન્સ ઓફિસ અને કોન્ફરન્સ અંગે ચાલતી તમામ
સંસ્થાઓનો હું નીચેની શરતોએ બે વરસ મારા હસ્તક પરનું આખ
દિંદના માનવના આગેવાનોની દેખરેખ નીચે કરવા ઈચ્છા રાખું છું
તે શરતો નીચે મુજબ છે:—

૧. કોન્ફરન્સ પાસે જુદા જુદા ખાતાની જે રકમો કાં
સિલિકમાં હો તે તે રકમોને મારા બે વર્ષના વડીલ દરમ્યાન માર
દાય અગાઉના નહિ અને તે કુલ રકમ તાલના સત્તાધારી અગાઉના
ગોનાની મરજી પડે ત્યાં વ્યાજે મૂકશે અને તે વ્યાજ મૂકી
ઉમેરના જશે.

૨. બે વર્ષ મુદ્દી કોન્ફરન્સ ઓફિસ તથા ટ્રેનિંગ કોર્સ
અમદાવાદ ખાતે રહેશે અને તેના ખર્ચ માટે હું નવી આમદાની ન
હોઈ શકું તે મારા પદને અર્થને સંસ્થાઓ અપાવીશ. તેમજ
મુજબની. બેઠકે પણ મારી જોખમદારીયા આપુ મળીશ.

૩. અમદાવાદ ખાતે એક નવી બેઠક મારા પાસે હો
જાય અને બેઠક જેને ૨૦ ૧. ૧૯૦૦ નું મકાન મળે અને
મારો રાજ નથી બેઠકેમાં બે વર્ષના ખર્ચ જેટલી રકમ રાખવી જ
શકી મળે. આ મરજી કોન્ફરન્સની સુવ્યવસ્થા માટે.

૪. કોન્ફરન્સનું પ્રેસ તથા પેપર અમદાવાદ ખાતે બે વર્ષ સુધી રહેશે અને વ્યવસ્થા હું કરીશ.
૫. હાલ જે સિલિક છે તે હાલના સત્તાવારી મહાશયો વ્યાજે મૂકશે. તેમજ હું જે કાર્પ નંબર દેડ કરીશ તે રકમ પણ મારી દેખરેખ નીચે રાખવાની અને સત્તા રહેશે નહિ. નવી આમદની સાચવવાનો, વ્યાજે મુકવાનો, તેનો હિસાબ રાખવાનો વગેરે નાણાં આગવોનો અધિકાર દેખરેખ તરીકે રોક બેરિંગભાઈ ઉજમશીને કોન્ફરન્સે આપવો. હિસાબ રાખવાનું કામ જાળવવા તેઓ પોતાની તરફથી પસંદ કરેલો માણસ રાખશે, જેના ઉપર Direct control તેમને રહેશે.
૬. અમદાવાદ ખાતે રહેવાની સ્થાઓનો વહિવટ નીચેના કરેલોથી બનેલી કમીટી ચલાવશે:—

પ્રેસિડન્ટ : રા. રા. બેરિંગભાઈ ઉજમશી

વાઈસ પ્રેસિડન્ટ : રા. જી. દાલિદાસ નારાયણદાસ

મેનેજિંગ સેક્રેટરી : વાડીલાલ મોતીલાલ શાહ

ઓનરરી સેક્રેટરીઝ : રા. ત્રિભુવનદાસ પ્રાગજી તથા રા. સુનીલાલ નાગજી વોરા

મેમ્બર્સ : ૧. ડા. જીવરાજ ષેઠાભાઈ દોશી L. M. & S.,

૨. અમેચંદ દાલિદાસ વણીય, રા. મણિલાલ ચતુરભાઈ શાહ, M. A. LL. B., રા. ત્રીકમલાલ ઉમરચંદ મહેતા, હાઈકોર્ટ

જ્જ, રા. દાલિદાસ જયકરજી ઝવેરી B. A. LL. B. ઉપરના

Active Workers થી બનેલી કમીટી કામદાર દરેકે જેઓ

તેના રા. ત્રિભુવનદાસ પ્રાગજી તથા રા. સુનીલાલ નાગજી

રાએ બે વર્ષ માટે પોતાનું પાન અને આમદની હોડીને મારી

જે અમદાવાદમાં આવી રહેલા અને ઓનરરી વર્કર્સ તરીકે પૂર

પડેલી મેલા જાળવવા કાર્યકર્તા છે.

તેઓ પ્રાક્ષીથી વોટ આપી શકશે નહિ, પણ પોતાની હાજરીથી જ પોતાના બહોળા અંબુલવનો લાલ આપશે. પાંચ મેમ્બરોની હાજરીથી 'કારમ' થયું ગણાશે.

૯. હાલ લાંબા વખતથી કોન્ફરન્સનું અધિવેશન થયેલું ન. હોવાથી લોકોને ઉત્સાહ ટૂટી ગયો છે અને ચાર આના ફંડ વગેરે આવક અંધ થઈ છે; માટે બીજા કશા માટે નહિ તો માત્ર લોકોમાં નવો ઉત્સાહ પ્રેરવા માટે થોડા મહિનામાં અમદાવાદ ખાતે 'માર્ચ મુવે' કોન્ફરન્સનું અધિવેશન કરવા મંજુરી આપવી.

૧૦. ઉપર મુજબની યરતોએ બે વર્ષ સુધી કોન્ફરન્સનું કામ કાવરા હું ખુશી છું અને તે ખુદત પુરી થયા બાદ આજની મેનેજિંગ મિટિંગ ને ને ગૃહસ્થાને ચૂંટશે તેમની સમક્ષ સધલો ચાર્જ સોંપી દેવાને બંધાવલો રહીશ. અમદાવાદ ખાતેની બોર્ડિંગ મારી સ્વતંત્ર ધર્યા હોવાથી તેનો ચાર્જ સોંપવામાં આવશે નહિ, તેમજ એ બોર્ડિંગમાં બહારની મદદ બે પરસ સુધી ખુદ સ્વીકારવામાં આવશે નહિ, કે જેથી કોન્ફરન્સની માલેકીનાં બીજાં ખાતાંની આમદાનીને ધકો લાગવાનો અંશવ ઉભો થાય નહિ."

ઉપરની દરખાસ્ત રજુ થતાં તેને રા. સૈયીલાઅચંદ વીરચંદ મોદીએ અનુમોદન આપ્યું હતું.

ત્યારબાદ પ્રમુખ શ્રી મેધજીભાઈ અને દરખાસ્ત રજુ કરનાર વચ્ચે નીચે મુજબના કેટલાક શાન્ત પ્રશ્નોત્તર થયા હતા:—

‘મેં તમને ખાનગીમાં કહ્યું હતું કે તમારી માગણી બધાને પસંદ છે, પણ બે ત્રણ ગૃહસ્થાને પસંદ નથી; માટે એ વાત કમીટીમાં લાગરી જ નહોતી લેઈની.’

‘હા, તમે તેમ કહ્યું હતું, પણ તે તમારો એક વ્યક્તિ તરીકેનો અંશ જ નહોતો. કમીટીમાં કોઈ વાત લાગરી કે નહિ એ વિચારવાનું કામ માઈ છે. પણ આપનાજ કહેવા મુજબ ત્યારે હાજર

શ્રીયુત વાડીલાલે તે બાંદ યાન્ત્રી પણ નિરાશાભર્યા અવાજે
 જણાવ્યું કે 'બન્ને પાંચપાંચ હજાર રૂપૈયીની આશા ખાતર આપણે
 ગમે તેવાને કોન્ફરેન્સના પ્રમુખ તરીકે લાવી બેસાડીએ છીએ અને
 હાથીના હોદ્દા પર પધરાવી પૂજાએ છીએ (જો કે કેટલીક વખત તે
 હાથી પર બેઠેલાઓએ પાછળથી, વચન આપેલી રકમ આપવાની
 પણ ના કલાના દાખલા બની ચૂક્યા છે). ચૈસા મેળવવા આપણે
 ટટલી હા સુધી નીચા જતું પડે છે તે તમે કોઈની જાણ બહાર
 થી પૈસા વગર જ લખોપતિઓની દેખરેખ નીચે મૂકાવલી એકની
 એક બોર્ડિંગ તમે બંધ કરવા તૈયાર થયા છો અને ટ્રેનિંગ કોલેજ
 પણ બંધ જ થવાની છે. ચૈસાની આવી હાડમારી છતાં હું જ્યારે
 લગભગ ૪૦ હજાર જેટલી રકમ પોતાના ઉમંગથી કઢાડી આપી બે
 વર્ષ સુધી ધરો છોડી રાત્રિ દિવસ તમારાં ખાતાંઓને પગમર કર-
 વાની માગણી કરું છું-અને તે પણ સ્વતંત્ર સત્તા સાથે નહિ પણ
 સંખ્યાબંધ આગેવાનોની કમીટીની સત્તા નીચે રહીને-તે છતાં તમે
 માગણી પામ્ય કરવામાં અચકાઓ છો, એ વિચારતાં મને તો
 મનુ કમનસોજા નજરે પડે છે. તમારી એવીજ મરજી છે-એજ
 થય છે-તો હું તમારી સાથે જવડવા ખુશી નથી અને દિલ્લીની સાથે
 રી દરખાસ્ત પાછી બેચી લઉં છું.'

સરકાર કમીટીમાં બીજો ઉપયોગી ડરાવ કોન્ફરેન્સનાં બધાર-
 કાનૂન પડવા સંબંધી હતો. અત્યાર સુધી એવું બધારણ હતું કે
 જેમ કમીટીના મેમ્બર તરીકે આખા દિલ્લીના પાંચ લાખ સ્વધ-
 ની ઉદ્યોગિના માર્ગ સૂચવી શકે અગર કોઈ અનુભવીએ મુશ્કેલી
 ખરી લાગણીથી ઉદ્દેશ કરે એવા મુદ્દાઓ પસંદ કરવાને બદલે
 કોન્ફરેન્સના સુધાનીઓએ એવા માર્ગ ધરેલો હતો કે રૂ. ૫૦૦)
 ને મેનેજિંગ કમીટીના મેમ્બર દાવ અને રૂ. ૧૦૦૦) બરે તેને
 આપવાનો અધિકાર મળે! એવા મુદ્દાની મેમ્બરોને કોન્ફ-
 રેન્સ અને જેટલી સારૂ તે વતન જેટલી અસર અને દલિ

૧૫૧. મો. શાહ તો પત્રકાર રહ્યા એટલે તેમના પ્રત્યે જે પ્રત્યાધાત
 પર્વન બનાવાયું હતું તે વચ્ચેની સમજણ જનતાને આપતાં તેમનાં
 'જૈનદિતેન્દ્ર'માં નોંધ્યું હતું કે 'કમીટીની બેઠકમાં બનેલા અનેક
 બનાવો તથા થયેલા ઇરાદામાં ઘણું એવું છે કે તેના ઉપર ધણી
 ઠીક કરવી જોઈએ. પરંતુ મને હવે લાગે છે કે મુઝા પર આપ-
 રેશન કરવું નકામું છે. જ્યાં પરસ્પર અવિશ્વાસ, દેવ, હૃદયની કુદના
 અને ધર્મનું રાજ્ય ચાલી રહ્યું હોય ત્યાં શુભ સંજ્ઞા હોય અને માર્ગ-
 સૂચન સર્વ નકામું છે. પ્રમાણિક કે સેવામય બનવું એ જ્યાં ગુન્હો
 મર્યાદો હોય ત્યાં આચાર્ય કરવી જોઈ મૂર્ખતા છે; એટલા જ માટે
 ધ્યાનકર્તાની જૈન કામમાં જોઈ કાંઈ પણ શાણપણ ધરાવતા હશે
 એ તો હવે કો-ફરેસનાં કામી ફારસથી દૂર રહી પોતાના ખરા
 સેવાનાં નાણાં, સમય, શુદ્ધિ અને ચક્રિતનો ઉપયોગ કાઢી જુદા
 નને વધારે સંગીન કામ પાછળ જ કરશે.' નિષ્પક્ષપાત પત્રકારના
 અવા અભિપ્રાયની અસર જનતા પર થાય એમાં નવાઈ કાંઈ ન
 મળે. પરિણામ એ આવ્યું કે વરસો સુધી સમસ્ત ભારતવર્ષના
 કોઈ રદગના સ્થાનકર્તાની સંઘે અધિવેશન માટે આમંત્રણ આપ્યું
 નહિ અને નિષ્ક્રિયતાનું સામ્રાજ્ય વ્યાપી રહ્યું. આ પ્રમાણે ઇ. સ.
 ૧૯૨૫ સુધી આવ્યું, જ્યારે મધ્યદિશ્વસ્તાનમાં આવેલાં મલખપુર જેવાં
 નકામું સ્થળના સ્થાનકર્તાની જૈન સંઘને સમજાવીને અધિવેશન
 કરવામાં આવી અને તેર વર્ષના લાંબા ગાળાનાં
 સુસ્તી વાતાવરણ પછી મલખપુર અધિવેશન ભરાયું.

છટું અધિવેશન : મલકાપુરમાં

[તા. ૭-૮-૯ જુન ૧૯૨૫]

મલકાપુર અધિવેશન ઉપલક્ષ્ય દૃષ્ટિએ જોતાં તો તદ્દન સ્થાન
 ફોટીનું મળ્યા અને પહેલાં એ અધિવેશન વખતે ફોટીમાં ઉપ
 તેમજ જોમની સરખામણીમાં કંઈ ખાસ અમકદાર પગ ન મળ્યા
 પરંતુ બીજી દૃષ્ટિએ જોતાં તેની ઉપયોગિતા પણ સમજાતા
 છે. એ ઉપયોગિતાનાં કેટલાંક કારણો છે. સૌથી અગત્યનું એ છે
 એ તેનું પ્રમુખનું જાણ્યું છે. એ જાણ્યું શ્રી વાડીયાત શાહ
 સખાવરાત્યુ હતું અને અમાજથી વિરક્ત રહેનારા એ તત્કાલે
 અધિવેશન અમલ કરી શકે વિનિતિ તેમજ આમલ કરીને ફોટી
 વગર અમાજ માથે જોગવાઈનો પ્રવાસ કર્યો હતો અને તેની દૃષ્ટિ
 આ અધિવેશનમાં ખૂબ ખાતર પડ્યું એવી વાત હતી. એમને પણ
 આવીમાં જાણનાં મારા મુદ્દામાં ખૂબજ વિચારગ્રસ્ત તેમજ વિ
 દ્યુતિ કે રહે, અમાજને ઉપદેશ હતી એવા આપણી મરજત
 ને ને જાણતી દરમિયાન હતી. ૧૭. ૧૨. ૨૦ને વિના મારે પ્રવા
 કરનાર જાણ હતી. આમલ ને ૧૧. ૧૧. ૨૨ મરજતે સખાવરાત્યુ
 મારા આ અધિવેશનનાં પ્રમુખને વા. એ. મારે જાણી આ
 જાણતો હતો તેનું કે નિમજ્જન. આમલ પાંચે મુજબ ફોટી
 ને જાણતો ખૂબજ હતો. એ એવો અને વા. મારે

સાતમા અધિવેશનના પ્રમુખ
 દેવસિદ્ધાન્તપ્રેમી અને દાનવીર

શ્રી. શ્રી ભરેંદ્રાનંદ ગોસ્વામી-ગીદાનેર

સંવત ૧૯૪૬-૪૭

પૃષ્ઠ ૧૦૦

ଅନ୍ଧାରୁ ମୁକ୍ତିଲାଭ ପାଇଁ

ଦୀନୀ: ଶ୍ରୀ ମହାରାଜା ପ୍ରତାପ
ବି. ପି.

ଅନ୍ଧାରୁ ମୁକ୍ତିଲାଭ ପାଇଁ

ଶ୍ରୀ ମହାରାଜା ପ୍ରତାପ

ବି. ପି.

ଅନ୍ଧାରୁ ମୁକ୍ତିଲାଭ ପାଇଁ

લખાણમાં કાપફૂપ કરવાથી તે વિકૃત બની જવાનો સંભવ છે, છતાં પણ આ અધિવેશનના દત્તિદાસમાં એ આખું ભાષણ જિતારી શકાતું નથી એ આ લખનારને મન અફસોસનો વિષય છે. સદરહુ ભાષણ-માંથી ઉપયોગી કંડિકાઓને ઉતારી લીધા વગર રહી શકતો નથી. આ રહી એ કંડિકાઓ :-

સામુદાયિક ભાન : એ જ પ્રગતિની છૂપી ચાવી

મહાશયો ! વિચાર કરવાને પણ થોભ્યા વગર સ્વાભાવિક રીતે જ દરેક વ્યક્તિ આખા સમુદાય તરીકે વર્તન કરવા જેટલું સામુદાયિક ભાન ધરાવતી ચાય. એ જ કોઈ પણ દેશ કે સમાજના અપરૂપ અને પ્રગતિમાન જીવનની છૂપી ચાવી છે. 'સંસ્કાર' (culture) નહિ પામેલા એવા સરેરાશ મનુષ્યમાં વ્યક્તિભાન એટલી રહ્યું હોય છે, પરંતુ ત્યારે તેના ઉપર 'ધર્મ' નામની 'કલા' વડે 'સંસ્કાર' આપવામાં આવે છે ત્યારે તેનું વ્યક્તિભાન સમષ્ટિ કે સમુદાય તરીકેના ભાનમાં રૂપાન્તર પામે છે, જેને પરિણામે તેની મન, વચન, કાયાની પ્રતિભા એક પ્રકારનું ન થાય એવું બળ પ્રક્ટી નીકળે છે, બધા માત્ર અદસ્ય થાય છે, તકકાટની ભજ વટે છે અને જુદી સ્થિતિ તથા શુદ્ધ ધર્મ અને તેના વિકટ સંન્મેશને પસાર કરવાનો માર્ગ સુઝાડે છે તથા એ માર્ગ પર આશ્રયની તાકાદ આપે છે. આ કુદરતી નિયમ છે. જેટલા પ્રમાણમાં વ્યક્તિ અને સમાજનું હૃદય વિસ્તાર પામે તેટલા પ્રમાણમાં તેમની જુદી સ્થિતિ અને શુદ્ધ બની આત્મજગત પ્રવટાવે, અને જેટલા પ્રમાણમાં આત્મજગત પ્રવટવાપણું, તેટલા જ પ્રમાણમાં દરેકાઈ પ્રકારની લગનમાં વિગ્ન પામવાપણું 'વિગ્ન'ની અને નહિ કે ચીજોની પ્રાપ્તિ અને કમજારની તીવ્ર દૃષ્ટિ એ 'જોત' નું ખાસ લક્ષણ અને સમષ્ટિમાન એ તો એ વિજેતાની રૂપરૂપિણ વિગ્નની સજ્જાન મર્નિશ તીવ્રકર અથવા નિર્ભયમાં મનુષ્યો અને દેવો કરતાં જ જનનમય જગ દોરવું દરજી એ છે કે, તેમનું હૃદય જગત ભાન રૂપ મનુષ્ય-મર્નિશ છૂપી જ નહિ, પણ

પૃથ્વીકાયના જીવો સુધી પણ વિસ્તરાયલું હોય છે. એવા આદ્ય
માનનારા આપણે જૈનો સમઘટિ અથવા સમસ્ત વિષ સુધી ક
દેવાવી સકીએ તો કમમાં કમ સમસ્ત જૈનોનો સમાવેશ પોતા
કરવા જોઈએ દરજ્જે આપણામાંના દરેકે પોતાનું જાન નિમ્ન
જોઈએ જ.

‘ સુધરેલા ’ અને ‘ આગળ વધેલા ’ તરીકેનો દાવો કરવા માટે
અવસરિણી કાળમાં દરેક દેશ અને દરેક કામ તથા પ્રાણી
વ્યક્તિ બીજાના બોગે પોતાનું જીવન તકાલી રાખવાની અને કૃત્રિ
પ્રતાપ જમાવવાની લાલસામાં તરફડયા કરે છે, એટલે સુધી કે પુ
નિનરાજના અનુયાયીઓમાં પણ ત્રણ બેદ અને ત્રણમે બેદનું
ઉત્પન્ન થઈ કલેશ, ધર્મ, નિંદા, ટંટાની દરિદ્રાઈ આવી રહી છે. જ
માટે હોય કાને શિરે દર્શનું ? અને હોય દર્શનિદિત પણ શું સાધી શક
તેમ હતું ? આપણામાંના દરેકે પોતાનો જ દોષ જોયો જો, એ
કે પોતે પોતાના હૃદયમાં સંઘભાવને સ્થાને વ્યક્તિમાત્ર
સ્થાપ્યો છે, અને વ્યક્તિભાવ દોષ ત્યાં જ્યાં કલેશો વપર ખેલાવ
ખેનરમાં આપોઆપ ઉગતા નકામા રોપાની માફક ઉભી નીજાવડ
જ. વ્યક્તિમાનમાં ખેતનાર માનુષ પોતેજ બૂન-ભરેલી ‘ કામ ’
કરે છે અને નિમિત્ત સ્વીકાર અનેક કરે પામી તે વડે જ ખેતરો ફળ
દાય છે અને ત્યારે પોતા મિત્રાચના દરજ્જાની કે દરજ્જાની શિરોત્ત
રોપણે ન. ખે. છે. એ આનંદાદય પડી પ્રકૃતિ ફળ અને છે અને મિત્ર, જે
મિત્રાણી જનને છે અને કલેશ પર પડા પ્રકટે છે. આમ અનુક્રમે જનને
કલેશ પર અનુક્રમે બૂનની અને દુઃખની પરંપરામાં ‘ પાતે ’ ભર
જ. નીચે ને વડે નીચે જવાડે. જન છે અને પોતાનાં પતન છે
જન અને ‘ ભૂ જનને તરફને પકો મારેલો જન છે. એનું પરિણામ
જનના અનુક્રમે બેદનું, અનિર્ણય, અજાણ અને તરફડાઈ
જન. કાલ છે કાલજી પેસે અને મનનન અવન અવનને
અનિર્ણય જનને જનને અનિર્ણય અનિર્ણય, બુન દિલી ખેનરો.

વિવિધ વેધોથી જીવંતજીવો અને લુપ્તજીવો સહજત વચરનાં જીવને
 જોઈ તરીકે વડન કરતા 'હાથ' દોર' જેવો દેખાય છે. આનું ખરું
 કારણ સંકુચિત જ્ઞાન, વ્યક્તિમાન-ચાત્રો: જેને 'અદ'ભાવ કે અદ-
 કાર કહે છે તે જ છે.

'અદ'ભાવ એ હૃદયના સાંકડા પાયા પર ચતુષ્પાલી ભારેખમ
 અને દેહથી પ્રભારન છે, જે સ્થિરતાને નશી રાખી નથી અને
 'ભવ' તથા 'કલેષ'થી જતી રાખી નથી. સમાજભાવ કે વિદ્ય-
 ભાવ ખિન્નવચો એ કંઈ બીજા ઉપર કરાતો 'ઉપકાર' નથી,
 પરંતુ સાચામાં સાચો અને મોટામાં મોટો 'સ્વાર્થ' છે, પાતાનાં
 જ કુખેપ્રાપ્તિ નિવારણ માટેનો અને પાતાના આનન્દને પ્રકાશ-
 તો આપવા વ્યક્તિગત સામાજિક અને રાષ્ટ્રીય જીવનનાં આરોગ્ય,
 સ્વતંત્ર્ય અને બચતો પાવો નાંખાઈ ચૂક્યો માનવો; અને ત્યાંમુધી
 એ નથી ત્યાં મુધી મોટામાં મોટા માયાવાગી ભુદિ પણ કોઈ સમા-
 જનો ઉદ્ધાર કરી શકે જ નહિ. ભૂતપુર્વે એકાએક નહિ કે 'બસ'
 અને બગધી અનુભવાતો 'આનન્દ' એ કોઈ મગજની
 વગર નથી, એ તો હૃદયમાંથી લીગતા વૃક્ષનું 'ફળ' છે.

એ હૃદય ('માન')ને ખેડવા અને એ ફળને પ્રગટાવવા માટે જ
 'દાન' અને 'ધર્મ'ગુણો નામની પ્રવૃત્તિઓ હયાતીમાં આવી હતી અને
 હવે, કોનુંક, કોનુંક અવિચારણાઓ પણ એજ આશયનાં સન્તાન
 છે. આ મન મુજ પર મક્કમ રત્ના વગર સ્થપાતી કે ચલાવતી દરેક
 કહેણ સંપૂર્ણરૂપે પરપોટો માત્ર જ છે.

આનુભવ: 'પ્રતિદંભસુ' અથવા નિરીક્ષણ

* * * * * સુત તો તે છે કે જે પેનાનું અવલોકન પોતે જ
 એ દરેક નજરે કરે અને પેનાની બૂલો અને નમગાઈઓ ગોધી કહાડી

સંકેદાવાદમાં આપણે મળ્યા તે વખતની આપણી સ્થિતિ પણ આજે
 રહી નથી. મુંબઈ ખાતાનું બોર્ડિંગ હાલિસ, રતલામ ખાતાની જૈન
 ટ્રેનિંગ કોલેજ, અમરેર ખાતાની દુર્ગરચાગા અને અહમદનગર ખાતેનું
 આધાત્રમ ૫-૧૦ વર્ષ માટે પણ ન નભાવી શકવાથી આપણે બંધ
 કરી બેઠા છીએ. સાઝાચાર લાખની સંરચા ધરાવતી કામની ગણી-
 ગાંડી આ ચાર સંસ્થાઓ, સમાજનું આકર્ષણ તે તરફ કરવા માટેનાં
 પેપર અને પ્રેસ જેવાં સાધનો ખીન જરૂરી નુકસાનીથી ચાલુ રાખવા
 છતાં, એક દાયકો પણ છૂટી રહી નથી, આપસમાં ઐક્ય વધારવા
 જેવું વગર ખર્ચનું કામ પણ આગળ વધારવાને બદલે, જે કામમાં
 આપણે હાથ ધાલવાની જરૂર ન હોય એવાં કામમાં માથું મારીને,
 આપણી એકતાને જગરો આઘાત પહોંચાડ્યો છે. છેલ્લાં બાર વર્ષ
 તો આપણે સુવામાં જ દાઢ્યાં છે, અને ખેદ તો એ છે કે, આપણે
 બરાબર સુઈ પણ જાણતા નથી; કારણ કે વિકલ્પ રહિત નિર્ધારને
 અને તો ઉલટું આરોગ્ય અને બળ ખીલવા પામે છે. x x x x
 'વિગત' એ બહારથી નહિ પણ અંદરથી, મેળવવાની નહિ પણ પ્રગ-
 ત્યની, ચીજ નહિ પણ શક્તિ છે, કે જે શક્તિ પછી દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર,
 ગ અને ભાવ એ ચારે તત્ત્વોને અનુકૂળ બનાવી લે છે. દરેક
 ધર એ મુખત ચાવી આપતા મવા હતા, દરેક ચાની એ મંત્ર
 પ્રપના મવા હતા. પણ અંદર ઉતરવાને કાપર અને બાહ્ય પદાર્થો,
 પ્રાણીઓ અને બાહ્ય ઉપચારોમાં જ મુંઝાઈ રહેલા આપણે પોતે
 દરેક જાનની કેદો અને અશક્તિઓ અને બિમારીઓ અને પીડાઓ
 જાનજનક સહી બેઠા છીએ. 'હું'પણની કેદ-એ સંકુચિત જાન જ
 આ સર્વનું મૂળ કારણ છે, બાકી જીવિમાં તો આપણે કંઈ છેક જ
 જાએ તેમ નથી. x x x x

આપણને જન્મદાતાપારી સિદ્ધા કે જેઓ ઉચ્ચતમ જૂમિ
 પર જ વિચરી શકે અને સઃખા નના ની ઉતરવાન

જાન હોવું જોઈએ. વરસમાં ઢાંધું નહિં તો એકાદ માસ જેટલી કુરસદ સેવાની નિશ્ચયજી હોવી જોઈએ, માનની નહિ પણ પ્રગતિની લાગણી હોવી જોઈએ અને સામાન્ય અક્ષય હોવી જોઈએ. આવા મંડળ વચર ચોતરફ ઉત્સાહ પ્રેરવાનું અને દેખરેખ રાખવાનું કામ બનવાની આશા ફોફાં છે. x x x એવું મધ્યસ્થ મંડળ રચાય અને એ પુરુષાર્થ દ્વારા થોડી ધણી વ્યક્તિઓમાં 'વ્યવસ્થાશક્તિ' ખિલવા પામે ત્યાં સુધી, એટલે કે રાજ્યાતનાં થોડાં વર્ષો માટે એ સભ્યોને પણ દોરવી શકે એવી યોગ્યતાવાળો ઉંચા દરમાયાનો સેક્રેટરી યોગ્યતા વગર આપણને ન જ પાલવવું જોઈએ. સો-પચાસ રૂપિયાના પગારદારથી માત્ર આઠા મુજમ કારકુની કરનાર સેવકથી સાડાચાર લાખ માણુ-સોના મધ્યસ્થ યંત્રને દોરવા માગીએ તો જળરો અનર્થ જ થાય.

ત્રીજી જરૂરિયાત : પત્ર અને પ્રેસ

શુદ્ધરથો ! મધ્યસ્થ મંડળના અને સમસ્ત કોન્ફરન્સના આશયો તરફ લોકોનું ધ્યાન ખેંચવા અને ફરાવોનો અમલ કરવા તરફ લોકોમાં લાગણી પ્રગટાવવા, કોન્ફરન્સનું પોતીકું પ્રેસ અને પત્ર હોય એ ઈચ્છ્યાજાએ છે. એ સાધનો આપણે ધરાવીએ છીએ, પણ એનો સદુપયોગ થવા પામ્યો નથી, અને દેખરેખની પણ આપણે દરકાર કરી નથી. ચોખ તંત્રીના અભાવે આપણું પત્ર, હું નરમમાં નરમ રહ્યોમાં હતું તો, એક 'ભરતીયું' થઈ પડ્યું છે. કોઈએ કીક જ હતું છે કે 'કોઈ પણ દેશ કે કામના પત્રનો નમુનો મને બનાવો એટલે હું જી આપું કે એ કામ કે દેશ કેવી અને કેટલી લાપકાત ધરાવે છે.'

એ પેર તો આખા સમાજજનનો 'કાપનેમો' દોષ એક એક પ્રશ્ન ઉઘાડી કરી સરને પાનપાનના દલિબિદુથી ને પ્રશ્ન ઉઠાવવા અને બીજાઓના ઉઠાવે પાનાના દોષ સાથે સરખાવી એ રીતે પાનના દલિબિદુને ઉચું ને વધારે ઉચું

બનાવવા પ્રેરનાર શક્તિ એનું જ નામ પેપર. આપણા બંધન
જીવનને લગતા અનેક પ્રશ્નો છે, સામાજિક જીવનને લગતા અનેક
પ્રશ્નો છે, આધ્યાત્મિક વિકાસને લગતા અનેક પ્રશ્નો છે, રાષ્ટ્રીય
જીવનને લગતા અનેક પ્રશ્નો છે : આ બધામાં પોતાની જાતને પ્રેરનાર
વસ્તુસ્થિતિ બરાબર જોવાનો પ્રામાણિક પ્રયત્ન કરવાનો કાર્ય છે.
એ જ પત્રકાર થવાને યોગ્ય ગણાવે જોઈએ. એ એનિલિનમાં રંગ
શક્તિવાળો અમિ તેમજ વ્યાપક મુખ્યવાણું ઠંકું જળ : એ જ
યોગ્ય સ્થાને જોઈએ. મોટી દેખાતી પણ અંદરખાને મહત્ત્વ લેનાર
બાબતોને જાતી કરવા જોઈએ તે 'ઉદાર' હોવો જોઈએ, અને તે કો
જ નાની દેખાતી પણ કાર્યસાધક બાબતને જળો માફક પકડી રાખવું
આમલ તેનામાં હોવો જોઈએ. રાજ્યસભા કે બેરોમોટ સભા વગર હોવા
દિલ પર રાજ્ય કરવું છે તે તો મદામુશકેલ કાર્ય છે. અને 'કો' ને
ને 'સમય ધર્મ' માં પસંદાવવાની શક્તિ વગર કદાપિ ન જવી શકે
તેવું કાર્ય છે. જુદી જુદી તાલિઓના મનુષ્યોથી બનેલું પાર્લિ
સંમાન પાર ઉતારવામાં ક્યાં તરવો કાર્યસાધક ધર્મ થો એ પ્ર
શ્નનેય દિલ સામે જ દોવો જોઈએ.

સાચારી

આપણામાંના દરેક પક્ષી તે સ્ત્રી દો વા પુત્ર દો, જુલન દો
વા જલ દો, નિર્ધન દો વા પનાદય દો, કાર્થ નદિ ને કાર્થીવાર દો
કામ નાના ગદેરનો નિવમ કરેલો જોઈએ છે. કામ નો આનંદ
જાડીએ માનુ આપણનાર નીમક છે. જુલિને જલ પની
આપણના નુક છે, મનના પાણને વ્યર્થ ફાટી કરેલો જલ
પનાર નિવમક છે. કામ જ મનને નિવની મે જલનો વલ જલો
દો. કામ અને જલિ આપણી રાજ્યની નિવમક છે. ને જલો
કામ ને જલ ને જલ અને જલ જલ. જલજલને જલ ને જલ
જલ ને જલ ને જલ ને જલ અને જલ જલ જલ જલ જલ

સોદી ફેરવનાર સાક્ષાત તન્દુસ્તી છે. હાયવોયથી થસો એડોં કરી
 પડી ખુબ્બે બેસી ખાધાં કરવું એ શક્તિ જેની ભયંકર શક્તિ ખીજી
 બાગે જ હોઈ શકે. જેઓ પાસે બેડાં બેડાં ખાઈ શકાય એવું સાધન
 હોય તેઓ તો એનિર્મિતપણાને લીધે, ખીજીઓ કરતાં બમણા જોરથી
 સમાજ-જીવન અને અધ્યાત્મ જીવનમાં બેસી શકે. જિંદગી મહત્તાપૂર્ણ
 બેસ માટે છે, નહિ કે જમીન પર પડી સડવા માટે. જ્યાં સુધી હિંદી
 પ્રજા અને જૈન કામ કામ કરવામાં 'સરમ' કે 'પાપ' માનતી
 નહિ બેઠકે, જ્યાં સુધી ચૈસા વડે બમણા જોરથી બેસવાની શક્તિ
 પ્રગટાવવાને બદલે ખોટો સંતોષ પકડી પ્રમાદ અને નિર્જાળતા કેળવ-
 વાનું બધું નહિ કરે, જ્યાં સુધી દરેક બાગક, સ્ત્રી કે શૂદ્ર પણ કામને
 'જિંદગીની અનિવાર્ય સરત' માની એમાં રસ નહિ લે, ત્યાં સુધી
 બાપણને બૂખમરામાંથી બચાવવાને ખુદ દેવો પણ નિષ્ફળ નીવડે.
 જોગી એ 'તપ' છે, જિંદગી મરદોનો યજ છે. શરીર, દ્રવ્ય અને
 પુરુષતા પર માલેકીબાવ અને તેમને પકડી રાખવાની સાક્ષતા
 એ જ મોટામાં મોટું 'પાપ'—પતન કરાવનાર તત્ત્વ—છે, એ જ સમાજ
 વિરુદ્ધનો યુદ્ધો છે, એ જ આત્મહત્યા છે. પુરુષાર્થ જ મનુષ્યનો દેવ
 છે. બાકી જૈન દેવો તો એટલા વિચક્ષણ છે કે મરવાને સાચક હોય
 તેઓને બચાવવા અને મદદ કરવા મનુષ્ય રૂપ લઈ, 'નીચે' આજવાને
 તેમને મોદ નથી! એમણે તો મનુષ્ય માત્રને દેવ અથવા
 દિવ્ય પુરુષો બનવાની 'માત્રાઓ' આપી છે. જેને મરજ હોય તે
 ખાય અને 'દજ્જમ કરે' અને કોઈ તરીકે જેઓ સજાવા માગતા
 હોય તેઓ સુખે કુઃખી થયા સ્વતંત્ર છે. x x x

આવા અનેક પ્રકારના વિચારપ્રેરક મુદ્દાઓનો સમાવેશ એ
 બાપણમાં કરવામાં આવ્યો હતો. બાપી કુનિયાનું જે સિદ્ધાંત તરફ
 ખાન બાપે પણ બેચાઈ રહ્યું છે તે અદિઆના સિદ્ધાંત પર બનોખી
 રહી કરી હતી. યાનપ્રચારકોને કહેવા અને વેચાં જાયનો.

કેવાં હોય તે સૂચ્યું હતું; નિર્વાહનાં સાધન મારેનું જ્ઞાન દરેક મનુષ્ય
મને તેવો પ્રજ્ઞા યવાની જરૂર છે એવો અંગુલિનિર્દેશ મોં ઉપર
અને સંપત્તિનાં વિરોધી તત્ત્વ તરીકે અસાનજન્ય અસંદેહ્ય
ઓળખાવનાં કહ્યું હતું કે 'સમજવાનું એ છે કે દરેક ધર્મધર્મ
રસ્તો છે, મુક્તિ નથી; 'વ્યાપાર' છે, 'નફો' નથી; 'હ.પ.' છે,
સાધ્ય નથી; એ એક કર્મક્ષેત્ર છે, જેમાં ચાલવાનું છે, ડરવાનું છે,
અભ્યાસવાનું છે, નહિ કે તારીફ કે નિંદાના શબ્દોની વચ્ચે મારાનું
ગમે તે એક પથ પર અદ્વાપૂર્વક અને કંટાળ્યા વગર ચાલ્યા શકાય.
માણસ વહેનો કે મોડો એથી વધુ ઉચી જૂમિમાં પર જાય જઈ
પરોઝે છે, જ્યાં એનું દષ્ટિબિંદુ આપોઆપ બદલાય છે અને ધર્મ
પથ આપોઆપ એ બદલાયતા દષ્ટિબિંદુને અનુકૂળ રીતે બદલાય છે'

આ અધિવેશનમાં જે પ્રજા ડરાવ થયા જ અમત્યના કથન પછ
દત્તા. તેમાં સૌથી વિશેષ ખ્યાન ખેંચે એવો 'લીનટ્રેનિંગ ડોલ્ફિન' નો
પુનઃ સ્થાપનાને લગતો હતો, જે નીચે મુજબ હતો: 'સમજ કલ
કુનિવાનું ખ્યાન આગ્રહાત અદિસા તરફ આર્ષિન થયું છે, આ વખતે
આપને અદિગાનું સંતોષીય સ્વરૂપ જનાવવાનું છે. લીન તત્ત્વના
સિદ્ધિ પદનિમર મોં એવા આગવની સૂચના મારે એક જોડ
પ્રતિજ્ઞા ખેંચવાનો નિર્ધાર કરવામાં આવે છે અને તે મારે મનની
નજી કરવા મારે અનિવાર્ય મન્યોની એક કમિટીને સત્તા આપવા
આવે છે.' આ ડોલ્ફિન ૨૦૦૩ ક્રમિક દુર્ઘટિત તબક્કા વાટીય ૧૨૩૩
માં લખવામાં આવેલું હતું હતું હતું. એ આગવનું પ્રતિજ્ઞા
સંકલ્પિત હતું કે જેને મારે, અર્થે કુન.ગી મોં જરૂરી થયું છે

'આ અધિવેશનમાં જે પ્રજા ડરાવ થયા જ અમત્યના કથન પછ
દત્તા. તેમાં સૌથી વિશેષ ખ્યાન ખેંચે એવો 'લીનટ્રેનિંગ ડોલ્ફિન' નો
પુનઃ સ્થાપનાને લગતો હતો, જે નીચે મુજબ હતો: 'સમજ કલ
કુનિવાનું ખ્યાન આગ્રહાત અદિસા તરફ આર્ષિન થયું છે, આ વખતે
આપને અદિગાનું સંતોષીય સ્વરૂપ જનાવવાનું છે. લીન તત્ત્વના
સિદ્ધિ પદનિમર મોં એવા આગવની સૂચના મારે એક જોડ
પ્રતિજ્ઞા ખેંચવાનો નિર્ધાર કરવામાં આવે છે અને તે મારે મનની
નજી કરવા મારે અનિવાર્ય મન્યોની એક કમિટીને સત્તા આપવા
આવે છે.' આ ડોલ્ફિન ૨૦૦૩ ક્રમિક દુર્ઘટિત તબક્કા વાટીય ૧૨૩૩
માં લખવામાં આવેલું હતું હતું હતું. એ આગવનું પ્રતિજ્ઞા
સંકલ્પિત હતું કે જેને મારે, અર્થે કુન.ગી મોં જરૂરી થયું છે

મતો હોય ત્યારે ડોક્ટર કલેરોફોર્મથી તેને બ્રેહોચ કરે છે એટલે તે આધિ, વ્યાધિ અને ઉપાધિને જૂલીને ગાદ નિદ્રામાં પડે છે. પણ વરર દવાએ અને વરર જિંદે આધિ-વ્યાધિ-ઉપાધિથી મુક્ત થાય એવી કોઈ દવા હોય તો તે માત્ર જ્ઞાન છે. જ્ઞાન એ કોઈને નિર્માલ્ય બનાવનારી ચીજ નથી, એ કેફી ચીજ છે. અલ-મસ્ત ચીજ છે, ઠંડક છે અને જવાળા પણ છે. મદાત્મા ગાંધીમાં શારીરિક જગ નથી પણ માત્ર જ્ઞાનની તાકાદથી અવિત્રાંત ઉત્તમ કાર્ય તેઓ કરી શકે છે. અસારનો શુદ્ધિવાદ શુદ્ધિ કબૂલ કરે તેને જ જ્ઞાન કહે છે, પણ શુદ્ધિનું ફળ તર્ક છે અને જ્ઞાન એ તો હસ્તનું ફળ છે. શ્રવણ, મનન અને નિદિધ્યાસનથી ઉપજે તે જ જ્ઞાન કહેવાય; તેને વેદો પરાજ્ઞાન કહે છે. શુદ્ધિ એને સ્પર્શી શકતી નથી; શુદ્ધિ માત્ર દાસી છે. પૂર્વે જ્ઞાનની પૂજા થતી ત્યારે જ્ઞાનીઓ પૈકા નહોતા રાખતા, રાજાઓ પણ તેમના ચરણો ચૂમતા, છતાં પણ જ્ઞાનીઓને તેમની પરવા નહોતી. તેઓમાં સાત્વિક અભિમાન હતું. તેઓ અંતઃપુર સુધી રોકટોક વિના જઈ શકતા. તેઓની સંમતિથી જ રાજાઓ કાયદા ધડતા.

આજે શુદ્ધિવાદના જમાનામાં કોઈ રાજ્ય યા સમાજની સુખ-વશ્ય થઈ શકી નથી. દુનિયા આજે બસો વરસથી સુધરીને શુદ્ધિવાદનો પ્રયોગ કરી રહી છે, છતાં પરિણામે અસાંતિ જ છે. જ્યારે સારતત્ત્વ દય દબાર વર્ષ પૂર્વથી પોતાની સંસ્કૃતિ જળવી રહ્યું છે. પોપે પોતાનાં એક બાપલુમાં સાંતિના રાહ માટે પોકાર કર્યો હતો એ જ જગતી આપે છે કે જે કાર્ય આપણા અધિમુનિ-ઓથી જનનું તે શુદ્ધિવાદથી જની શક્યું નથી.

જ્ઞાન શાથી થઈ શકે છે ? તત્ત્વજ્ઞાન અને ક્રિયાકાંડ એ બે રસ્તા છે. જે નિષ્કાંક્ષી આત્મચર્ચાનિ અનુભવે તે ક્રિયા અવસ્થા કરતી બેઠેલો, જાણે પણ શુદ્ધિવાદ તેને નાશી બેઠે. સમઘટિત ને પ્રતિ-

પોતે ઉપરનો અંશ છે એમ મણીને પ્રશુધી દોસ્તી કરનારને લાભ મળે છે. સાનમાર્ગ અને મિયાણાં એ બે માર્ગ પરમપદ માટે છે. પ્રથમ સાનપૂજા અને પછી મિયા થવી જોઈએ.

જૈન ટ્રેનિંગ કોલેજ જેવી સંસ્થા ફરી સંજીવન થાય એ ઇચ્છવા જેમ છે. આપણે અગાઉ કરેલા અખતરામાં ઉદ્દેશથી ધણું જોઈતું છે, પણ વ્યવસ્થાસર કામ થાય તો સાફ થાય. જૈન તત્ત્વની ક્ષા માટે જ્યવંતાની જરૂર છે. જૈન એટલે કોઈ કામ કે ચાલિ-કોઈ નહિ, પણ જમદુદારના રૂપે જે જ્યવંતા પુરેયો હોય તે જૈનો છે. આવા પુરેયોની આવશ્યકતા પૂરી પાડવા જૈન ટ્રેનિંગ કોલેજની જરૂર છે. આપણી રતલામ જૈન ટ્રેનિંગ કોલેજનું ફંડ રૂ. ૧૬૦૦૦ જેટલું છે. એની વ્યવસ્થા કરવા અને સંસ્થા નવેસરથી શરૂ કરવાની જરૂર છે.

આપણામાં ક્ષત્રિવટ નથી, વાણીઆપણું છે; નહિં તો આવી રીત્યા માટે આપને ફંડ કરવા કહેવું એ પણ અપમાનભર્યું છે. વાણી લાખોની વસ્તીમાં લાખોનાં ફંડની એક પણ સંસ્થા નથી. જમદારી પુરોપમાં તો બાઈબલ રફૂસો માટે કરોડો રૂપિયા ખરચાય છે. આપણા ધર્મનું રક્ષણગાન ઉત્પન્ન કરનાર સંસ્થાની જરૂર છે.

આવી કોલેજની સ્થાપના માટે ત્રણ લાખ રૂપિયાની જરૂર એ વચારો બનાવી હતી, પચાસ હજાર તો મળવા જ જોઈએ અને બીસ હજાર તો જોછામાં જોછા એ વખતે ભરાઈ જાય જોઈએ એમ કરી ફંડની અધીસ કરી હતી. પણ જવાબમાં બે ત્રણ બાઈ-બોએ સો સો રૂપિયાની નિર્માણ રકમ નોંધાવી વજાએ ધણીરે નોંધે બેઝીને અપીલના જવાબની આજ્ઞા ગ્રાપી, પરન્તુ વ્યર્થ. વજામાં સેવરે ધીરજ ખૂટી-આવેશ, યુરસો, રોષ ધીમે ધીમે રોષ પામ્યાં સેવરે તેમજે જમ્નાનું કે 'નું હાંધ જિજ્ઞાસુ નથી... મરાઠામાં એન્ટિગ કમીટી મળી ત્યારે જાણવશું જાણી દારસ

પોતે ધરિરનો અંશ છે એમ સ્પષ્ટીને પ્રશુધી દોસ્તી કરનારને લાભ મળે છે. જ્ઞાનમાર્ગ અને મિયામંડ એ બે માર્ગ પરમપદ માટે છે. પ્રથમ જ્ઞાનપૂર્ણ અને પછી મિયા થવી જોઈએ.

જૈન ટ્રેનિંગ કોલેજ જેવી સંસ્થા ફરી સજીવન ધાય એ યજ્ઞા જોય છે. આપણે અમાઉ કરેલા અખતરામાં ઉદ્દેશથી ધણું બાધું છે, પણ વ્યવસ્થાસર કામ યાય તો સાફ યાય. જૈન તત્ત્વની રક્ષા માટે જીવંતાની જરૂર છે. જૈન એટલે કાષ્ઠ કામ કે સાતિ-વિશેષ નહિ, પણ જમદુદારના રૂપે જે જીવંતા પુરૂષો હોય તે જૈનો છે. આવા પુરૂષોની આવસ્થકતા પૂરી પાડવા જૈન ટ્રેનિંગ કોલેજની જરૂર છે. આપણી રેતલામ જૈન ટ્રેનિંગ કોલેજનું ફંડ રૂ. ૧૯૦૦૦ જેટલું છે. એની વ્યવસ્થા કરવા અને સંસ્થા નવેસરથી યાદ કરવાની જરૂર છે.

આપણામાં ક્ષત્રિવટ નથી, વાણીઆપણું છે; નહિં તો આવી રક્ષા માટે આપને ફંડ કરવા કહેવું એ પણ અપમાનભર્યું છે. આપણી લાખોની વસ્તીમાં લાખોનાં ફંડની એક પણ સંસ્થા નથી. જમદુદાર પુરોપમાં તો બાઈબલ રફલો માટે કરોડો રૂપિયા ખરચાય છે. આપણા ધર્મનું રહસ્યજ્ઞાન ઉત્પન્ન કરનાર સંસ્થાની જરૂર છે.

આવી કોલેજની સ્થાપના માટે ત્રણ લાખ રૂપિયાની જરૂર એ વચારો બનાવી હતી, પચાસ હજાર તો મળવા જ જોઈએ અને બીસ હજાર તો જોહામાં જોહા એ વખતે ભરાઈ જવા જોઈએ એમ કહી ફંડની અપીલ કરી હતી. પણ જ્યાંજ્યાં એ ત્રણ લાખ જોઈએ સો સો રૂપિયાની નિર્મોલ્ય રકમ નોંધાવી. વજાએ ધરણીએ માંખો ખેંચીને અપીલના જ્યાંજ્યાં આજ્ઞા રાખી, પરન્તુ વ્યર્થ. જે વજામાં ડિવે ધીરજ ખૂટી-આવેલ, યુસ્સો, રોગ થીએ થીએ દિ થય પાખ્યાં ડિવે તેમજે જ્યાંજ્યાં ફંડ ફંડ જિલ્લું નથી... અમારામાં જેનેજિમ કમીટી મળે ત્યારે જાગૃત્વ હોય ફારસ

જોયા પછી હું આ કોન્ફરન્સમાં ભાગ લેતો અટકી ગયો હતો. ધારતો હતો કે સમાજે કંઈક પ્રગતિ કરી દશે, પણ આજે જોઈ છું કે સમાજ તો જ્યાંનો ત્યાં છે-ઉલટો પાછળ દડયો છે. શ્રી. મેધજીભાઈ જેવા મિત્રો અને સ્ટેડીઓના આમદને માન આપીને આંદોલનની આપવાની નિર્ગળતાનું મારે પ્રાવર્તન લેવું પડે છે અને હવે આ કોન્ફરન્સનાં કાર્યમાં જરાયે શ્રદ્ધા રહેવા પામી નથી એ મારો માર્ગ એકરાર છે.

બીજો ઉપયોગી ફાવ આવી પડેરવાની દિમાપનને લખતો હતો અને અદિસા-પ્રચારના ગાંધીજીના પ્રવલો ખાતર તેમને અભિનંદન આપનારો પણ એક ફાવ પમાર થયો હતો. પણ સમજાવવાની જોઈ પાડાયાઓની પરીણા તેમજ નિરીક્ષણ કરવા માટે કોન્ફરન્સ તરફથી એક નિરીક્ષણને નીમવાનો પણ ફાવ થયો હતો અને જેવા નિરીક્ષકો આખા દિવસમાં ફરીને જોઈ પાડાયાઓનાં નિરીક્ષણ મારફત પોતાને જાણની વૃદ્ધિને. રિપોર્ટ કોન્ફરન્સ એક્ટિવને આપવાનું પણ ફાવ પડ્યું હતું. તે ઉપરાંત અનિ-કારક રિપોર્ટને પ્રત્યેક રાત્રી જાગરનારા જે મારે બાંધેલા થઈ હતા. એ તેમણે રજાએ, પરજી કામ છાડી એક અનિદ્ર રિપોર્ટને નજીક કરાવી રાત્રી પસરવે. રાત્રી ૩ થી ૪ થી ન આવે ત્યાં મારે એ કાર્યની ઉપર નિવ નહોતો. તે રાત્રી સમજી રહી રહી. આ પાસે અ.અ. નથી જાણે કે નહીં એ વિષયે મુજબ થઈ શકે. અહીં અમે જોઈ જાવ છું પણ એ જુઓ જાવ છું. એ રાત્રી તે રાત્રી એ રાત્રી.

સાતમું અધિવેશન : મુખ્યમાં

[તા. ૩૧-૧૨-૧૯૨૬ તથા તા. ૧-૨ જાન્યુઆરી ૧૯૨૭]

મુલકાપુર પછી અધિવેશન માટે અલ્હમદનગર-સંધના આમ-
જુની અપેક્ષા હતી, પરંતુ સને ૧૯૨૬ના એપ્રિલ માસમાં મુખ્યમાં
જગપલી જનરલ કમીટી વખતે મુખ્ય સંધે અધિવેશન માટે આમ-
જુ આપ્યું અને પરિણામે સાતમું અધિવેશન મુખ્યમાં ભરાયું.
મુલકાપુર અધિવેશનની તાજગી હજુ જુસાઈ નહોતી તેથી અને કોન્ફ-
રન્સ ઓફ મુખ્યમાં જ હોવાથી અધિવેશન માટેનાં પ્રચારકાર્યની
જુએ ઠીક ઠીક પ્રમાણમાં થવા પામી હતી. પ્રમુખ તરીકે બિઝનેસ
નિયતી શેઠ શ્રી હેરોલ્ડનજી રોડિયાની નિમણુંક કરવામાં આવી હતી.
શેઠન કેળવવામાં જાહેર વર્તમાનપત્રોની મદદ લેવામાં આવી હતી.
અને 'સ્ટેનપ્રાસ' મુખ્યમાં આવ્યું ત્યારથી તેમાં કંઈક ચમક આવી
હતી તે પણ કાર્યસાધક નીવડી. પરંતુ એક વાત કોન્ફરન્સના
મેમ્બરોને ખટકતી હતી. મુખ્યમાં જ-ધર આંગણે કોન્ફરન્સનું અધિ-
વેશન મળે અને તે કોન્ફરન્સની સ્થાપનામાં તેમજ તેના વિકાસમાં
તેણે અઘાગ જોડમત ઊઠાવી હતી એવા શ્રી વાડીલાલ શાહ કોન્ફ-
રન્સથી વિરક્તિ સેવે અને હાજરી પણ ન આપે એ ચોખ્ખું નહિ એમ
મુજને સ્વાગતપ્રમુખ શ્રી એપલમાર્ક તથા શ્રી દેવીદાસ ઘેવરીયાએ
વખતે ત્યાં જઈને અધિવેશનમાં પધારવા અસાધારણ દગાણું કર્યું હતું.
પરંતુ આવી કોન્ફરન્સમાં હવે તેમને મદદ રહી નથી તેથી તેઓ
કોન્ફરન્સમાં જાગ લેવા કે કોઈ પણ જાનનો વિરોધ કરવા તૈયાર થઈ
શે તેમજ નથી એવો જવાબ એ વા. મો. શાહે આપ્યો હતો. એ
રીને અસહીકાર કરવા છતાં તેઓએ ઘોડી મિનિટ એ અધિવેશનની
સમામાં હાજરી આપી હતી તે જાનનો દસરો કરતાં શ્રી વાડીલાલ
શાહે એક વખતે નોંધ્યું હતું કે, દેઃ એપલમાર્કનો સંગ્રહ વિન

આઠમું અધિવેશન : બિઠાનેરમાં

[તા. ૬-૭-૮ ઓક્ટોબર ૧૯૨૭]

સુંબડનાં સફળ અધિવેશનની અંતિમ રાત્રિએ ત્યારે રૂપિ-
નો ચોમેરથી અસુચિનચો અને વધુમાગ્યો વરસાદ વરસી રહ્યો
તે અને લોકોનાં હૃદયમાં ઉત્સાહનાં પૂર ઉભરાતાં હતાં ત્યારે એ
સાદ અને એ આનંદમાં અભિરૂઢિ કરનાર એક અવાજ મંડપમાં
૭ કોડે હોતો કે 'ઝંસીનિવાસી શ્રી મિત્રાપચંદ્ર વેદ કોન્ફરેન્સનું
નું અધિવેશન બિઠાનેરમાં પોતાને ખર્ચે કરવાનું આમંત્રણ
છે' અને જ્યજ્ઞનેદ્રના જ્વનિ વચ્ચે તેમની એ માગણી મદાસભાએ
જુર રાખી હતી તથા સારપંચીની વિજ્યાદસમી પર અધિવેશન
કરવાનું ફરવાયું હતું. " તે દરમ્યાન શ્રી દુર્ધાજી ઝવેરી બુઝામે
જાણી જવાદરજાણી મદારાજનાં ફર્જનઃર્થે પધારેલા ત્યાં તેઓએ
રાટીજાણ મોનીજાણ શાદનાં 'પ્રશ્નનિર્ણય પાદચિન્તો' તથા 'આ
પો પ્રત્યક્ષ વેપારનો !' નામના લેખો લુઈ લુઈ વર્તમનપત્રો-
ની વાંચી મંજગામ્યાં. અખ.તમ-રત્નના ઝવેરી આચાર્યશ્રીએ
મના લેખોને ફજ્જની મોરલી અને પાશ્વ ફજ નથા પાશ્વ પાશેવા
સાધે સરખામ્યાં અને સહિતજેરમાં એમને જેની લખાવનો

આમદ કરવાની કેટલાક આગેવાનોને સલાહ આપી. એ પરથી પ
વ્યવહાર આશ્ચર્ય. ”૧ ત્યાર પછી પૂજ્યશ્રીનું શિક્ષણેર પપાર
યતાં ત્યાં સાતમા અધિવેશનના પ્રમુખ શ્રી હૈરોંદાનજી રેડિયા સ
ચર્યા થઈ અને તેને અંગે પત્રવ્યવહાર ચરૂ થયો. પછી શોવાડીયા
રાહની યોજના શિક્ષણેર મોકલવામાં આવી. એ યોજના મુજબ
કોઈ પર્યાની નજીકમાં એકાંત ધ્યાનમાં એક ‘જૈન તીર્થ’ યોજવ
લગતી હતી. જેમાં નીચલી સંરચાઓનો સમાવેશ કરવાનો હતો:

૧ જૈન અને જૈનેતર સમર્થ વિદ્વાનોના સદાચર્યા જૈન શાસ્ત્ર
પર વિવેચન કરનાર ખાનુ.

૨ જુદા જુદા વિષયો પર ખાસ મંચો, કથ મંચો, ક.મંચો, મંચો
મંચારી ભાષામાં લખવાનું ખાનુ.

૩ ઉચ્ચ કેટિના સામ્રાજિક પત્રની જુદી જુદી જનુ જા.મ.
પ્રગટ હતી અ.ગિ અને પ્રિન્ટિંગ પ્રેસ.

૪ પ્રિન્ટિંગ મુદ્રીનાં જાન સંધે, પર્શનનાં અને વ્યાપારી વિદ્યાર્થી
જુગતને. સિખરલ મ.રેનુ મુદ્રણ.

૫ નૈપતિ સિદ્ધનર્થને અને તેઓ જાન કરલ મંચો
મંચો જૈન કેનિય કોંગ્રેસ

૧ જુદા જુદા અને જુદા જુદા

સ્ત્રી નેત્રી, જ્યાં પણ મિત્રાનેરના ઉત્સાહી ધર્મચીરોએ આપસ-
સાથેથી રૂ. બે લાખ જેટલી મોટી રકમ એકઠી કરવાનું સ્વીકાર્યું
મેં શ્રી દુર્લભજી ઝવેરીએ પોતાના સંબંધીઓ તેમજ મિત્રોમાંથી
૧૬ એક લાખ એકઠા કરવાનું તેમજ વા. મો. યાદ એ કામ
જેમની સાથે પોતાને ખરચે રહીને કરે ત્યાં સુધી તેમના પર્સનલ
કેવી તરીકે કામ કરવાનું માથે લીધું. એ રીતે મિત્રાનેર અધિવે-
ન પહેલાં સ્થાનસ્વાસી જૈન સમાજે લુહો જ માર્ગ મદલ્ય કર્યો.

આ અરસામાં મિત્રાનેરમાં સ્વાગત સમિતીની ચુંટણી થઇ
જે હી અને તે સમિતિએ શ્રી વાડીલાલ શાહને પ્રમુખ તરીકે
ચૂંટાવું નક્કી કર્યું. એટલે એ સુપ્રસિદ્ધ વિચારક પર નીચે મુજબ
કેવળ પાઠ્યો :

“ ધર્મ અધિવેશન કે સફલ બનાવે કી ઔર સ્થા. જૈન
જામે નવીન ઉત્સાહ બલ પ્રેરને કી અત્યાવશ્યકતા હૈ, ઇતના હી
હી કિન્તુ સમાજ કી ઉત્થતિ કે વાસ્તે એવં ધર્મ પ્રચાર કે વાસ્તે
કે રચનાત્મક કાર્ય હો સકે એવી કાર્યવાહી કોન્ફરન્સ દ્વારા હોના
જરી દૈ. હસ મહત્વ કે કાર્ય મેં કોઈ સેવાપ્રેમી ઔર સમર્થ પુરુષ-
કાર કે નેતૃત્વ કી બડી આવશ્યકતા હૈ. અપને સમાજમેં આપકા
દ્વિતીય સ્થાન હૈ. હસ લિયે વહાં કી સ્વાગત સમિતિ ચાહતી હૈ
ઔર સવિનય અનુરોધ આપસે હી કરતી હૈ, કિ હસ વખત કા
કોન્ફરન્સ કા પ્રમુખપદ સ્વીકાર કર સમાજ કા નેતૃત્વ સ્વીકારે ”

તે ઉપરાંત ‘ શ્રીમાન વા. મો. યાદ કે અધિકાર આમદ
મેં કે આગેવાન ગુરુદેવે ॥ રૂપરેશન સે જાને કે બખ્ત
કોન્ફરન્સ કે લિખા ખવા દૈ એ પ્રમાણે રિસિટેન્ટ બ્લગર સેક્રેટરી
ર પણ સખવામાં જાણું હતું. જોને પરિણામે મુજબ સંબંધ

રૂપી શરીરમાં તત્ત્વજ્ઞાન રૂપી પ્રકાશને છે; જેમ આત્મા
 નીચી જતાં શરીર મુઠ્ઠું બની વંધાય છે બરાબર તેમજ જે
 નીચેથી તત્ત્વજ્ઞાનનો શોખ અને પ્રચાર અદૃશ્ય થાય છે તે
 મુખથીઓમાં બુદ્ધિની જડતા ઉત્પન્ન થઈ અનિષ્ટ કલેશો
 અને શાર્મિકં એનું શેલાવા પામે છે. આખા ભારતવર્ષમાં ચોતરફ
 રૂ. જે જે અનિષ્ટ કલેશ વ્યાપી રહ્યો છે તેનું મૂળ કારણ આ એક જ
 છે. રાજકીય ઉદ્ઘાપણ યોગમાં મારી શકશે, પરન્તુ રામને મૂળથી
 નુકસ કરવામાં અને રાષ્ટ્રસંક્રિત પ્રગટાવવામાં તો તે કારણ તથા
 કારણ નહિ. તે માટે તો દરેક ધર્મના કુશળ નેતાઓએ પોતે પોતાના
 ધર્મની વિધિઓ અને ઉપદેશોની પાછળ છુપાયેલું તત્ત્વજ્ઞાન ફાટી
 મારીને શોધવું પડશે અને જનતાને તેમાં રસ લેતાં શીખવવું પડશે.
 હવેપણે આ પ્રમાણે થવા બાદ જ દેશમાં કોઈ પણ પ્રવૃત્તિ સંગીન
 રૂ. આપનારી થઈ શકશે. આ સંબંધમાં હું જ્યારે બિંકાનેર ગયો
 ત્યારે મારી સૂચનાનો જે ઉદાર દિલથી પડ્યો પાડવામાં આવ્યો
 નો અને જે અસાધારણ રકમ, વખર અપીમે, તત્ત્વજ્ઞાનનાં શોધન
 તેમજ પ્રચાર માટે કાઢવામાં આવી હતી તે માટે હું બિંકાનેર સંધને
 ધન્યવાદ અને સ્થાનકવાસી જૈન સમાજને મુખ્યારકબાદી આપવાની
 લાલચને દાખી શકતો નથી. બિંકાનેર કોન્ફરેન્સ બરવા પહેલાં એ
 કોન્ફરેન્સ નિમિત્તે જે ધડો લેવા લાયક નવીનતાઓ આ સમાજે
 અંગીકાર કરી છે તેનું ભાર્ગવિક કામે. અનુકરણ કરે એમ આપણે
 રજીસ્ટ્રું. x x x x વિજ્ઞાનદસમીને રોજ મળનારી કોન્ફરેન્સમાં જે
 વિજ્ઞાન ધરી તે સકળ જૈનસંપ્રદાય છે, અને જે ખામી રહેશે તેનો
 જવાબદાર હું ખું. ખામી રહેવા ન પામે તે માટે હું આજથી જ
 એક મજૂર માફક કામે લાગી જવા પાડે છું; પરન્તુ દરેક પ્રમાણિક
 મજૂરની માફક હું મારી પ્રમાણિક મજૂરી પણ ઊંડી દેવા માગતો
 નથી કે જે મજૂરી સમસ્ત સંપ્રદાય સંગીન સદકારના રૂપમાં અને
 નહિ કે નાજૂના રૂપમાં આપણે સંબંધી તો આ કોન્ફરેન્સ પ્રમુખ

ભાઈ શર્માએ જણાવ્યું હતું કે, સાહિત્યકારના વર્ગમાંથી પસંદ કરાયેલી એક વ્યક્તિની લોકપ્રિયતા સમસ્ત સાહિત્યકારવર્ગને માટે અભિનંદનીય છે; એક વિચારક અને શીઃસુદ્ધ જ્યારે જ્યારે નેતા અને ત્યારે કંઈ કંઈ નવી અને તનદુરસ્ત પ્રથાઓ દાખલ થવી જ જોઈએ. તેમને ઉત્તર આપતાં શ્રીયુત સાહે કહ્યું હતું કે, તનદુરસ્ત કે નાદુરસ્ત એ વાતનો નિર્ણય તો તમે પત્રકારોને સોંપી હું સંખ્યાબંધ નવી પ્રથાઓ આ પ્રસંગે દાખલ કરવાનો છું. જેમાં પ્રથમ તો એ છે કે પ્રમુખ તરીકેનું માઈ ભાષણ મેં છપાવ્યું પણ નથી તેમજ લખ્યું પણ નથી. અને પ્લેટફોર્મ પર ઉભવાની છેલ્લી ઘડી સુધી સઘળી પરિસ્થિતિઓનું માત્ર અવલોકન કરવાનો જ મેં નિશ્ચય કર્યો છે, કે જેથી આદર્શ અને વ્યવહાર બન્નેનો સુંદર સંયોગ થઈ શકે. વળી હું સમાજને દોરવાને બદલે માત્ર તેઓનો આત્મા જગાડીને દૂર રહેવા છાપું છું કે જેથી જાગૃત થયેલો તેમનો આત્મા પોતાનો માર્ગ પોતે શોધી શકે. સંભવ છે કે આ કોન્ફરન્સમાં અગાઉ કદાપિ નહિ જોવામાં આવેલું એટલી હદનું લડાયક જગ પણ ફાટી નીકળે, પણ મને ખાતરી છે કે મધુર પ્રભાત પ્રકાશ અને અંધકારનાં ભયંકર યુદ્ધ બાદ જ થાય છે. અને જ્યાં સુધી દિલની જવાબદારી પૂરેપૂરી ખાલી થતી નથી ત્યાં સુધી સાચી અને કાર્યસાધક શાંતિને બદલે ઢોંગી અને બલનાશક શાંતિનો ઓળો માત્ર જ હોઈ શકે. ખરી વાત તો એ જ છે કે યુદ્ધને કાબુમાં રાખવું એ અતિ વિકટ કાર્ય છે, પરંતુ મારા પાંચ લાખ સ્વયંભૂ-ઓની મારા પ્રત્યેની અસાધારણ શુભ ભાવનાના જળથી હું અત્યારથી જ સહીસલામતીપૂર્વક આગાહી કરી ચકું છું કે જિજ્ઞાસે કોન્ફરન્સને પરિણામે સાચી શાંતિ અને સદકાર થયેલાં તમે જોઈ શકશો. જનરલ પત્રોને રિપોર્ટો મોકલ મળશે, પરંતુ સઘળી જિભારી દર થવા પડીના જ રિપોર્ટો મળશે.

આ અધિવેશન વખતે સૌથી વધુ ધ્યાન ખેંચે એવી એક વસ્તુ એ હતી કે સદાનુભૂતિના સંખ્યાબંધ સદેશોનો આવવા પામ્યા હતા.

એ તેમાંના થોડાકને ધાંચી સંભળાવીને શ્રીયુત શાહે તેના અર્થ કરી વખતે ધણું જ બોધદાયક અને વ્યવહારુ વિવેચન કરી બતાવ્યું હતું અને ધર્મ, સમાજ અને કોન્ફરંસ વચ્ચેનો સંબંધ સમજાવ્યો હતો. એમનાં એ પ્રાથમિક ભાષણને યશસ્વિ જ છેક સિલોનથી મોકલવાયેલો મહાત્મા ગાંધીનો તાર હતો, જે ઘટના આશ્ચર્યજનક હતી.

મહાત્મા ગાંધીનો તારસંદેશ

'Conferences now a days *overdone*. Truly religious conference should be only of *hearts introspective*; not criticising or blaming others, but carrying on religious *self-examination*, taking all blame on oneself. Jains pride themselves on possessing most rational logical humanitarian religion, but deny it by Shwetambers and Digambers engaging in physical and legal Fights. Logic chogging or hairsplitting not conductive of growth. From religious sense humanitarianism that which exhausts itself in anyhow protecting lower order. Life is hardly human-nay even become inhuman.

વા. મો. શાહે સમજાવેલો ભાવાર્થ

આજકાલ કોન્ફરંસોનો રાફડો ફાટ્યો છે. ખરો અર્થમાં ધાર્મિક કોન્ફરંસ કદી રાકાય એવું થવા માટે તો આંતરદૃષ્ટિવાળાં હૃદયોનું જોડાણ જોઈએ. (કારણ કે ફક્ત આંતરદૃષ્ટિવાળાં સ્થિતિમાં જ હૃદયનો પડથો હૃદય પાડી શકે છે અને એકના કે એકતારના પ્રગટી શકે છે.) એકબીજાને સિરે દોષાદોષાણુ કરવાની રીત ઊંડી સંધ્યાઓના દોષો પણ પોતાના માથે લઈ ઉંડું આત્મનિરીક્ષણ કરવું જોઈએ. (આત્મનિરીક્ષણ વગર સત્ય દર્શન-Perception-ન દેશ શકે અને તે

‘વગર સત્યજ્ઞાન-સમ્યક્ત્વ-સંભવે નહિ, અને સમ્યક્તિના સ્થિર પ્રકાશ સિવાય પ્રગતિકારક ચારિત્ર્ય પણ હોઈ શકે નહિ. તેથી, જ્યાં આંતર-દષ્ટિની તાલીમ જ નથી ત્યાં ખરે રસ્તે કામ ચલાનો સંભવ જ નથી.) બુદ્ધિના ઉપયોગપૂર્વક ચતી દયાનો સૌથી વધારે દિસો જૈનધર્મમાં છે એવું અભિમાન જૈનો ધરાવે છે, પરંતુ જ્યારે તેઓના શ્વેનામ્બર, દિગમ્બર સંપ્રદાયો પરસ્પર મુક્દમાળાજી અને વાજ સ્તીરવા જેવા બુદ્ધિ-વાદની લડાઈમાં ઉતરે છે ત્યારે તેઓમાં ઉક્ત દયાનો અંશ પણ નથી જોવામાં આવતો. આવા ઋણાઓ વિકાસક્રિયાને રોકે છે. ધાર્મિક દષ્ટિએ તો ‘દયા’ તેનું નામ છે કે જેમાં દુઃસહી પાયરીના જીવોની રક્ષા માટે ઉંચી પાયરીના જીવાત્માઓએ પોતાનું બલિદાન આપવું પડે. આજકાલના જીવનમાં એવા ‘દૈવત’ની ગંધેય નથી, પરંતુ મનુષ્યત્વ પણ અદ્વંશી જ રહેવા પામ્યું છે, એટલું જ નહિ પણ અમાનુષીપણું પણ દેખાવા લાગ્યું છે.

પંતબ્રહેસરી લાલાજીનો સંદેશ

As a grandson of a Sthanakwasi Jain, I have fullest sympathy with the objects of your conference and wish it all success. Hope your conference will propagate true principles of Jainism, universal love and purity of life.

એક સ્થાનકવાસી જૈનના પૌત્ર દેવા માટે અભિમાન લેતાં પંતજના શ્રીરકેસરીને આ કોન્ફરન્સનાં ખોલ પ્રત્યે સંપૂર્ણ સદાનુમતિ દર્શાવવાને અને આપજીને સંપૂર્ણ વિશ્વ મળે એવી પ્રાર્થના કરવાને દર્શાવ્યું છે. તેઓ વળી એક બધું તરીકે સલાહ આપે છે કે આજને જૈનધર્મનું તત્ત્વજ્ઞાન શોધવું અને ફેલાવવું જોઈએ. વિશ્વનાયક પ્રેમ, સદિયનતા અને નિઃસ્વાર્થ જીવન—એ તત્ત્વોથી બનેલો ‘ધર્મ’ માન્ય કરવો જોઈએ તમે પૂછો કે લાલાજી આજના અને આગામી પ્રેમ

હોવા છતાં આર્ય સમાજરૂટ કેમ બની ગયા હશે? પણ હું કહીશ કે
ત્યાં ત્યાં સુદિની નિર્મળતા, સમ્યાધનો શોષ અને અપ્રમત્ત ગતિ-
શીલતા છે ત્યાં ત્યાં જૈનપણું અવસ્ય છે, પછી બહારનું નામ કારણ-
વશાત જેમ તમારે સ્થાનસ્વાસી રાખવું પશું તેમ કાષ્ટએ આર્યસમાજ
અને કાષ્ટએ વૈષ્ણવ કે થિઓસોફિસ્ટ રાખ્યું હોય તેથી ચમકવાની
જરૂર નથી. નામો અને શરીરો નહિ, પણ અંદરનો પ્રકાશ અને શક્તિ
એ જ મુખ્ય બાબત છે.

લાલાજી અને એવા બીજા કેટલાયે ઝડપથી પ્રગતિ કરવા મથતા
આત્માઓ જડભાવમાં મુંઝાઈ રહેલા આપણા જેવા સમાજોમાંથી અલગ
ઈર્ષ તેમના ધ્યેયને અનુકૂળ થઈ પડે તેવા સમાજ અને વાતાવરણમાં
જવા લાગ્યા છે એ જોઈ હું તો 'જૈન' તરીકે દિલગીર થવાને બદલે
હિંદો 'ખુશી થાઉં છું; કારણ કે કાઈની પણ પ્રગતિ ચતી જોઈને જૈને
તો ખુશી જ થવું પડે અને જેઓ આવી ઘટનાઓથી નાખુશ થતા
હોય તેઓએ મનન કરવાનું રહ્યું કે જગપ્રસિદ્ધ પુરૂષો આપણા સમા-
જમાં કેમ ટકવા પામતા નથી! મહાત્મા ગાંધીજી કહે છે તેમ પોતાના
ધરની અંદરનો સડો સોધી દૂર કરવાને બદલે કાઈ સડાથી દૂર રહેવા
મથતા પ્રગતિશીલ આત્માઓ પ્રત્યે દોષદષ્ટિએ જોવાથી તે મનુષ્ય પોતાનું
તેમજ પારકું અહિત કરનારો થઈ પડે છે, કે જેમ પંજાબ ધારા-
સમાની છેલ્લી સુંટણી વખતે જૈનોનાં હાથે થવા પામ્યું હતું. સરલાગ્યે
છેલ્લી ધરીએ મારા તારોનો પડ્યો પાડવાની સન્મતિ થવા પામી એ
માટે હું પંજાબ જૈન સંઘને એમનાં ખરા જૈનપણા માટે અભિનંદન
આપું છું.

શ્રે. મુર્તિપૂજક કોન્ફરંસનો તાર

શ્રેનાગર મ. જૈન કોન્ફરંસ ઓફિસના પ્રેસિડન્ટ અને જનરલ
સેક્રેટરી મહારાષ્ટ્ર તરફથી આ કોન્ફરંસને 'Brilliant success'
અથવા 'ચમકતી સફળ' દર્શાનારો તાર કરવામાં આવ્યો હતો, જે

વાંચનાં પ્રમુખથીએ જણાવ્યું કે 'સેંકડો લાખોમાં જેટલું અર્થગૌરવ નથી તેટલું આ તારના બે શબ્દોમાં હું જોઈ છું. એ તારને આપણે લાંબા ધન્યવાદ દર્શાવું અને તેની આશિષ જિગરથી સ્વીકારીશું.'

એ સિવાય કોદ્દાપુરના દિવાન શ્રી એ. બી. લહે, અમદાવાદથી શ્રી અંબાલાલ સારાલાઈ, મુંબઈથી જી. બી. ત્રિવેદી, ઝાલરાપાટણથી શ્રી લાલચંદ્ર શેડી, કલકત્તાથી રાયકુમારસિંઘ બડા-દુર, મુંબઈથી રોડ બીરલાજી, હિંગનઘાટથી શ્રી મધુરદાસજી મોહના, રંગુનથી શ્રી સી. વી. ગલિધારા, ડરાઈરમાધસખાનથી શ્રી રાય-સાહેબ ગોપીચંદ્રજી, અજમેરથી પંડિત અર્જુનલાલજી શેડી, હુરહોધથી શ્રી બાણુ ચંપતરાય જૈન, બેરિસ્ટર, ઝાલરાપાટણથી પંડિત ગિરિધરલાલજી શર્મા, દેહગામથી પંડિત લાલચન, શ્રી નંદાનાલાલ દસપતરામ કવિ, રાજકોટથી શ્રી મણિલાલ ઉદાણી, કચ્છ માંડવીથી શ્રી લક્ષ્મીદાસ રવજી તેરસી, ખંડવાથી બ્રહ્મચારી શીનતપ્રસાદજી, વર્ધાગંજથી શ્રી ચિરંજીલાલ જૈન, કોટાથી શ્રી પ્રતાપભક્ષ બાંડીયા અને તે સિવાય બીજા અનેક સ્થાનકવાસી જૈનો તેમજ જૈન મંદિરાઓ તરફથી સદાનુમૂલિના તારો અને પત્રો આવ્યા હતા. આટલી મંજૂરમાં જૈનો તેમજ જૈનેશ્વર તરફથી સદાનુમૂલિના મંદેશા કોઈ પણ અધિ-વેશનમાં આવવા પામ્યા નહોતા. એ વસ્તુ એક વાત અવશ્ય પુરવાર કરતી હતી કે શ્રી જાડીલાલ શાહના જુના મંજૂરીઓ, રતેવીઓ અને મિત્રો તેમનાં પ્રમુખજનું નીચે જણાવેલાં અધિવેશનમાં જાણ વિશિષ્ટ પ્રકારનું સમાવેશ કર્યું નહોતું થયે એવી અભિપ્રાય મેરી રજા હતા, પરંતુ તેઓને ખબર જ નહોતી કે યથાનકવાસી જૈન મહાજનો એ કિમ્મતનું તેજ છરવી મદાય નેમ નહોતું.

x

x

x

વિશ્વવિદ્યમંત્રો એ દિવસ હતો. પ્રસન્ન અને શકિતને ખંડારણ રૂપે મ.પ. ૫૦ હતો. વિશિષ્ટ આજીવન Will-to-continue

એકાંતે પા સદી સુધી વિવિધ રૂપે ઉપદેશનાર બ્રહ્મિન, મુનિપુત્ર
અને બ્રાહ્મણો જ્યાંનાર લોકાશાસના પાંચ લાખ અનુવાચીઓના
અધ્યક્ષ આમંત્રણથી સુવર્ણના સિંદાસન પર અદ્વર આમે જિરાજ
તે એનું એકત્વથી પલ્લુ ઉચું કરીર લાંગા વખતના સ્વનન પરિ-
ષદ અને બાહ્ય તેમજ આંતર મુદ્દેથી જીર્ણ થયેલું ૨૫૫૨ દેખાતું હતું.
તેના ચહેરા પર ગંભીરતા અને આંખોમાં પ્રકાશ રમી રહ્યાં હતાં.
તે કહ્યું તે આંખો સમાના એક છેડાથી બીજા છેડા સુધી ફરી વળી
અને પછી રિથર થઈ.

સત્તાધારીઓ અને મુડીવાળાઓ માટે જ રિઝર્વ્ડ રખાવવા ખાસ
પ્લેટફોર્મ પર પ્રમુખનું આસન હતું. સત્તા અને મુડીનું વાતાવરણ
તેના નાકને અસહ્ય લાગતું હોય તેથી કે પછી ગમે તે કારણે
પ્રમુખ ચૂપચાપ એ પ્લેટફોર્મ છોડી સમાજજનોની મધ્યમાં ગોડવાયેલા
આખાનપીક પર આવ્યા. તેમના હાથમાં જાપેથું બાંધ્યું કે દસ્તા-
ફિમન નોંધ પલ્લુ ન જોવાથી સમાજજનો કાંઈ કાંઈ તર્કવિતર્ક કરવા
આ, પરન્તુ જ્યારે સમાજજનો એ માનીતી અને દીર્ઘ પરિચય બાદ
દેવચલી વ્યક્તિના મુખેથી 'આપ્તજનો' એવું મંબોધન સાંભળ્યું
તે સધળા તર્કવિતર્કરૂપી મોળાં સમાધ ગયાં અને સધળા કાન
પ્રમુખનું વચનન્ય જીલવા એકામ થયાં.

પ્રમુખનું પ્રથમ ભાષણ

આપજનો ! તમારી ઈચ્છાનો પડથો પાડી હું હમણાં તમારી
મુખ હાજર થયો છું. હું સમજી શકું છું કે તમારી ઈચ્છાની પાછળ
તમારી ઈચ્છા કારણભૂત હતી, જેણે મારી ઈચ્છા વિરુદ્ધ મને આ
પ્રેક્ષા સીકારમાં ખેંચ્યો છે, અને જ્યારે અદ્યય શક્તિને જ એ
કેને ઈચ્છે છે ત્યારે મારે તેને અને તમને પોતપોતાની ઈચ્છા
દેવ પ્રવૃત્તિ ખેંચવા દેવી અને જોવા કરવું એ જ મારે માટે થોડું
કે. હું કાંઈ આજ્ઞાવચનો કે માર્ગમૂચનો લખી લાવ્યો નથી. જીવનનો

પાંચનાં પ્રમુખથીએ જણાવ્યું કે 'સેંકડો લાખોમાં જેટલું અર્થજાનથી તેટલું આ તારના એ શબ્દોમાં હું જોઉં છું. એ તારને આ લાંબા ધન્યવાદ દર્શ્યું અને તેની આશિષ જિગરથી સ્વીકારીયું.'

એ સિવાય કોસ્તાપુરના દિવાન શ્રી એ. બી. લડે, અમવાદથી શ્રી અંબાલાલ સારાભાઈ, મુંબઈથી જી. બી. ત્રિવે આલરાપાટણથી શ્રી લાલચંદ્ર શેડી, કલકત્તાથી રાયકુમારસિંગ બહુર, મુંબઈથી શેઠ બીરલાજી, હિંગનવાટથી શ્રી મયુરદાસજી મોદના રંગુનથી શ્રી સી. વી. ગલિવારા, ડેરાઈરમાઈલખાનથી શ્રી રાય સાહેબ ગોપીચંદ્ર, અજમેરથી પડિત અર્જુનલાલજી શેડી, હરદોઈથી શ્રી બાબુ ચંપતરાય જૈન, બેરિસ્ટર, આલરાપાટણથી પડિત ગિરિધરલાલજી શર્મા, દેડગામથી પાંડેત લાલન, શ્રી ન્હાનાલાલ દલપતરામ કવિ, રાજકોટથી શ્રી મણિલાલ ઉદાણી, કચ્છ માંડવીથી શ્રી લક્ષ્મીદાસ રવજી તેરસી, ખંડવાથી બ્રહ્મચારી શ્રીનિલપ્રસાદજી, વર્ધામાંથી શ્રી ચિરંજીલાલ જૈન, કોરાથી શ્રી પ્રતાપમલ બાંડીયા અને તે સિવાય બીજા અનેક સ્થાનકવાસી જૈનો તેમજ જૈન મંથાઓ તરફથી સદાનુભૂતિના તારો અને પત્રો આવ્યા હતા. આટલી મંખ્યામાં જૈનો તેમજ જૈનેતરો તરફથી સદાનુભૂતિના મંદેશા ફોઈ પણ અધિવેશનમાં આવવા પામ્યા નહોતા. એ વસ્તુ એક વાત અવશ્ય પુરવાર હતી હતી કે શ્રી વાલીલાલ શાહના જુના મંત્રથીઓ, રોડીઓ અને મિત્રો તેમના પ્રમુખપનાં નીચે ભરાયેલાં અધિવેશનમાં ફોઈ વિશિષ્ટ પ્રકારનું સન્નિવર્તનનું કાર્ય થશે એવી અભિલાસ એવી રજા હતા, પરંતુ તેમને તે નવ જ નહોતી કે ધ્યાનકવામી જૈન સમાજથી એ કિસ્મતનું તેમ જરૂરી મદદ તેમ નહોતું.

*

*

*

વિજય.દસમીના એ દિવસ હતો. પ્રકાશ અને સફિનને. જાન્યુઆરી ૨૦૨૧ ૧૨ દે. વિજયી. અમદા Wiliam-computers

‘એને સુધારો અને લોકોની શ્રદ્ધા એના તરફ આકર્ષાય એવું કરો!’
 મેં જ્યારે કહ્યું કે ‘માણસ પોતે સુધરે નહિ ત્યાં સુધી માણસોની
 કોન્ફીડન્સ હોઈ શકે જ નહિ,’ ત્યારે મને કહેવામાં આવ્યું કે ‘માણસને
 કોન્ફીડન્સ કમર કરો!’ મેં જ્યારે કહ્યું કે ‘એ કામ કાંઈ વાતો કરવાથી
 જી શકતું નથી, એને માટે તો યોજના, માનસશાસ્ત્રીઓનો સહકાર
 અને અખતરાઓ પાછળ લાખોના ખર્ચની સગવડ જોઈએ.’ ત્યારે
 મને કહેવામાં આવ્યું કે ‘પહેલી બે ચીજો તમારે શિરે અને ત્રીજી
 ચીજ બાબતની દરકાર અમને સોંપો.’

તત્પક્ષાત્ એક સર્વદેશીય યોજના તૈયાર થઈ. મુંબઈ અને
 બ્રિટનેરના નેતાઓ તે યોજના વાંચી, વિચારી, ચર્ચા અને ઉત્તમે-
 યમ તરીકે સ્વીકારી. બ્રિટનેરમાં વગર અરજી બે લાખનું ફંડ થયું.
 ઉપરાંત એક વ્યક્તિએ વાર્ષિક દશ હજાર આપવા કહ્યું. બીજી એક
 વ્યક્તિએ એક લાખની જોખમદારી પોતાને શિર લીધી. એક પ્રેસનું
 મેન અપાયું. વધુ બે લાખ સહજસહજ મળવા પામે એટલા ખાતર
 જ વિદ્વાન આચાર્યશ્રીનું ચાતુર્માસ ખતમ થવા પહેલાં જ કોન્ફીડન્સનું
 અધિવેશન કરવાનો નિશ્ચય કરવામાં આવ્યો. જો કે તેમ કરવાથી
 સાતમી અને આઠમી કોન્ફીડન્સ વચ્ચે માત્ર નવ માસ જોડશે જ
 થશે રહેતો હતો.

આ બધું પ્રત્યક્ષ જોયા છતાં મુંબઈ અને બ્રિટનેરના આશયની
 અસર્યા બાબત શંકા કંઈ એટલો બધો ‘નાસ્તિક’ મને હજી તત્વજ્ઞાને
 નહોતો. મેં સધળી વાત માની અને નૂતન માનવસૃષ્ટિ
 કરાની એક તકના લોભે તેની કિંમત ભરવા તરીકે પ્રમુખપદ
 સ્વીકાર્યું. ત્યારબાદ તો વીજળીની ઝડપથી મુદ્દમ લોકમાં અનેક ધટ-
 ટોઓ બની ગઈ. ઈર્ષાની કંઈ કંઈ છૂપી જ્વાળાઓ ખેલી બોગપટ્ટો
 ભરતજનાથી કંઈ કંઈ બૂલો કરી. સર્વની સ્થિતિ મુંઝવાડમય બની.
 કોન્ફીડન્સ ભરાવા જ ન પામે અને ભરાય તો વૃણા વગર ન રહે

અનુભવ ધરાવતા જૈન શાસ્ત્રકરોએ એક નેનાના મ્હોંમાં એક કિમ્બી
 સૂત્ર મુક્યું હતું કે 'જો લોગસ્સેસણં' ચરે ' અર્થાત્ લોકાના માર્ગે
 નહિ પણ સ્વતંત્ર રીતે કરાતા દેશકાળાદિના ઉઠા મનન વડે સૂત્રના
 માર્ગે ચાલવાથી જ મનુષ્યજનતિને વધુ ને વધુ દિન પહોંચાડી શકાય
 છે, અને મનુષ્યજનતિનું દિત વ્યક્તિના દિતથી સંકળાયેલું છે. જગતની
 દરેક ઝીજ અને ઘટના એકબીજાથી સંકળાયેલી છે. દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ,
 ભાવ એ ચારથી બનેલા જગતમાં જે કંઈ જોવાય છે, કરાય છે,
 અનુભવાય છે તે બધું અપેક્ષિત હોય છે. એ ચાર તરવો પણ એક-
 બીજાની અપેક્ષા પર જ અસ્તિત્વ ધરાવે છે. આમ હોઈ મેં સમા-
 જના અને મારા દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાળ-ભાવનું અવલોકન કરવા માટે તમારી
 સાથે ત્રીસ ત્રીસ વર્ષ સુધી પ્રતિષ્ઠાસ્થાનમાં સનત દોશા પછી, થોડા
 કુરસદનો વખત મેળવ્યો હતો. ત્રીસ વર્ષની કિચાસીસતાનું એ
 'પ્રતિક્રમણ' હતું. અને પ્રતિક્રમણે મને નવો પ્રકાશ તથા નવી યજ્ઞિ
 બક્ષ્યાં. તેથી જ્યારે ગર્ભ સાલ ઘર આંગણે જ એટલે મુંબઈમાં
 'કોન્ફરેસનું' અધિવેશન થયું અને તેમાં ભાગ લેવા મને આમદ કર-
 વામાં આવ્યો ત્યારે મેં સ્પષ્ટ શબ્દોમાં કહી દીધું કે મને 'કોન્ફરેસ'માં
 શ્રદ્ધા નથી. મુંબઈ અધિવેશન પ્રસંગે તે પછીના અધિવેશન-(ગિજા-
 નેર)નું આમંત્રણ મળ્યું હતું તે તો તમે જાણો છો. મુંબઈ અને
 ગિજાનેરના કાર્યવાદોએ, હજી તો મુંબઈ અધિવેશન ખતમ થવાને
 પૂરા આઠ માસ થયા નહોતા એટલામાં, મારા જંગલનાં એકાંતમાં
 મધ્યરાત્રિએ કબજાગીરી કરી અને ગિજાનેર 'કોન્ફરેસ'નું પ્રમુખપદ
 સ્વીકારવા રજાનું કર્યું. મારો મિત્ર નિશ હટેનો કે જાન પગાવતો
 માટે પણ લોકોની મલુમી દેતો એ; અને મને વિશેષ અનુમદ થયો
 કે એકાંત નેવરામણ લોકોની પાંચનગી દેવરે ! આ 'જુવમ નિ-
 વર' 'પ્રેમ' એવું મીઠું નામ આપાદામ્ અર્થે છે ! મેં પૂર્વે
 જણાવ્યું હતું, પણ તે કાન લગી નહિ. મેં જ્યારે કર્યું કે 'કોન્ફર-
 રેસ'માં મને શ્રદ્ધા નથી, ત્યારે મને જાન કુરસદનાં મ્હોંને કે

‘એને મુધારે! અને લોકોની શ્રદ્ધા એના તરફ આકર્ષાય એવું કરે!’
 મેં જ્યારે કહ્યું કે ‘માણસ પોતે સુધરે નહિ ત્યાં સુધી માણસોની
 કાન્દરસ હોઈ શકે જ નહિ,’ ત્યારે મને કહેવામાં આવ્યું કે ‘માણસને
 મુધારવા કમર કસો! મેં જ્યારે કહ્યું કે ‘એ કામ કાંઈ વાતો કરવાથી
 જી રાકવું નથી, એને માટે તો યોજના, માનસશાસ્ત્રીઓનો સહકાર
 અને અખતરાઓ પાછળ લાખોના ખર્ચની સગવડ જોઈએ.’ ત્યારે
 મને કહેવામાં આવ્યું કે ‘પહેલી બે ચીજો તમારે શિરે અને ત્રીજી
 ચીજ બાબતની દરકાર અમને સોંપો.’

તત્પશ્ચાત્ એક સર્વદેશીય યોજના તૈયાર થઈ. મુંબઈ અને
 બ્રિટાનેરના નેતાગણે તે યોજના વાંચી, વિચારી, ચર્ચા અને ઉત્તમો-
 વ્થમ તરીકે સ્વીકારી. બ્રિટાનેરમાં વગર અરજે બે લાખનું ફંડ થયું.
 ઉપરાંત એક વ્યક્તિએ વાર્ષિક દસ હજાર આપવા કહ્યું. બીજી એક
 વ્યક્તિએ એક લાખની જોખમદારી પોતાને શિર લીધી. એક પ્રેસનું
 વચન અપાયું. વધુ બે લાખ સહજસહજ મળવા પામે એટલા ખાતર
 જ વિદ્વાન આચાર્યશ્રીનું આગ્રહાસ ખતમ થવા પહેલાં જ કાન્દરસનું
 અધિવેશન કરવાનો નિશ્ચય કરવામાં આવ્યો. જો કે તેમ કરવાથી
 સાતમી અને આઠમી કાન્દરસ વચ્ચે માત્ર નવ માસ જોડાશે જ
 ગમે રહેતો હતો.

આ બધું પ્રત્યક્ષ જોયા છતાં મુંબઈ અને બ્રિટાનેરના આરાયની
 સંસ્થાએ બાબત શંકા કરી એટલે બધો ‘નાસ્તિક’ મને હજી તત્પરને
 બનાવ્યો નહોતો. મેં સચળી વાત માની અને નૂતન માનવદૃષ્ટિ
 ધરાવતી એક તકના લોભે તેની કિંમત ભરવા તરીકે પ્રમુખપદ
 સ્વીકાર્યું. ત્યારબાદ તો વીજળીની કંપથી સૂક્ષ્મ લોકમાં અનેક ઘટ-
 નાઓ બની ગઈ. ધર્મની કંઈ કંઈ છૂપી જગ્યાઓ ખેંચી બેગપટ્ટે
 પતંગનાથી કંઈ કંઈ જૂલો કરી. સર્વની સ્થિતિ ગુન્નચામરી બની.
 કાન્દરસ ભરાવા જ ન પામે અને ભરાય તો તૃતીયા વગર ન રહે.

એટલી હદની રમતો રમાઈ ગઈ. ઘડતરકલાનાં સ્વપ્ન તો દૂર રહ્યાં
પણ હવે તો કોન્ફરંસને બચાવી લેવી એ જ કર્તવ્ય બન્યું. ઉધરાવી
રાખેલી રકમમાંથી તાગડતોચ એક સ્થાનિક ઉદ્યોગશાળા ખોલી દેવામાં
આવી. જનતાના નિશ્ચયોનું મૂલ્ય હવે મને રૂપિય થયું. મારી સર્વ-
દેશીય યોજના મુજબનું મિશન એ કાંઈ મારી પોલીસી માંગણી
નહોતી, પણ જનતાએ પ્રમુખપદ માટે મને કરેલી અરજ સામે કે
ધરેલી શરત રૂપ હતી. અને એ શરત પણ જનતાના કડ્યાણુ અંદે
જ હતી; મારે તો ધરના રોટલા ખાઈને રાત્રિદિવસ સખતમાં સખત
મજુરી કરવાની હતી. તેથી, પાછળની ઘટનાઓથી મને પોતાને તે
ખેદ થવાનું કારણ જ નહોતું. અને કોન્ફરંસ માટે ઉભી કરાયેલી
મુશ્કેલીઓ પણ મને તો દરકાર કરવા જેવી લાગી જ નહોતી. આટલી
મોટી લાજરી અને દબદબા સાથે મિકેનર કોન્ફરંસ મળવા પામી કે
એ જ મારાં કથનની સંસ્થાઈના પુરાવો છે. હવે એ કોન્ફરંસને
નીશાગી અને પ્રગતિશીલ બનાવવી એ જોખમદારી તમારી છે. હું
હદાપિ આગા કરનાર બન્યો નથી; ત્રીસ ત્રીસ વર્ષના જાહેર જીવન
દરમિયાન કોન્ફરંસનો ઓફિશિયલર કે સભ્ય સરખોય હું બન્યો નથી,
જો કે એને જન્મ આપવામાં, પોષવામાં, અસાધ્ય બિમારી વખતે
ઉપચાર કરવામાં અને સાધનમંપત બનાવવામાં વડુમાં વડુ ફાળો
આપનો રહ્યો છું. અત્યારે માફ દાગર થવું સ્વેચ્છાપ્રેરિત નથી, તેમ
કોન્ફરંસમાં શ્રદ્ધા દોવાના પગિયામ રૂપ પણ નથી. પણ તમારી
બાબતમાં કાંઈ તેમ નથી. તમને તો કોન્ફરંસમાં શ્રદ્ધા છે અને
સ્વેચ્છાથી જ દાગર થવા છે. એ અવેંનોમાં તમારે માથે કોન્ફરંસને
વિજીતી બનાવવાની જોખમદારી અવગ્રહ કરેલી છે, એ વિજય તમારો
એકલાનો જ નહીં, અને તેમ જ બાક મંચરને. હજી ન જે પ. હું તો
હજી તમારી પ્રગતિએ નોં મુનો દબ્બ. જ બનીશ. હું તમને આજા કે
મ.નં.મુચન પણ કરતને નથી કે હું કે હું જ કે હું તમે મારાનું મને
કરો. તે. તે. કે. કે. પૂની જ મ.ની દ.જની મમજાજો. હા, તમે

મના મારા પ્રત્યેના અસાધારણ ચાહ તથા શ્રદ્ધારૂપી આંતરિક
 રૂઝિને ઉપયોગમાં લઈ હું તમારા આત્માને જગાડનાર થઈ પડું એ
 ફરી વાર છે. પણ તે તો, કોઈની ઈચ્છાથી નહિ પણ કુદરતી રીતે
 જ મનવા પામે છે. મારા આધ્યાત્મિક માર્ગને બંધબેસતો આ માર્ગ
 મોક્ષરણી વળી હું હાલના મારા સંબંધોને પણ વધારેમાં વધારે
 રીતે પહોંચી વળી શકીશ. આ કારણથી જ હું પ્રેસિડેન્સલ
 કૌંસ છપાવી કે સખી લાગ્યો નથી. હું નથી ધારતો કે તમને
 આશ્ચર્યની જરૂર હોય. તમને જરૂર છે આંતરિક બિમારીઓ શોધી
 કાઢવાની અને તેને ડોક્ટરી કુનેહથી દૂર કરવાની. સૌથી પ્રથમ
 Central power અને તેના ધારાધોરણની ચિકિત્સા કરવી જોઈશે.
 ધારાધોરી ખાતર સમાજ નથી, પણ સમાજ ખાતર સત્તાધારી છે,
 જેણે જો સ્વીકારી શકતા હો તો સમાજના આરોગ્ય અને વિકાસના
 પ્રથમ આગળ બીજા બધા પ્રશ્નોને ગોણતા આપજો. વળી એ
 પણ ખૂલતા નહિ કે 'સત્તા' અને 'જોખમદારી' એ બન્ને
 સંબંધીઓ હાથ સાથે હાથ નાખીને ચાલે તો જ સમાજનું
 આરોગ્ય જળવાઈ શકે. જોખમદારીના જ્ઞાન વગર સત્તા મેળવવા
 પકડી રાખવા ઈચ્છનાર સમાજનો લક્ષક બનવાનો, અને સત્તાની
 રક્ષાજરીમાં કોઈના ઉપર જોખમદારી નાખવાથી કાર્યસક્તિ ફાગટ
 થઈ જવાની. જોખમદારી વગર સત્તા ઈચ્છતી એ વ્યક્તિને થતો
 ભય છે, અને સત્તા આપ્યા વગર કોઈને જોખમદાર કરાવવો એ
 માનને લગતી બિમારી છે. બન્ને બિમારીઓ અનિદ્ર છે, અને
 કોઈ રીતે—ભુલાવથી કે યત્નક્રિયાથી—દૂર કરવામાં જ મનુષ્યગતિનું
 રહસ્ય છે. સ્વદયા તેમજ પરદયા બન્નેનો એમાં સમાવેશ થાય છે. રામ
 ને નિર્મળતા માત્ર પર જય મેળવવો એ જ તો 'જૈન' માત્રનું ખેપ
 નેઓ એક સમાજનો રોગ દારી યજ્ઞના નથી તેમના મોંમાં
 ની પરતંત્રતા કાઢવાની વાતો શોભતી નથી. જોઓ પોતાને દાટવા
 નું ધન ધરાવવા છતાં એકાંત મેલી મનન કરી શક્યા નથી તેઓ

વિરાગ અને જ્ઞાનની વાતો કરી માત્ર ધર્મને વાણે બનાવે છે, સમા-
જને મૂર્ખ બનાવે છે અને પોતાને કંઠે છે. ધન, કીર્તિ, સત્તા ઇત્યા-
દિનો અનુભવ લઈ 'તુમ' બની તેઓથી 'બેદરકાર' બનવું એમાં જ
ખરું આરોગ્ય છે; તેને બદલે એ ચીજોને કોડાની માફક વગગી રહી
આકાશગામી ત્યાગ અને તત્વજ્ઞાનની કંકારો મારવી એ ધ્રુવખર
નેતાઓનો રાગ થઈ પડ્યો છે. 'સાચું' નેતૃત્વ જ આજે પ્રાપ્ત રહેવા
પામ્યું નથી. પેસો કમાવી કે જગતની જાણનાર પોતાને સર્વજ્ઞ માને
છે અને રાજદારી, સામાજિક, વિદ્યાવિષયક, ધર્મવિષયક તેમજ તત્ત્વ-
જ્ઞાનવિષયક આજતોમાં પણ-લેશ પણ અભ્યાસ વગર-પોતાને સત્તા
સમાન મનાવવા ઈચ્છે છે. એ સત્તાસોડુપીપણું સમાજમાં અંધાધૂંપી,
જોડુકમી, ઈર્ષા, પ્રપંચ, જુદાણું, મૂળ વખરની ખટપટો ઇત્યાદિ બતા-
વેને જન્મ આપનાર ધર્મ પડે જ. આવા રોગો વખતે જ ક્ષત્રિપોએ-
ધીરવીર પુરોએ-જૈનધર્મ સ્થાપ્યો હતો અને કોમી બંધારણો કે ન્યા-
તે રોગોનું ધર હતું તેમના પર કુકાર ચલાવી ગુણસક્તિઓની એકતા
રચી હતી. ગમે તે દેશ કે ગમે તે કોમની, પણ સમાન ગુણ ધરાવતી
ધીરવીર વ્યક્તિઓ વચ્ચેનું વ્યાખ્યાનિક ઈક્ય એથી બનવા પામ્યું હતું.
જોને 'સંધર્મો'પણું કહેવાયુ હતું. આજે એ સંધર્મોપણું બૂલાઈ જતો
સ્વધર્મોપણું નામનો વાડો ફરી બધાયો છે, અને તેથી જ રોગી નેતા-
પણું જન્મ પામ્યું છે. આજે એક લગ્નપતરાય જૈનવાદમાં પડવા
રહેવામાં પોતાની તનદુરની જોખમાવણી માની વધુ તનદુરન
વાતવરણ રોગી લે છે. આજે એક આજ્ઞાત જૈન સમાજમાં પેનાને
સન્ન અને માનપાન મગવા છતાં નિર્વાંજલિ આત્મામાં જ પેનાનું
અરોગ્ય માને છે. આજે જો એક જન્મને કે ક્ષિતિદર જૈન તત્ત્વજ્ઞને
આપતો અને જૈન સમાજમાં જો નો કિત એ વ્યક્તિને માર
Pattavac દત્તને બાંધે ન જ જૈન સમાજને દરમજની મો અને
પેનાન. જુદા જુદા જોની કે ક્ષિતિ દર્શાવતો વતર ત્રિ-વિ-ન-ન કે
એની પેનાન સુનિષ્ઠ. જોની ક્ષિતિ તનદુરન વતરનું મારક

હોય. શુરોપિયનો જ્યાં જ્યાં ગયા છે ત્યાં ત્યાંથી બેજ અને ઝેરી વાતા-
રણને દૂર કર્યા છે. એનું કારણ એમની અંદરની તનદુરસ્તી છે.
અણે પોતે જો તનદુરસ્ત હોઈએ તો આસપાસનું વાતાવરણ સડેલું
હો એ સહન જ ન કરી શકીએ.

મુખ ધ્વજતા મનુષ્યે અને સમાજે સૌથી પ્રથમ તો પોતાનું
દેશીપણું જાણવું જોઈએ, અને પછી એ રાગીપણું શીટાડવાનો દૃઢ
સંકલ્પ કરવો જોઈએ. એવાં જાણપણા તથા સંકલ્પબળ વગર
દેશી મુક્તિ યથા શક્ય નથી. ધન્વન્તરી પોતે પણ એવા સંકલ્પ
વગરના માણસને કે સમાજને આરોગ્ય આપવા અશક્ત થઈ પડે.
જાણપણા અને સંકલ્પબળ વગરના મનુષ્યોની કોન્ફરન્સ આદિ પ્રત્યેક
પ્રશ્ન બકરીના ગળે લટકતા આંચળ જેવી નિષ્ફળ છે. કોન્ફરન્સ
રજી જ એ એ શુભો માગી લે છે. સાથે ચાલવાનો સંકલ્પ હોય તો
જ કોન્ફરન્સ ભરવી જોઈએ, અને સાથે ચાલવાનું ત્યારે જ બની શકે
કે જ્યારે બધાને પોતાના રાગનું જ્ઞાન થવા પામ્યું હોય અને રાગ
કાઢવાની ધખરા પ્રગટી હોય અર્થાત્ પ્રથમ આંતરદષ્ટિ થવા પામે
તો જ ખરે રસ્તે અને સહકારપૂર્વક ગતિ કરવાનું શક્ય બને. માત્ર
તાર્કિકના જૂખ્યા લોકોનાં એકાં મળવાને કાંઈ 'કોન્ફરન્સ' ન કહેવાય.

મહાત્મા ગાંધીજીએ ધણું જ કહ્યું છે અને લખ્યું છે: પણ
દેશી આપણા હિપર તેઓએ મોકલેલા તાર દ્વારા તેમણે 'કોન્ફરન્સ'ની
જે વ્યાખ્યા કરી તેના જેવી ગંભીર રચના તેમણે બીજી કોઈ
માર્ગે જ કરી હોય. તેઓ અજાણતાં 'યુત્ર' રચી ગયા છે. તેઓ
કોન્ફરન્સ તેને કહે છે કે જેમાં આંતરદષ્ટિવાળી વ્યક્તિઓનું સહમતન
હોય. ચરીરોનું જૂથ નહિ, અંતઃકરણોના સહકાર એ જ કોન્ફરન્સ; પણ
આજે આપણી બધાની પ્રશ્નિઓ બાલ છે. મંડપ, જાપાન, ઈરાન,
ઈંડ, ધૂમધામ એને આપણે 'કોન્ફરન્સ' કહીએ છીએ. આંતરદષ્ટિ
(Introspection) કરવાની આપણને દુરસદ કે મરજ નથી. આ
ચમત્કારી પરતી ધમાલથી આપણે કાંઈ કલ્પિત મુક્તિ મેળવવાની

આશા રાખીએ છીએ ! આપણી એ આશા કદાપિ ફળી નથી અને ફળવાની પણ નથી, પણ આપણી મૂર્ખાઈનો લાસ લઈ સત્તાલોભીઓ અને સગવડપથીઓ પોતાની ઈચ્છા તો જરૂર પૂરી કરી શકે છે ! ' સામાયિક ' અને ' પ્રતિકમ્બુ ' એ કંઈ પાક નથી, પણ આંતરદષ્ટિની ક્રિયાઓ છે, એ હજી મુઠ્ઠી આપણે સમજી શક્યા નથી, અને પાક બોલવાથી દુઃખમુકિત આપોઆપ થઈ જશે એવી ખોટી આશામાં સડીએ છીએ. મનને સપાટી પરની અસરોથી વાળી લઈને મનનક્રિયામાં ઉતારવું જોઈએ, કે જેથી તે જુદાના રાજ્યમાં પ્રવેશી શકે. જુદાને વ્યાપક અને કુશાસ્ત્ર બનાવી ચિત્તના રાજ્યમાં પ્રવેશવડી જોઈએ, કે જેથી તે દરેક ચીજને આખાના ભાગ તરીકે જ જોઈ અને વિચારી શકે. આ માનસિક ક્રિયાના અભ્યાસ માટે જ સામાયિક-પ્રતિકમ્બાદિ ક્રિયાઓ રચવામાં આવી હતી. એ ક્રિયા પદ્ધતિસર અને વિવેકપૂર્વક કરનાર માનુસ કોઈથી હાથ નહિ, કોઈથી ડર નહિ, લોભ-મોહનો દાસ બને નહિ; અને એવો મનુષ્ય ખિમાર વાતાવરણને દૂર કરવા દિવાળીના ફટાકા ફાડવા વગર જીવી પણ શકે નહિ.

આપણે પોતાને રૂઝ-રૂપાગા માની લઈ દરખાઈએ, પણ જોમને આપો છે તેઓ તો આપણું રાગીપણું જોઈ શકે છે. જુઓ એક સત્કવ્ય આર્ય-મહાશય બીરભાઈનો તાર અદિગ દમજાં જ મળે છે, જેમાં તેઓ જણાવે છે કે ' Hope you will discuss the existing backward condition of society and adopt practical ways and means for its advancement. ' આપણું પગલપણું કે નીચપણું આપણું જુદું જગતને છે, અને દરેક આપણને તે જગતની જાણ છે, તેથી તે આપણા રાજ્યો વિશે સમજે. પણ દરેક જગતની જાણ એવો અંતરે જાણનાર જિનના બનાવવા જોઈએ. આ જો, જગતની જાણનાર છીએ આપણે તો જોઈએ અને આપણને જાણ છે કે જગતની જાણનાર જોઈએ.

‘સ્થાનકવાસી જૈનના પૌત્ર હોવા માટે’ અભિમાન લઈ શક્યા છે. ‘માનતા’ઓ માટે ઝઘડો કરવો ફેગટ છે. આપણી આજની માન્યતાઓ ન તનદુરસ્ત જ હોત તો આપણો આ દશા જ ન હોત. આપણે જે અને જે માનીએ છીએ તે પલ્લુ જો સાચા જિગરથી અને સમજપૂર્વ માનતા હોત તો આપણો બ્યવહાર મૂર્તિપૂજક જેવો ન હોત સઘળી બાહ્ય ધામધૂમોથી છોડવનાર, શક્તિ માત્રની કરકસા શિખવનાર, આંતરદૃષ્ટિનો મહાવરો આપનાર, ‘જરૂરીયાતો માત્ર પર જય મેળવવાનું’ શિખવનાર, હુલકા પવન જેવ બનાવી ગરૂડ વેગે આકાશી પ્રદેશમાં ઉડાડનાર આપણો ધર્મ જો આપણે પોતે જ સમજ્યા હોત તો આજે કરોડો મનુષ્ય તે ધર્મને પોતાની ગરજે અપનાવી ચૂક્યા હોત.

આપણને પોતાને નીરાગી બનાવવા માટે તેમજ જગતમાં આપણો ધર્મ ફેલાવવા માટે-એમ બન્ને પરિણામો માટે-સાક્ષાત્ત આપણા એક બંધુ તરીકે દિનસંસાર આપે છે કે ‘સાચું જૈનત્વ શોધો અને ફેલાવો, વિશ્વવ્યાપક પ્રેમ સિખો, મનસદિપ્ત્યતા અને નિર્મળ જીવન આદરો.’ કેવી બ્યવસ્થા સંપાદા! પણ આપણે ખરું જૈનત્વ શોધવું નથી! શોધક મર્યો દનો અને સાધન રત્ન મર્દ દનાં ત્યારે પણ એ મિશનના મર્મને જ ઉઘાડી મૂકવામાં જ જૈનત્વ અને આગેવાનીપણું મનાયું હતું. વાગેજને પ્રકાશ અમલ લાગે છે. કમનગીય અંધને દગ્ગાએ નજીક આવે છે ત્યારે જ પુગલી આવે છે. ખીસામા રેડી ચોકે બેવડા દોક આર્મિયન પર અનેક દૃષ્ટિએ પ્રકાશ નાખવા પાયા દગ્ગાને વિદાન બેઠવો અને કરોડો રૂપિયાનો જેમ આપણે છે. જૈનત્વ એમાં જ વચ્ચે અને માનમદાએ (જીવોને જીવા જીવતે જીવવાના રેડા જીવ એની કીધ કરવા અને એ રેડા જીવને રિશ્ત બનાવવા. આજ હુમી કોઈએ પ્રવલ્લ કર્યો નથી. તેમ જો જાતમ મરખી પણ જગતી નથી દાગેલી નહોતે. તેનેથી જોઈ જીવન, જાડો, જગતના જાગેલા ખરખ કર્યો, રીસ અને રીસ

ઉપર દીકા લખાવી પડિતાઈનાં પ્રદર્શન ભરી, કાઢ્યે તો શાસ્ત્રોનાં
 ઠરીને પૂજ્યાં અને માથે મૂકી ગામમાં ફેરવી અહોભાગ્ય પણ માન્યું!
 મુક્તિ આવી હોય, તેવી ન હોય અને સાધુપણું અમુક ક્રિયામાં જ
 સમાવ્યું હોય એ બાબતની ચર્ચામાં જ શાસ્ત્રોની ઉપયોગિતા સમાવી.
 પણ જીવતાં મુક્તિ આપવામાં એ શાસ્ત્રો કેટલાં ઉપયોગી છે તે
 શોધવાની કાઢ્યે દરકાર ન કરી. જીવનને દિવ્ય અને પછી કલેશમુક્ત
 કરવામાં કામ લાગે એવું માનસશાસ્ત્ર અને સાયન્સ એમાં ભર્યું પડ્યું
 છે, પણ તે સમર્થ શોધકોને જ—‘દુ’લકો’ને જ હાથ લાગે એવી રીતે
 દેખાયું છે. એ શોધ માટે સાહિત્યવેત્તા, માનસશાસ્ત્રી, સાયન્સિસ્ટ
 અને યોગી: સર્વનો-પૂર્વના અને પશ્ચિમનાનો-સહકાર જોઈએ અને
 એ કામ નિયમિત રીતે વર્ષો સુધી ચાલુ રહે તો જ વિજિગીવા અથવા
 Will-to-powerનું સાયન્સ અથવા જૈનિઝમ ખરો રૂપમાં બહાર
 આવે અને ‘જયવંત મનુષ્ય’ બનાવવાની પ્રોસેસ હાથ લાગે, સમાજ-
 રચનાની ઉત્તમોત્તમ રીત પણ ત્યારે જ જડશે. દિવ્ય પોલિટિક્સ પણ
 તે પછી જ રચાશે. આજે તો પોલિટિક્સ કે સમાજસુધારણા, ધર્મ
 તેમજ વ્યાપાર, સર્વમાં માત્ર ‘ફંકોફંકી’ અને સપાટી પરની દોડધામજ
 ચાલી રહી છે. જીવનનાં તમામ ક્ષેત્રોમાં સદો (Speculation)
 ચાલી રહ્યો છે. ગાંધીજી તો આગળ વધીને-તારમાં-કહે છે કે ‘આજના
 જીવનમાં માણસાઈ લાગે જ જોવામાં આવે છે, કાંઈ કાંઈ સ્થળે
 તો અમનુષ્યત્વ (જંગલીપણું-રાક્ષસીપણું-સેનાનપણું) આવી ગયું છે.

આ અધિવેશનમાં કેટલાયે ઉપયોગી દરાવો થયા હતા. તેમાં
 સૌથી વિશેષ ધ્યાન જોઈએ એવો દરાવ ‘જૈનપ્રકાશ’ની વ્યવસ્થા થી
 પાટીલાદેવ રાહે સંભાળવી એ બાબતને લગતો હતો. સમાપતિએ જણાવ્યું
 હતું કે ‘હજાર-પાંચસોની ગ્રાહક સંખ્યા માટે એવી ઉપાધિ સ્વીકા-
 રી તે બીજા ઉપયોગી કામોને ખસેડ કરવા જેવું થઈ પડે, પરંતુ
 ને સારી સંખ્યામાં પ્રચારની સરકાર દમણું જ થતી હશે તો સમા-
 જનોની દષ્ટાને સ્વીકાર કરવામાં અને દરકાર નથી! આ ઉપરથી તે

જ વખતે માત્ર ૧૫ મિનિટની અંદર જ પાંચ હજાર નકસોના પ્રચારનાં વચનો જાહેર થયાં હતાં. એ વચનોમાંથી છોટી સાદી નિવાસી શ્રી છગનલાલજી ગોદાવતે અને હાંનાસર નિવાસી શ્રી કનીરામજી બાંડીયાએ જ માત્ર પોતાના તરફથી અનુક્રમે ૧૦૦૧ પ્રતો તેમજ ૫૦ પ્રતોના પ્રચાર માટે રૂ. ૨૦૦૨ તેમજ રૂ. ૧૦૦ સમાપતિને સુપ્રત કર્યા હતા-બીજાઓ પોતાનાં વચનને ઘોળાને પી ગયા હતા. સ્થાનકવાસી જોનોનાં વચનની બડાફુરીની એ બહિષ્કારી જ સાબીત કરે છે !

બીજી ધ્યાન ખેંચે એવી વસ્તુ એ બનવા પામી હતી કે ઓફિસ-બેરર્સ નિયત કરવાનો પ્રશ્ન નીકળતાં સમાપતિએ જાહેર કર્યું હતું કે 'અધિવેશનની સમાપ્તિ બાદ ઓફિસના પ્રમુખ તરીકે હું કામ કરવા બીસફુલ ખુશી નથી. હું તો ફક્ત કોન્ફરન્સને તૂટતી બચાવવા પૂરતો બાગ લેવાના નિયમથી બિઝનેસ આગ્યો છું.' એ વખતે સપ્તાહ સભ્યોએ આમ્રદ કર્યો હતો કે પ્રમુખે કમમાં કમ ત્રણ વા' પ્રમુખપદે રહી મેં આપનો કોન્ફરન્સ, પરિણામ એ આગ્યું કે એ પછો તરફથી ફેટલુક રપટ વકતવ્ય થવા પામ્યું અને શ્રી મોતીલાલજી મુશ તથા શ્રી છગનલાલ ખીમચંદ સાદ એ બન્નેએ શ્રી ચંદ્રજીભાઈ લખખ-શીની સાથે રહીને કોન્ફરન્સ ઓફિસના બેઠેરી તરીકે કામ કરવાનું સ્વીકાર્યું અને શ્રી ચંદ્રજીભાઈ આનાકાની કરે તો પણ તેનો ખમરો નહિ એવી ખાતરી આપવાનું આવી હતી. એ વખતનો સમનો કે ખાતર ખરેખર દિવસ બેઠેરા વનર હતા. બીજા બે વનર કામો જુદી જુદી બેઠેરોએ માંડ આપવા મંજૂરી દતા. વિશેષ ધ્યાન ખેંચે એવો એક કમર હોતો જ્યુ રોડ હતો કે 'સપ્તજોડમ પ્રિન્સીપલ રાનોને બંદી કેન્દ્રમાં બરનાં સુધાર્યાં જનગણ કમીનિં જો જો બેળા ૨૫ તેમાં મેન્દર તરફે અવ આપવો. અવિરોધ રહે ! સપ્તજોડમ કમીનિં બેઠેરો આ કમર અવિરોધે પધાર રોડ દો, પાંચુ તરફે એ અવ મેન્દર બેઠેરો ન પધારો જનગણ આપો !

ખુદી બેઠકમાં સલાંપતિએ પ્રસ્તાવ રજુ કરનારને પોતાનો ઠરાવ પાઠે ખેંચી લેવાની એવી કષ્ટતા સાથે વિનંતિ કરી હતી કે, આ પ્રશ્ન ધારાધોરજુ ઘડનારી કમીટીમાં મૂકવામાં આવશે અને તે પર પૂરેપૂરું ધ્યાન અપાશે. દરખાસ્ત રજુ કરનાર યુવાને, જો કે આખી કોન્ફરંસ તેમના મતને અનુકૂળ હતી તો પણ પ્રમુખ મહાશયના માન ખાતર પોતાની દરખાસ્ત પાછી ખેંચી લીધી હતી અને પ્રમુખ મહાશયે તેમની જાહેર હિમત તેમજ વિનય માટે આભાર માન્યો હતો.

*

*

*

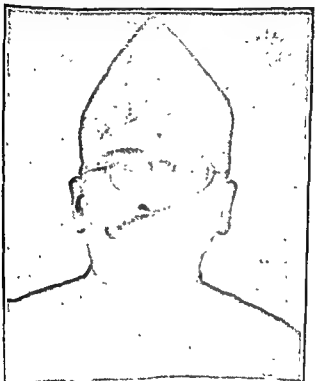
બિકાનેર અધિવેશન સમાપ્ત થયું. સૌ સૌને રસ્તે પડ્યું. પ્રમુખ મહાશય મારવાડની મુસાફરીએ ઉપડી ગયા અને ત્યાં જો ચાર જાહેર મંત્રીઓના શ્રી ગણેશ માંડવાના કામમાં રોકાયા. બીજા બાળુએ મુંબઈમાં ખટપટનો સળવળાટ શરૂ થયો. જુના સેક્રેટરીઓ કહે કે અમે હવે ફારગ થયા છીએ; નવા કહે કે અમેએ ચાર્જ સંભાળ્યો નથી. પરિણામે કોન્ફરંસનું તેમજ સમાજનું કામ ખોજાંબે પડ્યું અને બધી વાત કથળી ગઈ. એ દરમિયાન પ્રમુખ મહોદય મુંબઈ પધાર્યા અને તપાસ કરી તો કોન્ફરંસના જુના-નવા હોદ્દાદારોમાંથી એકાદ અપવાદ સિવાય સર્વ કાર્ષ જહારગામ હતા અને કોન્ફરંસ ઓફિસમાં ચાલુ રહેતી રીલીક બેઠકમાં જમા થઈ ચૂકી હતી, કે જેથી કંઈ પણ ખર્ચ થઈ શકે નહિ. પ્રમુખે ખટપટની આંધીનું મુદ્દમ રવંરપનિદાગી લીધું અને સમજી લીધું કે એ આંધીએ ખૂબજ પ્રગતિ કરી લીધી છે. તે દરમિયાન જેમ જેમ કોન્ફરંસના સંચાલકો જાહેરગામથી મુંબઈ આવતા ગયા તેમ તેમ તેમની સાથે અંગત મુલાકાત તેમજ પત્ર-વ્યવહારથી પરિરિચિતનું માપ કાઢવાનો તેમજ પ્રયાસ કર્યો અને સાચી વરણિચિતિનું જાન કરાવવા માટે બની રહ્યા બધા પ્રયત્નો કર્યા. પણ પરિણામ શૂન્ય આવ્યું. છેવટે નિરૂપાયે પ્રમુખે સપ્તેઃ ઓફિસના પત્રવ્યવહાર 'જૈનપ્રકાશ'ના ૪૦ પૃષ્ઠના એક અંકમાં પ્રગટ કરાવ્યો અને તેના પરિણામે પ્રમુખ પર ઓલિસિટરો નરહરી જુદા જુદા

“મૃદસ્યો! જે આમંત્રણપત્રિકાએ તમો સર્વને તકલીફ આપી છે તે તો તમોએ વાંચેલી હશે જ; એમાં મુચવેલા મૂખ્ય કાર્યને એ વિશેષ માહેતી મેળવવા બહારગામના સભ્યોનાં નામથી મગાવવી જે દિવસની મહેતલ પણ અપાયાનું તમને વિદિત છે. આ એ દિવસ ભ્રમાન કેટલાએક સભ્યો મને મળી ગયા છે. અને કેટલાએક સંદેશા મને પહોંચાડ્યામાં આવ્યા છે. આ સમગ્ર સમાચાર ‘પબ્લીક પ્રોપર્ટી’ હોય છતાં આ રથને એક શબ્દ વરીકબોલવાની મને મારાં અધ્યાત્મજ્ઞાનની મના છે. તમે સમજી શકો છો તેમ, મારી આ હાજરી વ્યક્તિ તરીકે નહિ પણ સમષ્ટિ તરીકે-પાંચ લાખ જોનોના ‘આત્મા’ કે ‘ગૌરવ’ તરીકે છે. દૃષ્ટિબિંદુ નહિ, માત્ર પ્રેરણા જ મને બોલાવી શકે; અને પ્રેરણાનો શબ્દ દૃષ્ટિબિંદુથી કરાતી દલીલ વડે સમજી ન શકાય તો તેથી હું આશ્ચર્ય પામું નહિ. આવે પ્રસંગે જ અધ્યાત્મશાસ્ત્રનાં ગાનનું ઉપયોગીપણું શકાય છે.

સમષ્ટિલાય મારામાં તમેજ પ્રેર્યો હતો : મત વિજ્યા શકીએ. તે પહેલાં હું એક વ્યક્તિ માત્ર-ક્ષત્રિય અર્થાત્ લડવૈયા તરીકેની વ્યક્તિ માત્ર-હતો. તમારી સ્મરણશક્તિ યાદ કરી શકશે કે ત્રીસ ત્રીસ વર્ષ સુધી કેવાં અને કેટલાં યુદ્ધો હું લડતો રહ્યો હતો. બધી યા જૂરી-જેવી હોય તેવી-આ કોન્ફરન્સ મારી એ લડતોનું જ પરિણામ હતું. મારી સામે પોતાનાં બધાં યા શુરાં શસ્ત્રો ફેંકવાની તાકાત આપનાર પણ આ લડવૈયો જ હતો. સમાજના ચતુર્થો સામે એકાકી હાથે-અને શસ્ત્રો કે સૈન્ય વગર જ લડતું યુદ્ધ જોવાની કોને આંખો હતી! અને તે છતાંયે પોતાના બાદઓ સાથે લડવાના પ્રસંગ ત્યારે ત્યારે પણ ઉપસ્થિત થયા છે ત્યારે ત્યારે શસ્ત્ર છોડી ચૂપ હતો હ. સિકંદ્રાબાદ કોન્ફરન્સનું દસ ડાળુ બૂલી શકશે! અને મિશનરનું પણ! લડવૈયાની ઉદારતા હમેશાં કાયરોના શબ્દ-કોપમાં ખોટો અર્થ પામે છે : ત્યાં એનો અર્થ નિર્મળાન્ય કે મૂર્ખતા થતો હોય છે! ક્ષત્રિય વ્યક્તિ તરીકે પણ જે પોતાના

ખમિને જ નહિ કે વાડીલાલને, નહિ કાઈ હાડમાંસ-ધન કે દલીલ-
 કિને-તમે 'ધમ્મ' તેમજ આશ્રય દર્શાવ્યો હતો કે તમારે સમા-
 હુનેત્વ સ્વીકારવું.' મને કહેવા દો કે એ આજ્ઞા નહોતી, અરજ હતી.
 બે 'અરજ' માત્ર નીચલી જૂમિકાથી ઉપલી જૂમિકા પ્રત્યે ચાલ છે એ તમે
 ને જાણતા હતા : જાણતા હતા તેથી જ તો ગરજ જેના પ્રત્યે કરતા
 હતા તેને 'તત્ત્વજ્ઞાની, સેવાપ્રેમી, જૈનવીર' એવા શબ્દોથી સંબોધ્યો
 હતો. હું ખરેખર એવો હતો યા છું કે નહિ એ વાતની મારે ચર્ચા
 કરવાની હોય જ નહિ. ખરી કે ખોટી રીતે તમારા એ શબ્દો હતા :
 મં તો હુકીકત તરીકે અને કાં તો ભાવના તરીકે; બન્ને રસ્તે
 પરિણામ તો એક જ આવે. જેને ઉદ્દેશીને એ શબ્દો આટલા બધા
 માણસોનાં હૃદયથી નીકળે તે વ્યક્તિ 'જૈનવીર' હોય જ યા બને જ.
 કારણ કે, સમાજની ભાવના જ એના નેતાનું સ્વરૂપ (મૂર્તિ) ધરે છે.
 તમારી ભાવનાએ જ, ત્યારે, મને સમષ્ટિરૂપ બનાવ્યો હતો. ન્યા
 સુધી એ ભાવના સંયુક્ત રૂપે રહે ત્યાં સુધી, અને તેવા સમાજ માટે,
 હું સમષ્ટિ હતો જ-અને તેથી જ વચર ચારીએ બોલાવ્યું મારું ભાષણ
 બિંદુનેરમાં સધર્મનાં હૃદયને જગાડી શક્યું હતું; ત્યારે જ તો અઠ-
 વાડિયામાં રચનાત્મક કાર્ય દશ દશ વર્ષમાં નથી થવા પામ્યું તેટલું
 થઈ શક્યું હતું; ત્યારે જ તો મારા નિમિત્તે પાંચ લાખ માણસોનાં
 મૂલેમાં ચિત્તમાં ખજાનગાઠ જાગી ચૂક્યો છે. આજે તમને એમ
 લાગતું હશે કે હોદ્દાદારો વચ્ચેનો કાંઈ ઝગડો છે, વખત જવા દો :
 તમે જોશો કે કાંઈ મોટો અને બહારનો બધ તમને જગાડવા માંગતો
 હતો. એ બધ સામે તમારે એકલા હાથે જ ઝૂંઝવું સર્જવું છે-જેમ
 અત્યાર આગમચ મારે એકલાએ કરવું પડ્યું. ગૌતમ ન્યાંસુધી તૈયાર
 નહોતો થયો ત્યાંસુધી શ્રી મહાવીર તેને સદા પોતાની આથે રહેવા
 દેતા. પછી ! બરાબર અંતકાળે-જે જ્યારે પરમ સત્યના ઉચ્ચમાં ઉચ્ચ
 દેસારા આપવાની તક હતી-શ્રી મહાવીરે ગૌતમને કોડ્યો !...અને
 ગૌતમે એકાદી જ લગ્ન પશું અને એકાદી જ મુક્તિ મેળવી શકાય છે.

શેઠ વીરચંદ્રભાઈ મેઘજી થોભણ-મુંબાઈ

દગાન : સંવત્ ૧૯૩૮, શરદીય સંવત્ ૧૯૨૦, પ્રમુખ

જા પામે એ દેખીતું જ છે. વળી નો ધોરણે મેમ્બરોને આમંત્રણ-
પત્રિકા લખાઈ છે તે ધોરણ બધારણ વિરુદ્ધ છે. જેથી ધણાં હકદાર
મેમ્બરો આ કમીટીમાં હાજર થઈ શક્યા નથી અને નવા મેમ્બરો
લાગુ લેતા અટકી પડ્યા છે, તથા પ્રમુખને મેમ્બરોનાં શીરનામાં
પંદર દિવસની મુદતમાં સેક્રેટરીએ નહિ પહોંચાડવાથી તથા પહોં-
ચાડેલાં શીરનામાં અધૂરાં હોવાથી જે થોડા ગૃહસ્થોને આમંત્રણ-
પત્રિકા લખી શકાઈ છે તે પણ પહોંચી નથી અને પેપર પણ
મારવાડ, પંખખ વગેરે પ્રાંતોમાં ધણું જ મોકું પહોંચ્યું છે, તેથી
ધણા સભ્યો હાજર થઈ શક્યા નથી.' એ દરખાસ્તની તરફેણમાં
પૂરતા મત ન મળતાં ઉડી ગઈ હતી. પરંતુ પ્રમુખ પાસે આવેલી
પ્રોક્લીઓ, પત્રો, સૂચનો વગેરે મંગાવવાનું સૌજન્ય દાખવવાનું કાંઈને
પાલખ્યું નહોતું. આ કમીટીએ બિહારને અધિવેશને પસાર કરેલા
દરખાસ્તોને પણ રદ કર્યા હતા એ ખ્યાન પર લેવા જેવી વસ્તુ હતી.
ધોઈ વધુ ખ્યાન એએ એવો દરાવ મુંબઈ બોર્ડિંગ સંબધી હતો,
જે નીચે મુજબ હતો :

'મુંબઈ બોર્ડિંગ ખાતામાં રૂ. ૧૧૬૧૧૧૧૧૧ વસુલ થયા નથી,
જે વસુલ કરવાનું કામ રે. જનરલ સેક્રેટરીએ કરવું. એ બોર્ડિંગ બંધ
કર્ષ ત્યારે સેક્રેટરી વગેરે કાણ કાણ હતું તેની તપાસ કરી તેની
પાસેથી હિસાબ લેવો, અને આ બાબતનો રિપોર્ટ આવની કમિટિમાં
જણાવવો'. પરંતુ ઈ. સ. ૧૯૨૬ના જુનની ૨૬ થી તારીખે
જેલી કમિટિની મિટિંગે એ બાબતમાં નીચેનો દરાવ પસાર કર્યો
તો કે :—

'સંવત ૧૯૮૪ના હિસાબમાં શ્રી મુંબઈ બોર્ડિંગને ખાતે રૂ.
૧૬૧૧૧૧૧૧૧૧ લેણા નીકળે છે તેની તપાસ કરનાં કંઈ પત્તો મળતો
થી તેથી તે રકમ બચવારિક ફેગરણી ફંડ ખાતે માંડી વાગતી'.
એ આ બાબતમાં કાન્દુરસ એક્સિસે ક્યા પ્રમાણની તપાસ કરી તે તે

ઓફિસના પ્રગટ થયેલા ૧૭મા અહેવાલમાંથી નીચે ઉતારી લેવામાં આવે છે:-

“મુંબઈમાં કોન્ક્રિટ તરફથી જે બોર્ડિંગ ચાલતી હતી તેને દિસાબ, સિલિક, ફર્નીચર વગેરે તે યંત્રાના પ્રમુખ અને મંત્રીઓ સાથે પત્રવ્યવહાર કરી ઓફિસે સંભાળી લેવો, એવો પ્રસ્તાવ મુંબઈમાં સં. ૧૯૮૨ની સાલમાં મળેલી જનરલ કમીટીમાં પસાર થયો હતો. તે જ પ્રમાણે અમદાવાદ કમિટિના ડરાવ અનુસાર બોર્ડિંગ બીફોર્થ ફંડના રૂપિયા કે જે તે સમયના સેક્રેટરી રીડ હીરાચંદ વનેચંદ દેસાઈને ત્યાં જમા હતા તે વિશે તેઓશ્રી માથે પણ પત્રવ્યવહાર કરવામાં આવ્યા હતા, પરંતુ તેઓ તરફથી એવી મનાવના ત્યાજ મળ્યા હતા કે ‘અમારી પાસે તે વખતના કાગળપત્રો નથી, પરંતુ ઓફિસમાં જે કાંઈ હોય તો બતાવશો, તેથી તે ઉપર વિચાર કરવામાં આવે.’ આ સંજોગમાં જે વસ્તુ તો વપડ જ હતી કે આ રકમોની વસુલાત પરમ્પરી થયેલ દોવાને કારણે એ.કે.મના મોડમાં તેનો ઉદ્ધેષ દોવો સંબંધિત નહીં. અને બોર્ડિંગ રીડ ફંડ એ.કે.મના હસ્તક હતું જ નહિ કે ઓફિસ તે અગ્રિમ પણ મ.પત નવતરી થયે.” એ રીતે એ મુખર્જી બોર્ડિંગ કમિટીના પ્રમુખ પર ૧૯૯૧-૧૯૫૮ આગળ, એ બોર્ડિંગ કમીટીના મેમ્બર, મેંકેરી અને મનુ ન મંત્રી હિ સર્વે કોર મુખર્જીની જ દત્ત: અને પો વૃત્તા ૫ ખીમલા શાહ તે: મેમ્બર ૧૯૫૨ ની મળતે. ગિરે અમદાવાદ ૧૯૬૧-૧૯૫૨ દરમિયાન, જ્યાં પણ કોર મેંકેરી મેંકેરી એ.કે.મના હસ્તક હતું પણ નવતરી મળી નહિ તેને ૧૯૫૨-૫૩ એન મળતું એક હોંચર નવતરી કે બોર્ડિંગ કમીટી

નવમું અધિવેશન : અજમેરમાં

[તા. ૨૨-૨૩-૨૪ એપ્રિલ ૧૯૩૩]

અજમેરમાં આ બીજી વખતનું અધિવેશન હતું અને સાથેસાથ ૧૬૬ સાધુ સંમેલનની પણ યોજના હોવાથી બીજાં કોઈ અધિવેશનમાં થઈ હોય તેના કરતાં ઘણી વિશેષ સંખ્યાએ હાજરી આપી હતી. પ્રમુખ તરીકે શ્રી દુર્લભજી ઝવેરીના નાનપણના ગોઠીયા મી હેમચંદ શંભજીભાઈ મહેતાને શોધી કાઢ્યા હતા અને કોઈ સમયને પણ ભાગ્યે જ મળે તેવું માન હાથીની અંજાડી પર ફેરવીને પ્રમુખને અપાયું હતું. જનસમાજને પ્રથમથી જ એ આશ્ચર્ય થયું હતું કે સ્થાનિકવાસી જૈન સમાજ જેઓને અત્યાર લગી પીછાનતો નથી, જેઓની સ્થા. જૈન સમાજ પ્રત્યેની કોઈ પૂર્વ-સેવાઓ સુવિદિત નથી, તેવા પ્રમુખની વરણી કોઈ ચોક્કસ વ્યક્તિના પક્ષપાત વિના કેમ જ બને ? ગમે તેમ પણ તેમની તીખી કાર્યપદ્ધતિથી જનતાના એક વિભાગને ખેદજી બનવું પડ્યું હતું; એટલું જ નહિ પણ લાઠા જવાસામસાદજી જેવા સમાજસેવક અને સ્વાગત-પ્રમુખ પોતાના અવાજનું અને પોતાની માન્યતાઓનું અપમાન થતું જોઈ વિરોધરૂપે વોકઆઉટ કરી ચાલી ગયા હતા અને પછીની પરિષદની કોઈ બેઠકમાં હાજરી મુદ્દાં આપી નહોતી. આવી વસ્તુસ્થિતિ હોવા છતાં પણ તેમની મેર-હાજરી માટે ન તો પ્રમુખ મદારજી યોગાસા જન સમજાવ્યા કે ન તો પરિષદના મંત્રીઓએ કોઈ દરદાટ કર્યો. અને એ રીતે પ્રમુખશ્રીએ

લાગુ પડીકરને જોઈને સાધુના ઉપયોગ બહારની વસ્તુ તરીકે ગણાવી હતી પરંતુ તેઓ લાગુ પડીકરનો ઉપયોગ કરે એવો આગ્રહ શ્રોતા-વર્ગ કરવાથી તેઓ મંડપ છોડી ચાલી ગયા હતા. વિજ્ઞાનના આ જમાનામાં પણ આ પ્રશ્નો નિવેડો કલમના એક ગોદાથી લાવી શકાય એમ નથી એમ મારું અધીન મંતવ્ય છે. સમસ્ત જોઈને સમાજ-સાધુઓએ તેમજ શ્રાવકોએ-આ જમાનાને અનુકૂળ વિચારણા કરી સેવાનો વખત હવે આવી પહોંચ્યો છે એમ સમજી લેવું જોઈએ. લાગુ પડીકર કે એવી બીજી વસ્તુનો ઉપયોગ ન કરે તે જ ખરે સાધુ અને તેમ કરે તે સાધુ નહિ એવી જો વિધાતક માન્યતા આજે ચોતરફ જનતામાં ફેલાવવામાં આવે છે તે પ્રગતિવિરોધી છે; અને દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ ભાવને અનુસરી સમયાનુકૂળ પ્રવૃત્તિ અપનાવી સેવામાં ડહાપણ અને અતુર્વિધ શ્રી સંધનું એવું છે એ વાત તરફ જોઈને સમાજનું ધ્યાન જોઈવું જરૂરી છે.

આ સંમેલનમાં મૂળ સમાજ સેવક શ્રી નયમણજી ચૌરડીયાએ કન્યા ગુરૂકુળ સ્થાપવા માટે સિતેર હજારની સખાવત જાહેર કરી હતી તે ખરેખર અભિનંદનને પાત્ર હતી. બીજી નોંધવા જેવી વસ્તુઓ તે ધુવક પરિષદ, શિક્ષણ પરિષદ અને મહિલા પરિષદ : એ ત્રણ સંમેલનો દર્શાવે છે અને ત્યાં સમાજમાં ઉત્સાહ તેમજ પ્રેરણા આપે એવી કેટલીક સાચી વાતો કરવામાં આવી હતી.

આમાં આઠ વર્ષના મગા પાટી આ દશમું અધિવેશન બરાબર પામ્યું હતું અને મુંબઈના એક પરામાં તે બરાબર દોઢાંથી દાઢીની મેખ્યા સારી મગાઈ હતી, કારણ કે મુંબઈમાં વસનારી પચ્ચેની પ્રજાએ તેમાં દાઢી આપી હતી અને તે બધાને તેમનાં જિલ્લો વળતના પ્રતિનિધિ કે પ્રેક્ષક મનુષ્યમાં આપ્યા હતા. બાકી કુલ શરૂ થયે જોનાં બદામમાંથી આ રજાની મેખ્યા માંડમાંડ જમીની મળેલી જોઈતી હતી એમ અનુભવાંગેનું હતું તેમજ માનવું હતું. જેટલી જ આ અધિવેશનને સફળ અધિવેશન તરીકે સ્વીકારવાનું હોય અને તેમાં કોઈએ સંશય કર્યો હોય તે, એવું કહી શકાયું મુશ્કેલ હતું તરીકે આ અધિવેશનમાં સહેલ બધાં જ ન હોવાનું કહેવું જોઈતું છે. પાટી કેટલીક જગ્યાએ અધિવેશનની સફળતાને કારણે જોઈ શકાય છે. આપણે જોઈ શકીએ છીએ કે પ્રતિનિધિ નમજા પ્રેક્ષકોની સંખ્યામાં વધારો થયે છે, પણ તેની વિગતો આપણે જોઈ શકીએ છીએ. આપણે જોઈ શકીએ છીએ કે પ્રતિનિધિ નમજા પ્રેક્ષકોની સંખ્યામાં વધારો થયે છે, પણ તેની વિગતો આપણે જોઈ શકીએ છીએ. આપણે જોઈ શકીએ છીએ કે પ્રતિનિધિ નમજા પ્રેક્ષકોની સંખ્યામાં વધારો થયે છે, પણ તેની વિગતો આપણે જોઈ શકીએ છીએ.

દશમ અધિવેશન, ઘાટકોપરના સ્વાગત પ્રમુખ,
ઘાટકોપર રાષ્ટ્રીયશાળાના મુખ્ય સહાયક અને દાનવીર

શ્રી: મનલભાઈ દેવશી-ઘાટકોપર

આ અધિવેશન પ્રસંગે 'સ્થા. જૈન યુવક પરિષદ' અને 'મહિલા પરિષદ' મળી હતી. જે એક નોંધવા જેવી બીના હતી.

* *

૧૪

ઉપસંહાર

અધિવેશનોની કથા આંહિ પૂરી થાય છે એમ કોઈ રખે સમજે. પણ તો આપણા સમાજને કોન્ફરન્સનો પૂરો પરિચય નથી એટલે એ કંઈક પરિચય થવા પામે એ પદ્ધતિએ આ પુસ્તિકા તૈયાર થવામાં આવી છે, જેમાં બની શકે તે પ્રમાણમાં પ્રમુખોનાં ભાષામાંથી અને બીજાં વિવેચનોમાંથી જરૂર પૂરતા ઉતારા આપીને નફરસની ઉપયોગિતા તરફ અંગુલિનિર્દેશ કરવા પ્રયાસ કરવામાં આવ્યો છે. બીજી દૃષ્ટિએ જોઈએ તો તેમાં ઇતિહાસની પ્રકૃતિએ ઇતિહાસ આપવામાં આવ્યો નથી. એવા ઇતિહાસ આપવાનો પ્રયત્ન હવે બીજા ખંડમાં આપવાની ખામેશ છે. તેમાં કોન્ફરન્સની ઉત્પત્તિથી આજ દિવસ સુધીની તેની પ્રવૃત્તિઓ પર એક 'ગોડતી નજર' ફેંકી સમાજને પ્રગતિ આપવા માટે કોન્ફરન્સના સંચાલકોએ અને બીજા સેવકોએ કેવા કેવા પ્રયત્નો કર્યા તેનું વેધક બ્યાન આપવાની અભિલાષા છે. કોન્ફરન્સ પ્રવૃત્તિઓમાં મુખ્ય 'મુખર્જી બોર્ડિંગ હાઉસ,' 'રેનવામ જૈન ટ્રેનિંગ કોલેજ,' 'અજમેરની હુબરસાગા,' 'બાગા-કમ,' 'જૈનપ્રકાશ' ઇત્યાદિ છે અને એ પ્રવૃત્તિઓના પરિણામે સમાજને પ્રગતિ મળવા પામી છે કે સમાજ પાછો હાથે છે તેનું તારણ કાઢવાનો પ્રયત્ન કરવામાં આવશે અને કોન્ફરન્સની ચાલી-પાલીનો સાચો ઇતિહાસ એવા પ્રયત્ન દ્વારા જ સમજાવી શકાય એ સમજ શકાય તેવું છે.

પ્રકાશકનું અંતિમ નિવેદન

મહારે આ પુસ્તકને અંગે કાંઈ પણ નિવેદન કરવાનું નહોતું, પરંતુ ઉંકે ઉંકી થઈએ, લેખકશ્રીઓ અને મહારા એક બે મિત્રની દબંગ મોંઝામાં આવી બે રાજદાનના સમયે મુકુંતો તે અગાધ નદી મનુષ્ય

કો-ફર-સના અત્યારમુધીનાં સર્ગનાં અધિવેશનોના દનિદાસનું આ પુસ્તક કહેવાયું છે ખરૂં, પણ ખરૂં જોનાં આ પુસ્તકમાં ક્યાં ગયેલા અધિવેશનો પર સમાજની ક્યાં ક્યાં ત્રુટીઓ હતી, સાચી પ્રતિ માટે સમાજે એકમંથીથી રચનાત્મક અને સક્રિય કાર્ય કરવું જોઈએ એ જ પ્રેરણા મુખ્યત્વે આ પુસ્તકદ્વારા આપવાને માટે છે; એટલે અને 'ઈનિદાસ' કહેલા કરનાં 'આપણાં કાર્યોની સમીક્ષા કે વિવેચન' કહેવું વધારે ખરૂં એમનું કાં પડે.

જે પુનઃકર્મ જેવો પ્રદગ્નિઓ જા માત્ર દેવ છે, દિપતિ, આદિ
 દેવ, કોઈ કોઈ મંદિરના બનાવે અને તેનાં પદ્મિત્રામણી માં
 લેવાના નથી દેવો તે પુનઃકર્મ વચનાથી જનમમજા કરાવતું કોઈ
 મંદિરો કરાવે નથી, પણ ગ્રામ્ય છે. તેથી જે જે ગ્રામ્ય
 દેવ-જનના આગળ અને મેલકિઓ કરી તેજ તેમનાં મંદિરો
 બનાવે, અને એવા મંદિરો જનમને મંદિરો, શિવ કો
 મંદિરો, વિષ્ણુ અને શિવનાં મંદિરો, અને પૂર્વજનને શિવ ની મંદિરો
 મંદિરો, હવે માત્ર મંદિરો કરાવનાં નથી, તેજ મંદિરો
 મંદિરો, અને મંદિરો કરાવનાં નથી, તેજ મંદિરો
 મંદિરો, અને મંદિરો કરાવનાં નથી, તેજ મંદિરો

一、二、三、四、五、六、七、八、九、十、十一、十二、十三、十四、十五、十六、十七、十八、十九、二十、二十一、二十二、二十三、二十四、二十五、二十六、二十七、二十八、二十九、三十、三十一、三十二、三十三、三十四、三十五、三十六、三十七、三十八、三十九、四十、四十一、四十二、四十三、四十四、四十五、四十六、四十七、四十八、四十九、五十、五十一、五十二、五十三、五十四、五十五、五十六、五十七、五十八、五十九、六十、六十一、六十二、六十三、六十四、六十五、六十六、六十七、六十八、六十九、七十、七十一、七十二、七十三、七十四、七十五、七十六、七十七、七十八、七十九、八十、八十一、八十二、八十三、八十四、八十五、八十六、八十七、八十八、八十九、九十、九十一、九十二、九十三、九十四、九十五、九十六、九十七、九十八、九十九、一百。

1. The first part of the document is a list of names and titles, including "The Hon. Mr. Justice" and "The Hon. Mr. Justice".

અગાઉથી ગ્રાહક થનારા ગૃહસ્થોના મુખ્યારક નામ.

મુખ્યાર્ક

- ૧ શ્રી ચંદુલાલ ગુલાબચંદ દેશાર્ક
- ૧ શા જગજીવન દેવસીભાર્ક
- ૧ શા તણકશી ઝવેરચંદ
- ૧ શ્રી ધીરજલાલ મોતીચંદ
- ૨ મોહનલાલ જોડાલાલ ઉદાણી
- ૧ રાવચંદ જગજીવન પારેખ

જેતપુર

- ૨ બોધાભાઈ સ્થાનક ભંડાર
- ૨ લોખંડી સ્થાનક ભંડાર
- ૨ નાથાલાલ ઝવેરચંદ કામદાર
- ૨ તણકચંદ દેવજી શાહ
- ૨ ભાર્કચંદ જસરાજ અજમેરા
- ૧ રેવાશંકર મંગજી કામદાર
- ૧ વજરાજ ધરમશી
- ૧ જોડાલાલ વસનજી
- ૧ બેન નવલ પરમાણુદ
- ૧ વજરાજ લક્ષ્મીચંદ
- ૧ લક્ષ્મીચંદ હીરાચંદ શાહ
- ૧ જેચંદ કાલિદાસ ગાંધી
- ૧ જોડા મુગજી-પ્રાક્ષી

હા. ધામજી હરજીવન

- ૧ રાવચંદ દેવચંદ
- ૧ મુનિલાલ અમેચંદ ઉદાણી
- ૧ અમૃતલાલ હરજીવન
- ૧ જગજીવન દેવરાજ

- ૧ પ્રભુદાસ કલાનદાસ પારેખ
- ૧ વનમાળી પરસોત્તમ શેઠ
- ૧ માણેકચંદ દયાળ દલાલ
- ૧ કરસનજી દામજી
- ૧ નેમચંદ કચરા શેઠ
- ૧ જીવરાજ વર્ધમાન વઢીલ
- ૧ દલપતરામ અમેચંદ કોડારી
- ૧ પરમાણુદ જગજીવન દેશાર્ક
- ૧ જોડા બેચર મોચી
- ૧ ભગવાનજી જેચંદ કામદાર
- ૧ નૌતમલાલ જગનલાલ મહેતા
- ૧ પ્રાણુશંકર જગન્નાથ શેઠ
- ૧ મૂળશંકર જગન્નાથ શેઠ
- ૧ પ્રાગજી મુગજી
- ૧ ભાર્કચંદ અમરશી ગાંધી
- ૧ દામોદર દેવરાજ
- ૧ ભાર્કચંદ છુડાભાઈ
- ૧ ન્યાલચંદ નરબેરામ વિપાણી
- ૧ ગવરીશંકર અવચળ
- ૧ ગવરીશંકર કાગાની દીકરી
- બેન નરબેરુવર

- ૧ રતિલાલ રાવજી
- ૧ જગજીવન વેલજી પેરા
- ૧ હંસરાજ જોડામ દોરી

- ૧ બીમજી કાગા
 ૧ લક્ષ્મીચંદ રજુગોડ
 ૧ અમરશી ઝીણા મોદી
 ૧ ભવાન કાગા
 ૧ જ્યેષ્ઠ વર્ધમાન કોઠારી
 ૧ જીવરાજ દેવચંદ કામદાર
 ૧ ભગવાનજી કુસચંદ
 ૧ જોરામ વિલાસ ખત્રી
 ૧ ગવરીચંદર નરભોરામ દોશી
 ૧ મુળજી ત્રવેરચંદ
 ૧ દાસરાજ ત્રવેરચંદ
 ૧ કીપાચંદર ચીવલાલ મોદી
 ૧ મવાચંદ મુળચંદ પારેખ

અમદાવાદ

- ૨ યા વાડીલાલ ગદાભાઈ
 ૨ યા ચીમનલાલ ડગલલાલ
 ૨ ચંદુલાલ ચીવલાલ મંપાડી
 ૨ દોઢ વન્દીમલજી ભોમનજી
 ૨ જોનાચંદ પાંગડાભાઈ દોશી
 ૧ યા જાલચંદ કુલચંદ (સ. ૮૧)
 ૧ ને. મણીલાલ નવાગી
 ૧ પ્રમુખ દોઢાચંદ મંપાડી

- ૧ યા દેવચંદભાઈ કુંવરજી
 ૧ કેશવલાલ પાનાચંદ પટેલ
 (મીનાખત્રી)
 ૧ છીપાપોળ રથા. જૈનલાલ
 ૧ યા ગીરમરલાલ મહામુખરામ
 ૧ યા લલુરાભાઈ ઉમેરામ
 ૧ યા તલકચંદ ખીમચંદ
 ૧ યા જુરાભાઈ પ્રમુદામ
 ૧ યા મનલાલ કસ્તુરચંદ
 રાજકોટ

- ૪ શેઠ ગુનીલાલ નામજી પેઠા
 ૨ વડીલ દરખચંદ જોશાભાઈ
 ખડેડિયા

- ૧ મોજાગચંદ મનમુખ અમી
 (મુકુળ પા.)

- ૧ નસાભાઈ રથા. જૈનલાલ
 ૧ શ્રી રથા જૈન મોદા ભવ
 ગાલુડ

- ૪ મંપાડી અંબાલાલ પીપલ
 ૧ યા ગુનીલાલ મ. રા.
 ૧ યા દોઢાચંદ સામુખા
 ૧ યા દોઢાચંદ ડગલલાલ

પરચુરુજી

૧ યા વલ્લભ ડો. કે. રા. જી. લાલ, ૧ મંદુકજી ચિત્રામ
 ૧ યા દોઢાચંદ, ૧ દોઢાચંદ લાલચંદ, ૧ મંદુકજી, ૧ મંદુકજી
 દોશી, ૧ યા દોઢાચંદ, ૧ યા દોઢાચંદ, ૧ યા દોઢાચંદ, ૧ યા દોઢાચંદ
 ૧ યા દોઢાચંદ, ૧ યા દોઢાચંદ, ૧ યા દોઢાચંદ, ૧ યા દોઢાચંદ
 ૧ યા દોઢાચંદ, ૧ યા દોઢાચંદ, ૧ યા દોઢાચંદ, ૧ યા દોઢાચંદ

ચીમનલાલ પોપટલાલ ઘાટકોપર, ૧ શ્રી. કપુરચંદ રૂપશીભાઈ ઘાટ-
 કોપર, ૧ શેઠ ચામજી મંગળજી જમશેદપુર, ૧ દોશી ઝવેરચંદ
 વલ્લભજી જમશેદપુર, ૧ દસાશ્રીભાગી સ્થા. જૈન મંથ જમશેદપુર.
 ૧ મનમુખલાલ માધવજી કરાંચી, ૧ ચા. જોશલાલ કુંવરજી કરાંચી,
 ૧ શા. લાલજી મુંદરજી કરાંચી, ૨ મણીલાલ લાલજી પ્રોળ, ૧
 દનિલાલ મુળજી ગાંધી બિંઝા. ૧ આધવજી ગીગાભાઈ સાયલ, ૧
 જમરામ ડાહ્યાભાઈ કુંબાકોનમ, ૧ ઘાટલીયા જમનાદાસ નયુભાઈ
 જમનગર, ૧ રણુકોડલાલ પ્રભુલાલ કોડારી જમનગર, ૧ માનસિંગ
 મંગળજી મહેતા જામનગર, ૧ વનેચંદભાઈ દુર્લભજી ઝવેરી જ્યપુર,
 ૧ સરૂપચંદજી માણેકચંદજી ભંડારી ઈદાર, ૧ અમોલખચંદજી હેમરા-
 નજી સુરાજી રામપુરા, ૧ હરીલાલ ડાહ્યાભાઈ નીકવા, ૧ કેશવલાલ
 એચ. મોદી જળગામ, ૧ નારાયણદાસ રામચંદ પનવેલ. ૧ સરૂપચંદ
 કિશોરચંદ મુલોત બાંબોરી, ૧ અમૃતલાલ રતનશી કુસુન્દા, ૨ વીર-
 પાળ પરસોતમ દોમડીયા કલકતા, ૧ પ્રાણુલાલ યેલાચંદ લખતર,
 ૧ જગજીવનદાસ ડામરસી લખતર, ૧ રમણીકલાલ નંદલાલ તલ-
 સાણીયા લખતર, ૪ ગીરજાચંદર મોનજી ઉદાણી ભોળુડી. ૧
 વર્મતલાલ નારણજી સંઘવી-યાવનવી (બર્મા) ૩ ચા. લાલજી તેલુ
 કચ્છકપાયા. ૨ કમાણી ગીરધરલાલ ગોવિંદજી રાણપુર (બેસાણ)
 ૧ પા. સુનીલાલ નાયાલાલ ખંભાત, ૧ કોડારી જિજ્ઞમથી કુંજરસી
 મોધીકા, ૧ મુંઘવી ભગવાનજી ભાઈચંદ વાંકાનેર, ૧ પટેલ કૃતેચંદ
 દરજીવન ખેરમો, ૧ મહેતા જનલાલ મોરારજી મુલનાનપુર, ૧ શેઠ
 દીરાચંદજી ખેતાજી પૂના, ૧ શેઠ સુનીલાલજી જયરાજજી પૂના,
 ૧ મુકરાજી સંતોકચંદ કાવેડીયા પૂના, ૨ ભાઈચંદ દેવચંદ બર-
 વાગા, ૧ જમીલાલ સુનીલાલ કેલીવાલા જરવાગા, ૧ વોરા જયરાજ
 દરસન નીઆલા, ૧ અમૃતલાલ જોરામભાઈ વારીયા કમ્પાલા, ૧ શેઠ
 પેલાભાઈ નાનજી જલગાંવ, ૧ આત્માનંદ જૈન ગુરુકુળ ગુજરાનવાલા
 ૧ વર્ધમાન જૈન સાપુભાઈ પુસ્તકાલય નાગોર, ૧ માણેકચંદ મૂળજી
 મહેતા ખીલોસ ૧ મોદી નેમચંદ સવજી લાલપુર, ૧ સતીતચંદ
 જૈન સિવપુરી, ૧ શીમરી નથીવાગા ધર્મપત્ની શ્રી. શેઠ અમર-
 ચંદજી કોડારી ભોપાલ, ૧ શા. મોદનલાલ કેટવજી દામનગર, ૧ શેઠ

